

1984

1984

0
3

10

11 12 13 14

15

84кагг-
БЗД.



4

100

100

100





Бұл еңбегімді туған қалам, ару Балқаштың
70 жылдық мерейтойына арнаймын.
Самға, самғай бер, Қазақстаным!

Автор.

Жанболат БАШПАР

САМҒАСЫ

Өлеңдер мен толғаулар

Қолұшын беріп азат күн,
Қолдашы тілін қазақтың.
Самғасын, ұшсын, бер қанат,
Өзгеден енді азатсын.

Қарағанды 2006

ББК 84 Қаз 7-5
Б 30

Башар Ж.

Б 30 Самғау. Өлеңдер мен толғаулар.

Қарағанды: Арко, 2006 - 207 бет

ISBN 9965-442-54-1

45012-1

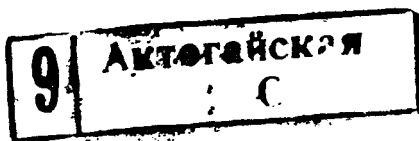
Ақын Жанболат Башардың бұл жинағына “Құс жолы”, “Үкілі үміт”, “Көкше көлдің самалы” жыр кітаптарындағы өлеңдері мен толғаулары, балладалары енген. Ақын туған елге, атамекенге деген сүйіспеншілікті, адалдық пен парасаттылықты жырлайды.

Б 4702250202
00(05)-06

ББК 84 Қаз 7-5

ISBN 9965-442-54-1

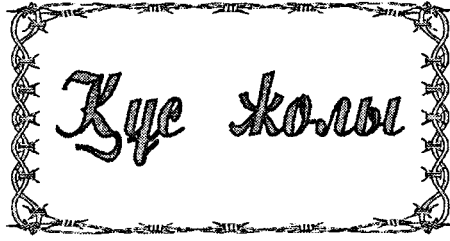
© Башар Ж., 2006



Танымасаң жүрегімнің үшқынын,
Жырларымнан естимесең құс тілін.
Зарығайын, қамығайын, шөлдейін,
Мүсіркеме, мүсіркеме, кеш күнім.

Мен теңіздің сыбдырынан сыр ұқтым,
Содан алдым жүрегіме жыр үшқын.
Ақ қағазға көшірдім мен қыр әнін,
Көктем гүлі көмкергенде қыр үстін.

Саған енді ұнамаса жырларым,
Көкірегіңе құламаса нұрлы-ағын.
Зарығайын, қамығайын, шөлдейін,
Келмей-ақ қой аралауға жыр бағын.



Бірінші бөлім
Арғымақ

Құйындай ұшып құйқылжып,
Жұлдыздай ақты сорғалап.
Дүбірге бөлеп жер төсін,
Сүрінем демей қорғалап.

Құйрық-жал желмен шуылдап,
Жамалың жасқа жуынбақ.
Шақатты жерде шаң тастап,
Табаны тасқа дуылдап,
Келеді жүйрік ағындап.

Еңіске салсаң ентелеп,
Тізгінді үзер тентек ет.
Ылдиға салсаң ытқиды,
Даланы шаңмен кестелеп.

Алдына қара салмайтын,
Қасқайып жалғыз самғайтын.
Жазыққа түссе жазылып,
Жолбарыс жөны талмайтын.

Бауырын кеңге сермейтін,
Даланы күйге тербейтін.
Қас жүйрік еді қашан да,
Бәйгенің алдын бермейтін.

Тұқымы тұлпар дүлдүлім,
Біледі сені кім бүгін.
Құйындай құйғып барасың,
Даланың сүйіп кеңдігін.

Сайын дала

Тыным көрмей тіршілікті кештім мен,
Кем сүймедім туған елді ешкімнен.
Жөргегінде ана тілдің уілдеп,
Асық атып, көкпар тартып ес білгем.

Сайын дала болды менің тұрағым,
Сол даланың жаттап өстім жыр-өнін.
Күй оқыдым тұяғынан тұлпардың,
Қанбай соған келеді әлі құмарым.

Сайын дала жанып тұрған шырағым,
Сол далада кездестірдім жыр-ағын.
Сол даланың сүйіп өстім жасымнан,
Самғап ұшқан көк төсінде қыранын.

Маған таныс дала таңы қашаннан,
Самалын да, боранын да қош алғам.
Жұпарына тамсанып, мөлдіріне қансам да,
Саған деген сағынышты баса алман.

Сайын дала еркелетші бір мезет,
Жыр оқиын қопарылып тіл безеп.
Саған деген сағынышты айтайын,
Ұлы дала берші маған бір кезек.

Дала сені сағындым

Дала, дала, дала деп,
Дала бізге пана деп.
Сол даланың төсіне,
Тұрғандаймын жаңа кеп.

Дала сұңқар қиялы,
Дала тұлпар тұяғы.
Сол даланың кесіпті,
Кіндігімді қияғы.

Сол далада ержеттім,
Пішен шауып терлеппін.
Қоңыр адыр, құмай бел,
Сағыныш боп тербеттің.

Ат жалында сабылып,
Қыр тосінен табылып.
Сайын дала жүремін,
Өр тосінді сағынып.

Тас қаланың қойнына,
Бөлеп мені қойдың ба?
Боз нөсерге малынып,
Сен жүресің ойымда.

Дала сені сағындым,
Саған деген лағыл мұң.
Толас таппай бір мезет,
Нөсерің боп ағылдым,
Дала сені сағындым.

Бектауатамен сырласу немесе метеорит

Сенде сыр бар ғаламат,
Жүрем соған ой кезеп.
Көктен жерге сорғалап,
Құлап түстім қай мезет?

Тау деп сені танимыз,
Тау секілді тас мүсін.
Тасқа қиял жанимыз,
(Сенің бізде жоқ па ісің?)

Ағып түскен аспаннан,
Метеорит-ау деп қалам.
Қызыл шоқтан басталған,
Қызыл тас деп тоқталам.

Қызық сенің құпияң,
Қыздырады ойымды.
Жақын тартып жат ұяң,
Жібіткен-ау бойыңды.

Тұла бойың жарқырап,
Тұнық ойды тербейсің.
Қиялымда шарықтап,
Метеорит боп жүргейсің.

Теректің сыры

Өсы бір терек ойсаң-ақ,
Тұрады ылғи жайқалып.
Осыған қарай қалсам-ақ,
Пенделік кетер тайсалып.

Даңқ та қалар жамырап,
Дақпырт тағған жүрмейді.
Табынған жандар аңырап,
Жағымпаз иттер үрмейді.

Өрлікті көрем төкаппар,
Тұрады жайнап, нұр шашып.
Жүрмейді мұндай бейапар,
Тұрмайды ешкім күл шашып.

Сұлу ең неткен ғаламат,
Суреттер оны жоқ шамам.
Шуласа мың сан жапырақ,
Жыр оқып түр ма деп қалам.

Найзағай

Найзағай бишік нарқасқа,
Бұлттарды қамап жартасқа.
Осқанда бишік от шашып,
Қалмады еркі жаумасқа.

Сөгіліп бұлттың иіні,
Жазылып өксік түйіні.
Жамалын жуып жартастың,
Ақ жауын болып иіді.

Найзағай неткен мәрт еді,
Жаңбырдың күйін шертеді.
Күңгір де, күңгір күркіреп,
Далаға нұрын бүркеді.

Найзағай сезім өрт еді,
Киелі көктің көркі еді.
Қорғасын бұлттар қорбаңдап,
Найзағай ерден үркеді.

Өмірдің жыры бір басқа,
Бақыт боп мәңгі тұрмас та.
Келгенде көктем гүл атып,
Гүл сезім жыр боп тұнбас па?!

Құралайдың лағы

Құралай лағын өргізген,
Тіршілік басы дегізген.
Даланың шулап дауылы,
Дауылдан думан жүргізген.

Алып бір жонда алқынып,
Толғағы қысқан қалпын ұқ.
Лақтайды екен жануар,
Дауылда терге малшынып.

Дауылда мынау мән бар ма,
Дауылсыз киік лақтар ма?
Дауылға қарсы безеді,
Туа сап әлгі лақтар да.

Құйтымдай ғана сұлулық,
Сүрініп кейде жығылып.
Туа сап тұтып барады,
Осы ма, сірә, тағылық,
Осы ма, сірә, сұлулық?!
* * *

Періште өлең, Перизат аяулым-ай,
Сені қуып адастым жолдан талай.
Жүрегімді алдың да басы бүтін,
Арамдықпен алысып кеттің солай.

Мандайымнан жүреді ылғи күн сүйіп,
Алып-қашып адастырса жүз биік.
Құшағымда періште-өлең, аяулым,
Дірілдейді,
Көз ілмейді түр күйіп.

Өкініш те көп еді өзегімде,
Көбі соның өрілді өлеңімде.
Ұқсата алмай өмірді жыр-думанға,
Көп арманым өртенді жүрегімде.

Келем бүгін қанатымнан жыр-борап,
Дос мазағын кеттім талай шаңға орап.
Туған дала,
Адастырма сен мені,
Биігіңнен, биігіңнен түр қарап.

Үміт

Түнеріп түннің қабағы,
Дүние сырын бағады.
Құс жолын қуып қарайлап,
Құс қанат жырлар ағады.

Үлбіреп ацпақ тамағы,
Елжіреп маған қарады.
Құс қанат жырлар секілді,
Сызылып ұшып барады.

Құс жолы сынды ғұмырым,
Құйтымдай екен ұғындым.
Үміт қып ұзақ өмірді,
Құс қанат жырлар ұшырдым.

Қарлы қыс

Ақ жәуміт нұрға бөленіп,-
Ай нұрын далам түр еміп.
Ақ шұнақ боран долданып,
Ашуға мінді түнеріп.

Қойнына қыстың шым батып,
Қара орман түр ма тіл қатып.
Жаздағы жібек әуенді,
Ақ пері қысқа жалғатып.

Жамылып торғын ақ қардан,
Ақ қайың көрдім бақтардан.
Ақ тамық нұрға малынып,
Ғашықтар сырын ақтарған.

Қарлы қыс ғажап ақ орман,
Алдымнан қашты сан арман.
Ақ көбік қарды боратып,
Ақ шабыт болып оралған,
Қарлы қыс ғажап ақ орман.

Тәңір өзі сыйлаған

Түсімде де жүремін түсіне алмай,
Төсіндегі өртті сол өшіре алмай.
Төсегімнен тұрамын сонда ашынып,
Түсімдегі сойқанды кешіре алмай.

Тарихымды,
Тегімді қараң етіп,
Танымайды сонысы барады өтіп.
Тауым, далам, орманым сатпақ сені,
Талтандаған заңгерлер талақ етіп.

Тірлігіме өзінді несіп етіп,
Тыныштыққа бөлендім бесік етіп.
Тәуірлері қазақтың тәуекел деп,
Туған жерін сатпақшы есі кетіп.

Тағым едің талқыға түспейтұғын,
Тәу етпесе киесі кешпейтұғын.
Тері менен бабамның қаны сіңген,
Топырақсыз тұқымың өспейтұғын.

Тәңір өзі сыйлаған жерім едің,
Тәңір атып қай қазақ жерінесің.
Туған жерін қазақтың сатам деген,
Сатқын болып көзіме көрінесің.

Түсімде де жүремін түсіне алмай,
Төсіндегі өртті сол өшіре алмай.
Төсегімнен тұрамын сонда ашынып,
Түсімдегі бойқанды кешіре алмай,
Түсімдегі елес боп қалиы осылай...

Құлайын құшағыңа қалдыр енді
(Іле мен Балқаш)

Толғау

Күміс моншақтар тағынып,
Алтын шуаққа малынып.
Ағады Іле қыз,
Сағыныш сыздатып жүрегін.
Мұң басып реңін,
Толқиды Іле қыз.

Автор.

Жарысып Күнгес, Текес өзендері,
Қалдырған артқа талай кезеңдерді.
Күркіреп қапталында айдынды Қаш,
Ұмтылар Іледейін өзенге енді.

Күнгес пен Текес ағар тепкілесіп,
Жарысқан қос тұлпардай екпін есіп.
Қосылып екі жүйрік құба белде,
Ағысқа ағыс қосқан тауды төсіп.

Сабақтап Жаман таудың кең аңғарын,
Білгендей алда талай заңғар барын.
Арындап ақтарылған асауға бұл,
Қосылып Қаш өзені төккен зарын.

Тарсынып кең аңғарды тасқынды күш,
Толқындар жағаны ұрып атқиды тыс.
Тәкаппар асау Іле тулайды екен,
Дегендей “жығыл жылдам, аяғым құш”.

Күш алып Күнгес, Текес ағалардан,
Қосылып Қаш өзені жағаны ұрған.
Айналып Іле дейін өр ағысқа,
Құлжаны басып өтіп кете барған.

Осылай өр Іленің даңқы кеткен,
Күркіреп күндік жерге дауысы жеткен.
Тәкаппар асау толқын кернеген күш,
Сарқырап, сауын айтып сырын төккен.

Даңқым бар жер әлемді кеткен шарлап,
Көктен нұр, бұлттан сусын алғам арбап.
Мен емес құмға сіңіп қор-болатын,
Алапат ағыным бар салған парлап.

Құйылып, құздан ағып сарқырағам,
Айдыным сәуле шашып жарқыраған.
Сағынып Көкше көлге келем ағып,
Біледі Нар Іленің нарқын Адам.

Ассалаумағалейкум,
Көрі Балқаш!
Әкелдім сәлемімді саған алғаш.
Бәрі бар құшағымда қаумалаған,
Талқандап тас қамалды жаулап алғам.

Алтын бар аямаймын арбалаған,
Мал-мүлік, кедей-кепшік саудалаған.
Қытайдың қиғаш көзді сұлуы бар,
Қапыда қыбын тауып алдап алғам.

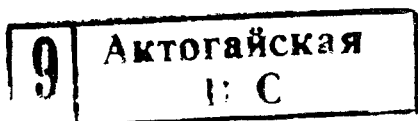
Бәрін де саған тартам, кәрі Балқаш,
Жүзіңнің кірсінші деп әрі Балқаш.
Алыстан арып, ағып келем саған,
Сенікі осы олжаның бәрі, Балқаш.

Иіліп күміс ердің қасындай боп,
Құйылдың көктен түскен жасындай боп.
Қанша кент жатыр сенің тереңінде,
Жұтылып жұмбақ тарих ашылмай тек.

450/2
Айтайын өзім жайлы құлағың тұр,
Арнаған талай ақын қуатты жыр.
Іле деп атап кеткен ілгері жұрт,
Өзіңмен қатар жасап келемін дүр.

Кәрі дос кәусарыңа қандыр мені,
Құмарды қуат болса жандыр енді.
Жұлдыздан моншақ тағып, айды алқа ғып,
Құлайын құшағыңа қалдыр енді.

Қайнарым қара бұлттың қойнауында,
Үйірлі мың сан толқын айдауымда.
Мәңгілік мекен іздеп келем ағып,
Қазақтың жазиралы жайлауына.



Арқадан ашпақ едім дала таңын;
Қазақтың көрмек едім алақаның.
Құладым күмды тілің, құба белден,
Тәу етіп киесіне Сарыарқаның.

Осылай ойсаң Іле ойнақтайды,
Ой болса өзен шіркін қайда ақпайды.
Қарысып қарсы алдында Қапшағайлы,
Сүліктей ерке өзенді жайдақтайды.

Адамнан құтылған ба, қулық-сұмдық,
(Қулыққа бір заманда құлдық ұрдық).
Ілеге Қапшағайдай қақпан құрып,
Киелі табиғатқа салдық құрық.

Кесірді кесір дейтін кезең бе еді,
Көкше көл зар жылаған кезең келді.
Арқырап айдынды іздеп сапар шеккен,
Өр Іле тұтқын болған бөгеуге енді.

Азынап теріскейдің тентек желі,
Ішінен дала тынып өксиді енді.
Іленің жолың тосып сабырменен,
Күрсініп, күңіренді Көкше көлі.

Төмендеп ернеуінен көл сонары,
Мөлтілдеп мөлдіреді көз жанары.
Қиналып жатты сонда қария көл,
Іледен ести алмай еш хабарды.

Сусылдап ұша алмады үйрек пен қаз,
Болмады баяғыдай құлпырған жаз.
Өртеді өзегімді сол ғаламат,
Сор тұтқан ойдым-ойдым оспадар таз.

Аңғарын өр Іленің жел тербеді,
Ортайған көл арнасын шөл кернеді.
Жете алмай ару өзен айдынына,
Көп болды Қапшағайға күрмелгелі.

Іленің жайы осылай, тұтқын қалі,
Жол бағып су сұраған жұрттың бағы.
Көп болды толқын атып асау Іле,
Бұза алмай тас ернеуді ышқынғалы.

Дарияға-ай, дамыл таппан дабылға еріп,
Тілегін жүрем елдің қабыл көріп.
Оспадар ойсаң жанның нұсқауымен,
Арда өзен арнасынан кеткен жеріп.

Ол заман жоспар қуған айғай еді,
Тілгілеп жердің бетін жайғап еді.
Көз жасын көл-ананың тәрік етіп,
Тамырын өр Іленің байлап еді.

Билік те елден оқшау өгей еді,
Қит етсең “жау” санайтын үрей еді.
Адам тұрмақ, жерді де ішке тепкен,
Дауасыз дақпырт қуған дүлей еді.

“Қылтадан Көкше көлді бөлеміз” деп,
Тендесіз қос дария береміз деп.
Қасқа бас ғалымсымақ жетесіздер,
Тағы бір қасгөйлікті көрген іздеп.

Бәрін де көрген еді көр дегеннің,
Жайынды түсінде ма өрдегі елің?
Даңқ қуған данасымақ кей пендеге,
Шырылдап қолға түскен ермек едің.

Аққу, қаздың көз жасынан қақ тұрып,
Қара жер де қасіреттен жатты ұлып.
Жер — ананың көркі болған Көкше көл,
Жойылуға қалған солай шақ тұрып.

Қарайған қалың елдің назасы ма,
Ұрынды талай дөкей жазасына.
Бұғаудан босап шыққан асау Іле,
Бет бұрды Көкше көлдер ағасына.

PS. Тәңір саған сыйласыншы мол ғұмыр,
Жер бесікке сәуле шашып жатшы бір.
Асау ақ жал толқыныңды сапырып,
Жүрегіме толастамай құйып жыр.

Жүрегіме,
Жүрегіме сыйшы бір,
Ойнақтаған толқыныңнан құйшы нұр.
Жаңбырың боп молайтайын суыңды,
Сыздағанда бойымдағы тамшы жыр.

Мөлдіріңе іңкәр едім қашаннан,
Іле болып сабылайын тос алдан.
Қария көл,
Дария көл, айдыным,
Сен ортайсаң жанарыма жас алғам.

Бірде мұздап, бірде сыздап жүрегім,
Саған ғана молшылықты тіледім.
Сенің ұлы толқыныңа ілесіп,
Өмір деген ұлы айдында жүземін.

* * *

Екінші бөлім

Солай, солай Көкше көл кербезім-ай,
Мені талай тәтті ойға тербедің-ай.
Айлы түнде шомылып айдыныңа,
Ай нұрына қол созған кездерім-ай.

Шаттығы мол жастықтың аралындай,
Шымырлатып бойымды тұрады ыңғай.
Айлы түнде аймалап айдыныңды,
Ай нұрына қол созған күндерім-ай!

Ай таңырқап төсінде еркелейді,
Жұлдызды көк жымындап көрсем дейді.
Ай толқынды тербетіп өуеніңмен,
Ай нұрына қол созып өлсем мейлі.

* * *

Сені кейде теңіз деймін,
Теңіз бенен тірлікті егіз деймін.
Шомылып шуағына масаттанып,
Өзіңнен өзгеше бір сән іздеймін.

Мен сені теңіз деймін,
Шуылынан толқынның ән іздеймін.
Арнасында өлеңнің жұлқып ағып,
Теңіз деген тектіге бет түзеймін.

Сені мен теңіз деймін,
Сенде толқын,
Мен де ой егіз деймін.
Тереңіне сүңгіп бір теңіз ойдың,
Тұңғыықта тұншығып кен іздеймін.

Сені мен теңіз деймін,
Теңіз бенен тегімді егіз деймін.

* * *

Ғұмыр әуені

Жұмбағы мол өмірді кешіп келем,
Жүдеген де кезім көп менің сенен.
Іздемедім өзіннен жеңілдікті,
Жеткізбейді әйтеуір көңіл дөнен.

Биігіңе қашан да ұқсағым кеп,
Өзімді де жиірек қыстадым көп.
Соғып жүріп өкпемді, өзегімді,
Жыр тұлпардың жалынын ұстадым кеп.

Қуат беріп бойыма ғұмыр өні,
Сапар шектім өмірде шұғылалы.
Келем үрлеп сөндірмей саған деген,
Саған деген сенімнің шоғын әлі.

... ..

Жырға құмар жүрегім бұлқынады,
Әлдилесе өмірдің сылқым өні.
Қуат алып атқан күн, батқан айдан,
Жыр-сөйгүлік кермеде жұлқынады.

* * *

Өмір кейде береді жотасын деп,
Кешірмейді ешкімнің қатесін деп.
Ащы-тұщы дәм татып шарасынан,
Өмір жайлы сан ойға бататын ек.

Тамылжиды қарашы дала таңы,
Ол да өмірдің ақжарқын алақаны.
Дәл осылай өмірді шуақ десең,
Тіліп түсер найзағай жон арқанды.

Көрдім мен де көр деген сан өртаны,
Топқа кірдім шығарып қан сорпамды.
Өмір бойы алысып, арпалысып,
Сүйреп келет тағдырдың қыл арқаны.

* * *

Өмір деп біз де жырладық,
Өмір деп бір де тынбадық.
Азабын қанша көрсек те,
Өмірді сүйдік, қанбадық.

Өмірге келдік жыладық,
Сүріндік кейде құладық.
Өмірден іздеп бақытты,
Тәңірден медет сұрадық.

Өмірден өттік жыладық,
Ақиқат дедік мұны анық.
Болса егер өлім ақиқат,
Өмірден нені сұрадық?..

* * *

Ойымды бір елес кезіп езеді,
Ол тамаша!
Сезімнің пәк кезі еді.
Онда біздің мөлдір еді махаббат,
Не пәледен таза еді ғой өзегі.

Махаббаттың өзегін сол от шалып,
Қыршын сезім қалды солай тапталып.
Қыз ибадан, ұл сертінен адасып,
Секс толқын бір-ақ күнде кетті алып.

Солай-солай, мырза уақыт күл енді,
Секс дүлей салып жатыр түренді.
Тексіздерден тентіреген жалаңбұт,
Экранда секс болып жүр енді.

Менің мөлдір махаббатым киелі,
Өзім ғана сақтап қалам киемді.
Тексіздерге ерік беріп тұра алман,
Секс қоғам менен аулақ жүр енді.

Шындығым — ғазәлім

Шындық деген жетім өскен қыз еді,
Соқыр қоғам батырдың-ау тізенді.
Ар-періште ақ шынардай аяулым,
Өксіп үнсіз көздің жасын үзеді.

Ашынғанда айттым талай ызамды,
Әділет пе алдым сенің мазанды.
Ал қиянат өрге шауып, гулейді,
“Зорладық” – деп, – шындық деген “тажалды”.

Уысына түсіп зәрлі қоғамның,
Шындық саған жазылмады-ау, ғазәлім.
Өтірігің көк төбеттей арсылдап,
Жүргізбейді,
Содан келер ажалың,
Шындығым, жетім өскен ғазәлім.

Ей, егемен, жырыма сен бер ерік,
Бостандықтың гүлін бірге терелік.
Бұрында біз өр едік,
Шындық деген шың басында жүрелік.
Ей, егемен, жырыма сен бер ерік.

Наурызым менің

Тазартып қыстың жел-құзын,
Келдің бе есен, Наурызым.
Қауышып бүгін қалың ел,
Наурыздың татты дәм-тұзын.

Жағалап сұлу Балқашты,
Наурыздың тойы жалғасты.
Шалқыған әсем күй кернеп,
Ән менен би алмасты.

Тәуелсіз елдің ұл-қызы,
Тәуелсіз жердің шың-құзы.
Бас иіп бүгін түр саған,
Аспанның мын сан жұлдызы.

Қария көлім қасқайған,
Қадірінді білсін жат қайдан.
Наурызда толқып айдының,
Көзіңнен көрдім жас тайған.

Сапырып сарқыт сабадан,
Ұсынған анам таба нан.
Наурызда ішкен нат көже,
Демінді қалай ұмыта алам.

Наурызым менің нар күнім,
Өзіңсіз сірә, тар күнім.
Нарқасқа мейрам келді деп,
Айтамын жырды барда үнім.
Наурызым менің — Нар күнім!

Қадыр түні

Қадыр түні ғажайып шұғылалы,
Жер жаһанды аралап шындық әні.
Періштелер пейіштен оралғандай,
Жойылсын деп зұлымдық, сұмдық әні.

Тірлік шіркін қалғытып, қажытқанда,
Жігерінді жасытып жер жұтқанда.
Қадыр түнге қамығып жеткен болсаң,
Жүрегінді тек қана қалғытпа онда.

Қадыр түні шомылып нұрлы ағынға,
Өріс тіле досыңның жыр бағына.
Қадыр түннен мың жылдық қуат алып,
Оралшы тек, оралшы жыр бағына.

Қадыр түннен ғаламат арай көрдім,
Өмір неткен ғажайып шырайлы едің.
Қадыр түннің мүбәрәк қасиеті,
Қазағыма төгіл деп сұрай бердім.

Сұрай бердім бақытын бағала деп,
Жұмақ өмір орнашы жағама деп.
Жамандығы жаһанның жалаңдаған,
Енді бізге ешқашан жолама деп.

Үшінші бөлім

Ана тіл ардың жүгі еді
немесе бір тамшы жас

Түсіме ана тілім,
Ақ жаулықты Ана боп кірді.
Мұңайып жүзі бір түрлі,
Көзінде мөлдір жас тұрды.
Киелім менің, айтшы өзің,
Көз жасың неге іркілді?

Езіліп сонда жүрегім,
Алдыңа келіп жүгіндім.
Еңсемді тіктер тірегім,
Тірегім неге егілдің?

Мейірбан ана қолы екен,
Маңдайыма тиді бір мезет.
Төңірегі тобыр жол екен,
Шүлдірлеп жүрген тіл безеп.

Таңғы бір мөлдір шықтай боп,
Қолыма тамды ыстық жас.
Ыстық жас құдды шоқтай боп,
Жанымды мұнша қарымас.

Тамшы жас тартып тылсымға,
Ауырлай берді сәт сайын.
Әл жинап бойға ышқына,
Көтермек болып жатты ойым.

Тамшы жас тартып тереңге,
Үзілер шаққа таяндым.
Дел-сал боп суып денем де,
Ышқынып жатып ояндым.

Санамды билеп сол сезім,
Жаныма маза бермейді.
Жабырқап жүрген өз тілім,
Тамшы жас болып сөйлейді.

Тамшыдан алып қуатын,
Тамшыдан өзен жосылар.
Сол еді ұлы мұратым,
Мұхитқа жетіп қосылар.

Әйтеуір менің жүрегім,
Тілімнің титтей бөлшегі.
Тамшы жас болып мөлдіреп,
Тамшы жыр болар ол тегі.

Аялап көрші сен енді,
Ана тіл ардың жүгі еді.
Ақ жаулық киген Ана боп,
Түсіме неге кіреді?

Қағынан жеріп ұлдарын

“...Мен осы жыцғы 20 ақпанды тарих-
тағы қазақ тілі үшін Қаралы күн деп
есептеймін. Амангелді Айталы деген
азаматтың кез келген қарапайым қазақ
азаматы айтатын ұсынысына Парла-
ментте 60 депутат қарсы шықты. Бұл
не деген масқара? Түгелі қазақтар.
Бұның бәрі кезінде тіл заңын бекітуге
қатысқан адамдар.

Бұны екіжүзділік дейміз бе?..”

Өмірзақ Айтбайұлы, академик.

Ана тіл еді ардағым,
Сол еді медет қорғаным.
Саудаға салды оны да,
Қағынан жеріп ұлдарың.

Тәуелсіз еді бар жаным,
Тәуелсіз далам, орманым.
Бұғауда қалып барады,
Ана тіл дейтін Ардағым.

Ышқынып шыңға өрмелеп,
Сандалдым өлең термелеп.
Боданда қалған тіліме,
Қолұшын берер кім демеп.

Несіне енді алдандым,
Несіне енді малдандым.
Тіліме қорған бола алмай,
Күн үшін күнге жалдандым.

Тәуелсіз еді бар жаным,
Тәуелсіз далам, орманым.
Боданда қалып барады,
Ана тіл дейтін Ардағым.

Қолдашы бізді азат күн

Қайранда қазақ тілім-ай,
Қайранда қалған күнің-ай.
Қатыгез мына заманның,
Қайырсыз болып тұрғаны-ай.

Қара Ертіс бүгін қапалы,
Қаратау о да қаһарлы.
Қайранда қалған қазақ тіл,
Қай күні таңың атады.

Қожырап ойым сан-саққа,
Қарайлай берем ел жаққа.
Қаптаған тобыр ішінде,
Қайраткер көкем қай жақта.

Қуат бер енді тіліме,
Құлатпа оны тіріде.
Қанатыңмен аялап,
Көтере берші көгінде.

Қолұшын беріп азат күн,
Қолдашы тілін қазақтың.
Самғасын, үшсын, бер қанат,
Өзгеден енді азатсың.

* * *

Тілге достың мұңы жоқ,
Оны досым кім ұғар.
Тілден басқа мұңым жоқ,
Онсыз мені кім ұғар.

Шекті қанша қиянат,
Туған елде туған тіл.
Таппай ешбір тиянақ,
Бетін жасқа жуған тіл.

Тілім-тілім ажары,
Тілім қайтіп уанар.
Түспей патша назары
Тілім қайтіп оңалар.

* * *

Қарып түсер кеуденді
Көрсең тілден безгенді.
Жүрмейді екен уөжің,
Мәңгүрт пенен езге енді.

Күлтөбеде көп жиын,
Өзге тілсіз жөқ сыйың.
Қайран ана тілімнің,
Өнда құны көк тиын

Бабадан қалған сөз

“Қанына тартпағанның қары сынсын”,
деген қарғыс жанымды қариды шын.
Алашына алаңдап бұрылмаған,
Бұрылмаған қандастың қары сынсын.

Деген сөзді жан баба айттың неден,
Өр сенімің шағылып қайтты неден.
Ұлдарыңның бірлігі шайқалғанда,
Жану үшін намысын айттың ба екен.

Арпалысқан Алаш деп арда жүрек,
Татулығың болар деп елге тірек.
Ұлтың үшін у ішпей бұғынғанда,
Ездеріңе ескертіп айтсаң керек.

Айттың әлде. Өз баба, ақылманым,
Кейігенде кешеге нақылдадың.
Жамағатқа жақсылық себейін деп,
Қайрау үшін айттың ба, налып жаның.

Мен ұғамын сөзіңнен ұлылықты,
Бірлігіңді тірлік деп ұғыныпты.
Қандасына қайырылмай кеткен ездер,
Қарғысына бабамның ұрыныпты.

Қайрау

Бұл көшеде, ездер ғана тұрамыз,
тұмылдырық киеміз,
тыныштықты сүйеміз.
Екі шоқып, бір қарап,
Әлденеге күйеміз.

Анау-анау айтты деп,
Содан “бәлен” қайтты деп.
Бүтін елдің қамын жеп,
Шалығы бар адамдай,
Шайқалады жанын жеп.

Солай-солай сен оған,
Өзінді де телі оған.
Өсірген де со қоғам,
Ұнай ма енді со маған.
Өзегіңнен тепсе де,
Кете алмайсың сен одан.

* * *

Жақсы ойынды жалпыға жеткізе алмай,
Өзінді-өзің қинайсың жағың талмай.
Өзіңе де тимеген еш пайдасы,
Сол ақылдың жеткізші парқы қандай.

Кейде көсем боласың, кейде шешен,
Көсемдікте кетті екен нендей есең?
Қырық түрлі құбылып уәде айтып,
Кім сенеді зуылдап желдей ессең.

Қазақы той
немесе “көрпеңе қарай...”
Той деген ғажап қазақта,
Той үшін түсер тозаққа.
Қарызға батып белшеден,
Кіреді бір күн азапқа.

“Той десе қу бас домалап”,
Шабылар жұрты қаумалап.
Жиғанын шашып бір тойға,
Қалатын жоқты қармалап.

Той үшін жанын жалдайды,
Өзін де кейде алдайды.
Жасамай қойса бұл тойды,
Өзге жұрт “не деп ойлайды”.

Жалған ой жанын қинайды,
Үрдістен аттап болмайды.
Борышқа батып қайран бас,
Қасқайып бір күн тойлайды.

Өмірдің зулап ағысы,
Жоқ-барды қылсын нағысы.
Батқанда кісі қарызы,
Жаңылар жүрек соғысы.

Тойыңнан сезбей бір ләззат,
Ағайын, құрма босқа азап.
Көрпеңе қарай қосілсең,
Кіналай қоймас еш қазақ.

Төртінші бөлім

Ақ сүтіңмен бойыма адалдықты дарыттың

(аяулы анам, марқұм Бағдат Молдақанқызының рухына арнаймын)

1

Әл үстінде жатты анам,
Кеміп қайрат бойдағы.
Тіршіліктің қаптаған,
Жайы қалып ойдағы.

Діріл буып денесін,
Деміккенде бір мезет.
Тіршіліктің кемесін,
Доғармаққа бет түзеп.

“Алла!” – деді толғана
– Азаттық бер жаныма!
Соны айтты да жан анам,
Көшті өмірден жай ғана.

Көріп ғұмыр төлкегін,
Арпалысқан асылым.
Неткен өмір келте күн,
Ойладым да жасыдым.

Жаны сұлу өз-Анам,
Жәннат болсын мекенің.
Өткен күннің ғазәлін,
Жырға төгіп келемін.

2

Көз жасым бүгін төгілді,
Көңілдің гүлі тапталып.
Сүм ажал неткен қатты еді,
Анамды менің кетті алып.

Қайғыдан сонда “Аһ” ұрып,
“Аһ” ұрып қалдым бір демде.
Алқымды буып жас ұрып,
Түйілді өксік кеудемде.

Көзімнің оты шағылды,
Жүзімді жуып ыстық жас.
Еске алып ерке шағымды,
Егіліп көңілім болды пәс.

“Қоңырым” — деген қоңыр ұн,
Қыр асып кеткен секілді.
Балалық шағым,
Тәңірім!
Ілесіп кеткен секілді.

Өмірдің білдім жалғанын,
Алдамшы бәрі баянсыз.
Тағдырдың сездім салмағын,
Қатыгез әрі аяусыз.

3

Сен бақиға кеткелі,
Жылдың алғаш көктемі.
Өзіндей боп мені ешкім,
Маңдайымнан өппеді.

Сен бақиға кеткелі,
Жылдың алғаш көктемі.
Құба жонда қайтадан,
Қызғалдақтар көктеді.

Төңір сыйын ұсынған,
Өмір күйін тұщынған.
Құстарың да жүр бүгін,
Өзің баптап ұшырған.

Таң нұрымен оянар,
Ақ сәулеге боянар.
Менің ғазиз Анашым,
Енді қандай қаял бар...

4

Кеттік ұшып ұядан,
Қанаттанып желпініп.
Жел тербеген қиядан,
Бақыт іздеп талпынып.

Әкететін қақпалап,
Албырттықтан қорықтым.
Ақ тілеуің, ақ қанат,
Қорғап жүрді соны ұқтым.

Келер күннен ой қуып,
Кешіктірдім бәрін мен.
Келінді де көп жүріп,
Кеш түсірген едім мен.

“Жіп байладым бір қызға”,
— дедің бірде салмақпен.
“Жақсы”, — дедім, сол қызды,
дәйын болса алмақпын.

Аңқаулықпен сенді анам,
“Ақылдым”, — деп айналып.
“Той қамына қамданам”,
— деді сонда толғанып.

Жіп байлаған қызға емес,
Жанымды нұр тербеген.
Бір сұлу қыз ермеген,
Жігітті мен ер демен.

Қоңыр күз-ау сол өзі,
Қос бұрымы төгілген.
Құралай көз сұлуды,
“Келінің”, — деп түсіргем.

Қуаныштан сонда Анам,
Жанарына жас ілген.
Бақытын да Анамның,
Сонда ерекше түсінгем.

5

Бір дауыл көрдім таң ата,
Түнеріп алған дүлейтін.
Жайпады жолын құлата,
Екпіні қатты үдейтін.

Сол дауыл ұйтқып, ұйлығып,
Жайпады жолын жағалай.
Бішқынған кезде қитығып,
Үйлерді жықты қоғадай.

Біздің үй ғана қалды аман,
Қасқайып қара дауылдан.
Алладан сұрап жан Анам,
Қалғандай сақтап дауылдан.

Райы қатты сол дауыл,
Оралар жиі ойыма.
Оралған сайын жан Анам,
Құяды қайрат бойыма.

6

Кенелі жаққа кетпесем,
Кен — елі бақты кезбесем.
Киелі жердің парқын да,
Құдай-ау, сірә, сезбес ем.

Туған жер деген — бір несіп,
Мандайға жазған жыр — нәсіп.
Жиі аңсап жүрем неге мен?..
Көкейді неге жүр тесіп.

Киелі едің жер бесік,
Тұрағы тәннің сен дестік.
Ұйқыға кеткен Анамды,
Аялай берші тербетіп.

7

Сағыныш деген бір мұң бар,
Кеудеме келіп мызғындар.
Тынымсыз мына жалғанда,
Тынышымды алар күзғындар.

Жыл өтті жайға қарамай,
Жанымды мүжіп жаралай.
Сағыныш деген ащы мұң,
Бойымда қалды тарамай.

8

Шағыл, шағыл,
Шағыл нұр,
Шағыл нұрда сағым жүр.
Балалығым баяғы,
Қиялымда ағып жүр.

Көк құрақты су тербеп,
Көк теңізге болды ермек:
Анам салған әсем ән,
Ой-теңізге салды өрнек.

Елес беріп өткен күн,
Көңілімді тескен мұң.
Анам айтар баяғы ән,
Құлағымнан кетпейтін.

9

Сегіз тармақ өзен болып арналы,
Қуған едік бір-бір асқақ арманды.

Сегізіміз сегіз тарау жол шектік,
Сегіз түрлі өмір өнін тербеттік.

Сегізіңнің кетті екеуі келмеске,
Өмір солай көндіреді көнбеске.

Сонда сұмдық жанарыңнан мұң кордім,
Жүрегінді қайғы дерті тілгенін.

Қасіретке кетті жаным егіліп,
Сенің дертің көз жасым боп төгіліп.

Содан бері өтті жылдар тоқтаусыз,
Билігіне жаратқанның тоқтайсыз:

Жүрегімді тербей-тұғын бір ән бар,
Оны мынау көк теңізден сұрандар.

Анам салған әсем әнді жарандар,
Көкше көлдің толқынынан тыңдаңдар.

Мені солай әурелеген бір елес,
Жүрегімде тайталасып құрды егес.

Қиналғанда қалам солай бүгіліп,
Анашыма тұрам сонда жүгініп.

10

Ақ сүтіңмен бойыма,
Адалдықты дарытып.
Ғайып нұрдан ойыма,
Күлімдеді жарық күн.

Талбесікті тербетіп,
Уыз тілге суардың.
Жыр құндақта ержетіп,
Шабыт қуып уандым.

Сабыр тоқып зердеме,
Жақсылықтан гүл ектің.
Әуес болып әр неге,
Сұлулықты жыр еттім.

**Анамның әңгімесінен
(аяқталмаған баллада)**

**Нағашы атам Молдақан – діндар еді,
Қызыл тілге ғажап бір – ділмар еді.
Итжеккенге айдалып байлығы үшін,
Конфескенің о да бір құрбаны еді.
("Кокше колдің самалы" кітабынан)**

Нағашы атам жан еді жаны жайсаң,
Аруаққа шет болар артық айтсам.
Менің анам туғанда тебіреніп,
Жыр оқыпты нағашым еміреніп.

Ел жиналған сол тойға ғаламат көп,
Өлең сілтеп өзгеше, жамағат деп.
Дүниеге іңғөлап жаңа келген,
Нәрестеге ат қойған Бағдат деп.

Анам солай аңыз еткен өткенді,
Таразылап өткен менен кеткенді.
Шыр айналып уақыттың ұршығы,
Тоқпағы зор, зәрлі заман жеткенді.

Жұлдыз ғұмыр тоқтамады, жатты ағып,
Жау іздеген қасғөй заман басталып.
"Халық жауы" деген айып тақты да,
Әкемізді Итжеккенге кетті алып.

Жетім-жесір жел иірген қайықтай,
Бір қасірет қойды бастан айықпай.
Қашып жүріп жан сауғалап ақыры,
Тап болыпты бір аралға ұйықтай.

Емшекте екен сол кезде. Тұрысбегі,
Бұл сөзімнің жоқ сірә, бұрыс жері.
Бұлар бұнда қалғанда қол жағалап,
Атам марқұм айдауда – Сібірде еді.

Байлығы үшін баянсыз ғұмыр кешіп,
Итжеккенде өтіпті өмір өксіп.
Қатын-бала қаңғырып, көл жағалап,
Көрінбей көзден таса жүрген өстіп.

Тынымсыз өмір өткен наласы боп,
Заманның тағар онда жаласы көп.
Елден жырақ кеткен ғой содан кейін,
“Бай тұқымы дей ма”, – деп бәлелі топ.

Нелер ғұмыр кетті үзіліп келмеске,
Итжанды адам конеді екен көнбеске.
Әкесінен қалған әлгі жоргекте,
Тұрысбегі келіп қапты он беске.

Артта қалып азапты күң, ай мен жыл,
Жойылғанда жер бетінен бай мен құл.
Қайран қартым оралыпты сол кезде,
“Қайратыңнан айналайын” болған тұл.

Көздің жасын төгіп жүріп ержеткен,
Сол қасірет Анашымды шерлі еткен.
Сенің мұңлы жанарыңнан соны оқып,
Тұңғиық ой мені талай тербеткен.

Бесінші бөлім

Құстар өліп жатыр

Аяласаң — табиғатты аяла

“...Жылан жылы, наурыз айында
Балқаш қаласы аумағында құстар-
дың жаппай қырылуы байқалды.
Өкінішке орай, құстар өлімінің
нақты себебін анықтау мүмкін
болмады..”

Жергілікті газеттен.

Қынадай боп қырылды жыл құстары,
Арқасынан аяз емес қысқаны.
Улы түтін күйдірді де өзегін,
Құлап түсіп, қара жерді құшты әні.

Себебі де, — жоқ дейді, салдары да,
Жолықты олар заманның зардабына.
Ілікті де қатердің қармағына,
Жете алмады көктемгі арманына.

Құлап түсті әнекей шегір құмға,
Қарғыс айтып жатыр-ау, небір сұмға.
Сабалайды қанатын жанұшырып,
Құс ғұмыры бөленіп шерлі мұңға.

Глестіріп қанатына көктемді,
Гүлге ораған сайын қырды, бөктерді.
Өліп жатыр шағаласы, келтері,
Алып келіп Балқашына көктемді.

Ышқынатын көкейімде бір ой бар,
Ажалменен,
Қатерменен кім ойңар.
Құсқа тиген қасіреттің бір оғы,
Елге тиіп кетпесін деп кім ойлар.

* * *

Көк мұржадан көк түтіні қоздаған,
Көгі көшіп, көк аспан да тозды одан.
Көні кеуіп тарылғанда тынысы,
Көл — ананың көкірегі сыздаған.

Көк жүзіне зер саламын телміріп,
Көк түтіннен кетпесе деп сел жүріп.
Көгершін де, шағала да қалған-ау,
Көк түтінге қанаттарын күйдіріп.

Көре-көре төзер емес көз де оған,
Көк жөтелім көкіректе қоздаған.
Көк түтіннен нәсіп теріп жүрсек те,
Көгімде ойнап төнеді бір сор маған.

Көк жусаным құрағалы көп болды,
Көк теңізден көксерке де көшті енді.
Көтере алмай осыншалық қайғыны,
Көрместей боп құстарым да кеткен-ді.

Көре алмай-ақ жақсылықты, көктемді,
Көк тәңірге жеткізе алмай окпемді.
Көк теңізге мұңымды айтып, дариға-ай,
Кетер ме екем текке енді.

Көк түтіннен у жұтқалы...

Көк түтіннен у жұтқалы көп болды,
Көкірекке бір уайым кептелді.
Көк теңізге оралмады құстарым,
Көк түтіннен үркіп ұшып кеткелі.

Кеберсиді керім дала, кенді аймақ,
Кім бар дейсің кебін киер елді ойлап.
Көзім талды көк жиекке қараудан,
Көк түтіннен құтылатын күнді ойлап.

Көк тәңірге жеткізе алмай өкпемді,
Көк түтіннен у жұтқалы көп болды.
Көк теңізді жүрегіме қондырып,
Келем жырлап өткенім мен өшкенді.

Кемел күннен іздедім тек шуақты,
Іздемедім жер бетінен жұмақты.
Кіндігінен Жер-Ананың көр енді,
Тіршілікті сойып түсер у ақты.

Боз мұнар

Боз бетеге, боз мұнар;
Боз түтінге көз тұнар.
Боз далада бағасыз,
Боздақ өмір тұншығар.

Боздап ұшқан бұйдалар,
Боз аспанды қидалар,
Боз даламды анамдай,
Боз түтінге қиды олар.

Боз түтінің у болар,
Боз жусанға сінді олар.
Боз мұнардың ішінде,
Боздақ өмір не болар?!

Алтыншы бөлім
Таң шығындай мөп-молдір

Таң шығындай мөп-мөлдір,
Тұнық екен жанарың.
Күлімдеген кокте бір,
Жұлдыз ба деп қарадым.

Сол жұлдызды қалқам-ай,
Жүрегіме қондырып,
Ақ шалғында шалқалай,
Аунайықшы болдырып.

Ару дала алқынып,
Ағыл-тегіл тер құшсын.
Ал жүрегім малшынып,
Өлең бөлып желге ұшсын.

Тұнық ауа, тұмса жел,
Тұңғыыққа тартады.
Есімде сол қыпша бел
Төзімді сарқады.

Ойлар, ойлар

Менің жырым,
Сенің жырың секілді.
Жырларымнан
Сені көрем кекілді.
Сол баяғы
Құлын мүсін, ұяң қыз,
Шулы қала
Жатақхана екінді...

Ойлар, ойлар
Билеп алып еркімді,
Аймалайды сенің сұлу көркінді.
Таң шығындай,
Мөлдiреген қалпында
Сақтап келем
Сол баяғы сертімді.

Тек екеуміз,
Тек екеуміз сырласып,
Кетуші едік,
Сырлы бақтан қырға асып.
Лапылдаған,
Сол бір тәтті өр сезім,
Өлең болып,
Құйылатын жалғасып.

Сол баяғы,
Мойыл жанар, тал мүсін,
Жыр-зерде де
Жатталды да қалды шын.

Келіп-кетіп,
Жүресің сен әлі де,
Шуақ шашып,
Жүрегіме жан құсым.

Жігіт сөзі

Ойымды сол қыз тербейді,
Сәт сайын мені көр дейді.
Сағыныш өртеп кеудемді,
Бір сезім маза бермейді.

Бір сәуле маған кел дейді,
Кел дейді, мені көр дейді.
Жанарын кейде төмен сап,
Соңымнан үнсіз ер дейді.

Жанамын сонда өртеніп,
Жанымды мүлде дерт еміп.
Сөулесін төгіп сол ару,
Барады мені еңсеріп.

Қалмады менде еш төзім,
Қиналдым іздеп жоқта өзін.
Сөндірші келіп аяулым,
Кеудеме жаққан отты өзің.

Ойымды сол қыз тербейді,
Сәт сайын мені көр дейді.
Сағыныш өртеп кеудемді,
Бір сезім маза бермейді.

* * *

Тұнық ойды ерке сұлу тербеді,
Құмартты да көңіл маза бермеді.
Жалт етті де сол сұлу нұр жоқ болып,
Жанымды мұң, тәнімді шөл кернеді.

Айдың бүгін нешеуі еді,
Білмедім.
Көңіл күпті,
Күтуден көз ілмедім.
Бір сағыныш мені билеп алды енді,
Жанға дәру секілді ыстық бір демің.

Тосып соны,
Тосуменен өтті күн.
Естілмейді сенің сұлу тәтті үнің,
Елегзіген ертелі кеш сені іздеп,
Аласұрған жүрегімде
Жоқ тыным.

* * *

Бұрын сендей сұлуға кездеспегем,
Кездессем де дәл мұндай күй кешпегем.
Қынай белге төгілген қос бұрымы,
Бір міні жоқ бойында үйлеспеген.

Қос көгершін дірілдеп кеудесінде,
Ерке сұлу салады нені есіңе?
Ақ маңдайы жарқырап ай қаракөз.
Құмар етін қойдың-ау, елесіңе.

Сол перизат барады сылаң қағып,
Құс тілімен айтады бір ән салып.
Үр жамалы үлбіреп туған айдай,
Жалғыз өзі жанымды жүр аңсатып.

Сымбатына құмартып, таңдай қағып,
Сыртынан қойдым соның тұмар тағып.
Нұр шашқан сол сұлудың жаз дидарын,
Меншіктеп мен де өзімше келем бағып.

Кешір мені

Кешір мені,
Қарағым кешіре алсаң.
Өшір мені,
Санаңнан өшіре алсаң.
Жасыр мені,
Жанардан жасыра алсаң.
Өшіргенге көнбейтін,
Жасырғанға
Жан едім мен,
Еркінді басып алған.

Кешірмейсің білемін,
Өшірмейсің,
Оралсам ой-санаңа,
Көз ілмейсің.
Ақ толқыны сезімнің
Аласұрып,
Кірпік қағып, қиялдап,
Дірілдейсің.

* * *

Тұнық ойды ерке сұлу тербеді,
Құмартты да көңіл маза бермеді.
Жалт етті де сол сұлу нұр жоқ болып,
Жанымды мұң, тәнімді шөл кернеді.

Айдың бүгін нешеуі еді,
Білмедім.
Көңіл күпті,
Күтуден көз ілмедім.
Бір сағыныш мені билеп алды енді,
Жанға дәру секілді ыстық бір демің.

Тосып соны,
Тосуменен өтті күн.
Естілмейді сенің сұлу тәтті үнің,
Елегзіген ертелі кеш сені іздеп,
Аласұрған жүрегімде
Жоқ тыным.

* * *

Бұрын сендей сұлуға кездеспегем,
Кездессем де дәл мұндай күй кешпегем.
Қынай белге төгілген қос бұрымы,
Бір міні жоқ бойында үйлеспеген.

Қос көгершін дірілдеп кеудесінде,
Ерке сұлу салады нені есіңе?
Ақ маңдайы жарқырап ай қаракөз.
Құмар етін қойдың-ау, елесіңе.

Сол перизат барады сылаң қағып,
Құс тілімен айтады бір ән салып.
Үр жамалы үлбіреп туған айдай,
Жалғыз өзі жанымды жүр аңсатып.

Сымбатына құмартып, таңдай қағып,
Сыртынан қойдым соның тұмар тағып.
Нұр шашқан сол сұлудың жаз дидарын,
Меншіктеп мен де өзімше келем бағып.

Кешір мені

Кешір мені,
Қарағым кешіре алсаң.
Өшір мені,
Санаңнан өшіре алсаң.
Жасыр мені,
Жанардан жасыра алсаң.
Өшіргенге көнбейтін,
Жасырғанға
Жан едім мен,
Еркінді басып алған.

Кешірмейсің білемін,
Өшірмейсің,
Оралсам ой-санаңа,
Көз ілмейсің.
Ақ толқыны сезімнің
Аласұрып,
Кірпік қағып, қиялдап,
Дірілдейсің.

Менсіз кейде жыр бағын
Аралайсың.
Менсіз кешкен ғұмырды
Қаралайсың.
Жан арайым,
Жанарыңда түр қандай
Тарамай мұң.
Жан арайым...

* * *

Шабыт сезім шаң қапты,
Жынын алған бақсыдай.
Шымырқанып шын қатты,
Шыға алмады тасқын ой.

Қақырады қабілет,
Қуат қайда кернеген?
Мұндай күйге лағынет,
Тәтті ойымды жерлеген.

Тынбай соғып кеудемде,
Асқақ ойлар тулайды.
Өректіген бір демде,
Өлең неге тумайды.

Өлең неге тумайды,
Мені шабыт қинайды.
Шырылдаған бір қайғы,
Өлеңге де сыймайды.



Үкілі үміт

Бірінші бөлім

Уа, далам армысың,
Есенбісің қарлы шың.
Өр тұлғанды тік ұстап,
Баба таулар бармысың.

* * *

Қазақ атам

Жыр десе дес бермеген,
Жау десе төске өрлеген.
Ықпаған еш пендеден,
Мөрт мінез қазақ атам.

Күй болып өрге атылған,
Өнерде дара тұлғаң.
Ән-күйден жаратылған,
Па, шіркін, қазақ атам!

* * *

Нар жігіттің тақымында ат ойнап,
Бабам қазақ жауға шапқан атойлап.
Қас жауының тимесін деп өкшесі,
Қайран баба сар даласын өтті ойлап.

Ай-хой, баба өрлігі мол нар кеуде,
Нөпір жауға жалғыз шапқан ол кейде.
Сар даланың төсіндегі құз таулар,
Бабалардан қалған мүсін тас бейне.

* * *

Атам қазақ жасасқан құла түзбен,
Құла түзбен тағдырын бірге түзген.
Қидаланған тарихын бабалардың,
Білгің келсе сұрарсың түркі сөзден.

Жауға алдырса алдырған қалаларын,
Алдырмаған намысын бабаларым.
Туған жерге денесін қорған қылып,
Белгісіне қалдырған молаларын.

Қайран дала

Ауыл анам, бауыр далам өзегім,
Сенің үшін бәріне де төземін.
Төзе алмаймын,
төзе алмаймын, тек қана,
Осқыласа өңіріңді озбырлық.
Озбырлықтың босағасын тоздырып,
Намысымның алдаспанын кезермін.

Баба таулар,
Дана таулар тас мүсін,
Құла түзге қорған болып жатты шың.
Қайран далам, тілім-тілім өңірі,
Шор-шор болып қатып қалған беріш мұң.

Қайран далам,
Тағдыры саудаланған.
Озбырлық пен ұлылық жаулап алған,
Қорғаймын деп өзінді туған дала,
Қанша өреннің тағдыры дауда қалған.

Қайран далам,
Қазақтың қаны сіңген,
Талайына азап-мұң қатар мінген.
Мың сүрініп,
Жүз тұрып бабам қазақ,
Үзбеді үміт, үзбеді келер күннен.

Туған жер

Құрбымның деміне балаймын самалын,
Боранды желінен жылылық табамын.
Балалық базарым ойнайды сол сәтте,
Тасына тілініп қанаса табаным.

Бұлаққа бас қоям ішпестен кесемен,
Сәбидей сүт емген ананың төсінен.
Құлындай ағындап келеді жүгіргім,
Көргенде теп-тегіс жазықты көсілген.

Сендегі құбылыс жат емес өзіме,
От болып көрінер әр сөтің көзіме.
Орының бөп-бөлек, басқаға теңгермен,
Тым ыстық екенсің сағынған кезімде.

Сенімен ұштасқан әр күнгі ғажап ой,
Өзіңе арналған махаббат үлкен ғой.
Көңілде тұратын қаз-қалпы көгеріп,
Жансерік көктемім туған жер екен ғой.

Баба терек

Төлкегіне табиғаттың берілмей,
Тұрды өсіп қайсар терек өрімдей.
Еңсесімен езіп күншіл кеудені,
Көрінетін күндік жерден тәңірдей.

Қатал жылдар артса-дағы азабын,
Өмір қанша жасаса да мазағын.
Әр көктемді қарсы алатын гүл жарып,
Тіршіліктің байқайсың ба ғажабын.

Аптапқа да, дауылға да тұтеген,
Нөпір ағын тасқынға да төтеген.
Жалпақ жұрты пір тұтқан зор теректі,
Ойда жоқта қатыгез жан өртеген.

Жанып тынды баба терек еңселі,
Зор қайғыдан көрі тоғай теңселді.
Кеудемде бір өксік толы өкініш,
Көтертпейді езіп менің еңсемді.

Өзен жатты қайғыдан аласұрып,
Өр толқыны дамылсыз жағаны ұрып.
Кәрі тоғай сыңсиды, өкснді өзен,
Өксиді өңір, өксиді дымы құрып.

Жылдар өтіп кетсе де талай-талай,
Сол арадан өте алман қарайламай.
Бір өкініш, бір қайғы жағаласып,
Мені кейде жетелейді солай қарай.

Ауыл ығып барады

Шыдай алмай нарықтың дауылына,
Бас сауғалап барады ауылым да.
Бір кездері шұбырып мал жайылған,
Қоңыр белдер жабырқап құлази ма?..

Төрт түлігі құты еді ен даланың,
Құтың кетсе қу тақыр ненді аламын,
Тұлпар аунап, нар шөккен атақоныс,
Тағдырыңа тарылған енді алаңмын.

Өмір мынау, құйын боп айналады,
Құйын ғұмыр өзінше долдайнады.
Мұнар күннің шаңдатқан белеңінде,
Аңқау жұртың өрнеге алданады.

Құлазиды қоңыр бел, құмай дала,
Мал жамырап, ит үріп шуламай ма...
Ауыл ығып бара ма, ауыл ығып,
Шыдай алмай нарықтың дауылына.

Жарылыс жаңғырығы

Бір дүмпу үн кетпейді құлағымнан,
Ақбөкенді бездірген тұрағынан.
Жер – Ананың шулатып кең кеудесін,
Үркіп қашқан шошимын тұяқ үннен.

Ғаламат үн кетпейді құлағымнан,
Мазалайды белгісіз сұрағымен.
Қатерлі үнге тыңымсыз жауап іздеп,
Тығырыққа тірелін тұрамын мен.

Даладан да естимін, қаладан да,
Жанымызды, сірә, сол жаралар ма?
Мекенінен безінген ел мен құлан,
Тұрағына қайта бір оралар ма?

Жер – Ананың апшысың қуырғандай,
Алапат үн жаңыңды суырғандай.
Өзегіңді өртейді,
О, ғаламат!
Мандайыңның туған ел, соры қандай?

* * *

І. Сәлем, саған Балқашым!
Көл Балқаш!
қала Балқаш,
дала Балқаш,
Құлпырып құнақ жайған,
маған алғаш.
Мал баққан,
Мен қазақтың баласы едім.
Тұтанған жанарымда,
Өлең алғаш.

Қойнына ал,
аймалашы ана — көлім.
Жыр қуып,
сапар шеккен балаң едім.
Шабыт бер,
шуағың төк, мен өзіңе
Перзенттік
Сағынышты ала келдім.

2. Көлмен сырласу

Ей, кәрі Балқаш, киелім,
Сабырыңнан сарқыт бер, мына мендей ұлына,
Арыны қатты өмірмен алыса келдім жұлына.
Көзіңнің салмай қырын да,
Бүк түсіп сен де бұрылма.
Байлауға келмес ғұмырдың,
Жалғауын іздеп ұрындым.
Ей, кәрі Балқаш киелім!!!
Әділдіктің жоқтығына мен де өзіңдей күйемін.
Сен табиғат — анасың,
Мен кеудемсоқ перзентің,
Құшағыңда сайран салып ержеттім.
Ержеттім де жармастым жағаңызға,
Бұдан бақыт, сірә, біз табармыз ба?
“Табын дедім, Жер — Ана
Табын дедім адамға,
Адам — құдай, құқы жүрер ғаламға”.
Бұдан өткен болар ма екен ағаттық,
Сайын дала жатты соны мазақ қып.
Кешір бізді, кәрі Балқаш киелім,
Соным үшін бүгін іштей күйемін.
Басымды да иемін,
Айдыныңнан сүйемін,
Кешір бізді, кешіре алсаң, Киелім!

* * *

3. Көрі Балқаш киелім

Өр төсіңнен дамылсыз толқын өріп,
Сарыарқаға жатасың көрік беріп.
Асқақтаған алыста Бектауата,
Айдыныңа шомылар жүзіп көріп.

Сұлу Балқаш жаныма ұялаған,
Қайық болып кезеді қиял-арман.
Күміс қармақ секілді,
Балқашым-ай!
Сауырына Арқаның сыя қалған.

Келбетіңнен жыр оқып, сыр түйемін,
Маған қымбат туған жер әр сүйемің.
Түспесе деп тағдырың талапайға,
Қайғы-мұңға өзіңмен бір күйемін.

Ақ толқындар жағаға жарысатын,
Теңіз мінез тектіме ол жарасатын.
Арпылдаған ақ жалдар қайда кеткен,
Қайда кеткен теңіздей парасатың.

Көкше көлім көркіңе бас иемін,
Азайды ма, сенің мол қасиетің.
Адамдардан жатырсың сауға сұрап,
“Көл — ананың баспа , — деп ақ-ниетін!”

* * *

4. Мінәжат

Бір шеті көлдің көкжиек,
Иегін көкке түр сүйеп.
Толқынды қуған толқындар,
Жағаны “шөп-шөп” мың сүйет.

Шаңқылдап шаңдай шағала,
Қайғы-мұң сірә, жоқ ода.
Алысып ақжал толқынмен,
Төнеді жиі жағаға.

“Қайғы-мұң сірә, жоқ ода”,
Қайғыдан жаным, кім ада?
Осы бір сөзді қайталап,
Ойға да баттым жаңа да.

Шаңқылдап жүрген шағала,
Тағдырдан налып сұрай ма?
Саулығын сұрап теңіздің,
Құс екеш, құс та жылай ма?

Жылайды теңіз еркесі,
Тілегін тәңірім, бер деші.
Табиғат-ана өмірде,
Жамандық еш те көрмеші.

Тәңірге қылдым мінәжат,
Көрмесе екен енді азап.
Көл менен көлдің еркесі,
Жойылып кетпей түр аз-ақ.

Көктем

Ағыл-тегіл ақша қар да кетті еріп,
Ақша бұлт та көз жасына берді ерік.
Назға толы, сазға толы көктем — қыз,
Қапелімде көкірекке кетті еніп.

Келдің бе сен, жасыл әлем, сырлы бақ,
Көңіліме ұялатып назды ырғақ,
Келген құсқа шумақ-шумақ жыр арнап,
Ару қайың тұрды бүгін қол бұлғап.

Көз алдымнан қашты дерсің сырға-мең,
Шабытыма тапқандаймын бір ғана ем.
Қыз-көктемнің күлкісінен гүл теріп,
Жұпарына елтіп ұзақ тұрған ем.

Көз алдымда күлімдейді нұрыл әлем,
Нұрлы әлемге ғашық болып мен келем.
Кірпігіме қонақтатып тандарды,
Сұлулықты күнәден пәк жырлап ем.

Екінші бөлім

Тораңғы тоғайы

Солтүстік Балқаш өңіріндегі тораңғы тоғайы Балқаш қаласына таяу “Орта-Дересін” қонысының маңында сақталған. Онда мыңнан аса ағаш бар, бірақ олардың бәрі де ұрғашы. Сондықтан тұқымынан өсіп, өне алмайды... “еркектер әулеті” толық жойылып кеткен.

Суырып құмның өзегін,
Өзінше салып өрнегін.
Есіріп соғып тентек жел,
Көрсетті бірде өнерді.

Құйын боп соғып бір мезет,
Шаншылды көкке өрмелеп.
Ұйтқыды сонсоң дауылдап,
Ақ ала шаңмен дөңгелеп.

Апшысын жердің қуырып,
Қоқысын елдің суырып.
Есірген тентек жел бірде
Тоғайға қалды сүрініп.

Сары ала құмда қыр асып,
Миығына күлкі жарасып.
Тораңғы тоғай тұратын,
Көзіне күннің таласып.

Бұрқырап бұйра жапырақ,
Қалғандай бірден жатырқап.
Есірген әлгі сері жел,
Қылығы тиген қаттырақ.

Сылаңдап құмның еркесі,
Әзілдеп сыр шертеді.
Тапжылмай тынып қалды үнсіз,
Есірген қырдың серкесі.

Төсінде құмның күн ыстық,
Тораңғы тоғай толықсып.
Сүйгізін желге денесін,
Көлменен тұрды тыныс қып.

Арулар еді кілең бір,
Көрікті бейне өлең дүр.
Табылмай еркек таз құмнан,
Сипатып төнін желге жүр.

Қаталдық еді қаншалық,
Тораңғы ару жалқы анық.
Ерлерін күткен жесірдей,
Тұрады мұңлы ой салып.

Тек қана мұнда мың жесір,
Қайғысы оның бір нөпір.
Сұқтанып сұлу денеге,
Мазасын алды кіл кәпір.

Жапырақтың жасыл түгіне,
Таң шығы түнды бүгін де.
Сағыныш жасы секілді,
Үзіліп түсер түбінде.

Сыр екен оның өнбойы,
Өсер де, енді жоқ өйі.
Құм менен желдің қорлығы,
Құтылу содан бар ойы.

Адамның көріп азабын,
Дауылдың тартып тозағын.
Шағады келіп көлге енді,
Тағдырдың айтып мазағын.

Қарқаралы, Шайтанкөл сәніндейсің,
Мәдидің асқақтаған әніндейсің.
Көркі деп, Көкше көлдің шаң тигізбей,
Боламыз сені солай қадірлейтін. ♪

Шот баба

Шапқыншылық жылдары Тобықтының ақсақ
руының батағөй қарты жау қолына түсіп қалады.
Аласапыран жылдары Бабанды іздеудің қарты
келмесе керек. Соңында қалған екі ұлдың кішісі
Қожантай араға жылдар салып барып, әкесін
іздеп, зор бейнетпен алып қайтады.

Ел аузынан

Кешегі өткен Шот баба,
Бостандық о да аңсаған.
Тұтқында өтін көп жылы,
Тосқауыл болған тар заман.

Бабадан қалған мұрамыз,
Атадан қалған жыр-аңыз.
Егеу бет мына сар дала,
Бәрін де содан сұраңыз.

Айқасқан сөтте ақ найза,
Қарамай ешкім ай-шайға.
Қапыда қолға түстің бе?
Қанбадым сол бір мән-жайға.

Қожантай, Айбас ұрпағың,
Одан да сыр тартамын.
Мекен ғып мұнда тұрған ғой,
Сауырында сұлу Арқаның.

Күндердің күні болғанда,
Күркіреп дауыл тұрғанда.
Түсінен шошып Қожантай,
Жылаған мынау жалғанға.

Жаратып сонсоң тұлпарын,
Шақырып кілең ұлдарын.
Ақылын айтып бөріне,
Аттанып кеткен сұңқарың.

Дүние болған дүрбелең,
Болмаса қазақ іргелі ең.
Жұмбақ та, жұмбақ ғасырдың,
Сырын да далам көрген ең.

Көз іліп талай қыратта,
Шалдырып атын құраққа.
Әкесін іздеп Қожантай,
Жол шеккен талай жырақта.

Тілегін Тәңірім бергендей,
Көз жасын Алла көргендей.
Іздесе мені іздер деп,
Ұлына бабаң сенгендей.

Сарыала күздің бірінде,
Салқындау қоңыр іңірде.
Әке мен бала көрісіп,
Табысқан бөтен өңірде.

Оралып атамекенге,
Сағынып елге жеткенде.
Тізесін бүгіп, дем алған,
Гүлшаттан бергі көк белде.

Бұлақтың суын алдырып,
Шөлін бір соған қандырып.
Аманат айтқан бабамыз,
Ақтық бір демі алқынып.

Бірлігің болсын ұғымың,
Туған жер болсын тұғырың.
Ұрпағым саған аманат,
Осындай бата қалдырам.

Жетін бір туған еліне,
Кір қалмай сұлу көңілде.
Батасын берген Бабамыз,
Арқаның қоңыр белінде.

Ұрпаққа бата қалдырып,
Үміттің отын жандырып.
Жөнелген екен Шот баба,
Аңыз боп елге мәңгілік.

Жұлдыздар шоғыры

Ұлы Абай

Ақындардың Пайғамбары,
Жырың қандай айбарлы еді.
Жөнге салып тұрғандайсың,
Серт пен сөзден тайғанда ерді.

Туған елдің нәрімісің,
Ақындардың пірімісің.
Кетіпсің ғой ұлы баба,
Жырдан қашап тірі мүсін.

Ұлы Шоқан қабірінің басында туған ой
Нәубет жылдары Шоқанның ескерткіш құл-
пытасын тауып алған біреу “қол диірмен
жасауға таптырмайтын шаруа екен” деп,
құлпытасты ортасынан қақ болмекші болған.
Сөйтіп, тасты болуге әрекеттеніп жатқанда
көзіне тастың ұшқыны тиіп, екі көзі бірдей
кем болып қалған екен.

Шоқан атындағы колхоздың ұстазы
Мәйкон Күнболатовтың
әңгімесінен.

Нәубет жылы аштықта,
Шаңқанайда бір әумесер аптықпа.
Тап болыпты мәрмәр тасқа есіктей,
Тірі жанға көрсетпей де, есітпей.
Көзін бірден үйірген,
Бұл заңғардан жасайын деп диірмен,
Құлпытасын Шоқанның,
Балғалады бүйірден.
Не керемет, не мазақ,
Осы жайды естігенде.
Ауыр ойлар мазалап,
Әлде кімді жазалап.
Ұлы Шоқан қабірінің басында,
Тұрдым үнсіз азалап.
Бар ақылын сарп еткен,
Жас ғұмырын тәрк еткен.
Дана Шоқан бейнесі,
Көз алдымда тұрып алды асқақтап.

Ал, әумесер жасаймын деп диірмен,
Құлпытасын Шоқанның,
Қашай берді, қашай берді...
Есіл-дерті жасау болып диірмен.
Не керемет, не мазақ!
Оған сонда зауал қамшы үйірген.
Кенет көзге,
тойымсыз тым сұғанақ,
Мөрмөр тастың ұшқыны,
Дәл тиіпті,
О, ғажап!
Екі жанар жүрген кеше тірек боп,
Ағып түсті қас-қағымда түнек боп.
Сонан кейін мынау байтақ далам да,
Мынау нұрлы заман да,
Айналыпты ол үшін,
Бермей ешбір қолұшын,
Мылқау, зарлы ғаламға.
Бар ақылын сарп еткен,
Жас ғұмырын тәрк еткен.
Түнек түннің төрінен,
Жұлдыздайын жарқ еткен.
Ұлы Шоқан бейнесі,
Асқақ едің, асқақ едің,
Сен не еткен!

Бабам Қараменде биге

Ей, Ұлы Баба!

Ояншы ұйқыңнан бір, айтшы өсиет,
Азбай-тозбай жүретін жолды көрсет.
Ойпы-тойпы күй кешкен, мынау далаң,
Бір даналық, кемел ой жатыр көксеп.

Жерің жомарт, жерің бай ел қондырған,
Суың шәрбат ішсең бір шөл қандырған.
Ал ұрпағың — мына біз туған ынжық,
Қайраты мен жігерін жауға алдырған.

Дәрменсізбін, сондықтан кінәлімін,
Кінәлімін, үзілгең бір өніңмін.
Түзеймін деп қоғамды әділетсіз,
Тырнағына әлдінің таландым мен.

Тірлігім бар беймаза ой сапырған,
Қалам ұстап жыр жазып, таң атырған.
Таппаған соң қалауын мына өмірдің,
Азан сап аруағыңды мен шақырған.

Ей, Ұлы Баба!

Ояншы ұйқыңнан бір айтшы өсиет,
Азбай-тозбай жүретін жолды көрсет.
Ойпы-тойпы күй кешкен мынау далаң,
Бір даналық, кемел ой жатыр көксеп.

Кешір Баба!

Мазаласам мезгілсіз.
Өмір ғайып өткен күндер белгісіз.
Жұмбағы мол алай-түлей ғұмырдың,
Ұршығында айналамыз енді біз,
Кешір баба, мазаласам мезгілсіз!

1996 жыл.

Махамбет

Ерлікті жырмен екшеген,
Елдікті ғана көксеген.
Ерлікті егер үйретсе,
Үйренер едім тек сенен.

Жебесін жырға сұарған,
Шашақты найза ту алған.
Жауын бір қуып жайпаса,
Елі мен Еділ жұбанған.

Адыранадан ұшқан жебедей,
Дұшпанын қуған жебелей.
Алдаспан жырлар жаңғырып,
Жадымда жүрер көнермей.

Ғасырды тіліп ұшты үнің,
Еңсесін езіп күштінің.
Жәңгірден жәбір көрді деп,
Айта алмас енді ешкімің.

Алашы жанын тербеген,
Елім деп соған өрді өлең.
Рухы сонда қазақтың,
Өлім де сені жеңбеген.

Құрманғазы

Сезем баба, күйіңнің даналығын,
Жүрегімді ерітіп, тарады үнің.
Тереңінен сезімнің қопарылған,
Дабыл күймен түлейді далам бүгін.

Менің ағам тартатын “Серперінді”,
Адуынды күйіңнен от өрілді.
Әуеніңе беріліп жалын жаным,
Сұлулықтың нұрымен көмкерілді.

Қараша үйден арын күй ақтарылып,
Жүрек тербеп, жанарды жасқа буып.
Жомарт жердің төскейін арғымақ ат,
Дүбірлетіп өткендей от қалдырып.

Асау екпін, ерке саз, қоңыр өнім,
Алаулаған үнінде дауыл ағын.
Лапылдаудан жүрегің суынбапты-ау,
Өрлігің ғой нар баба табынарым.

Ер Ағыбай

Ассалаумағалейкум, батыр баба!
Ақжолтайы қазақтың туған дара.
Аруағын Ақкемнің шақырайын,
Арғымақ жыр арқырап шықсын дара.

Қайрат алып теңіздің тереңінен,
Айбат алып, мұзарт шың белеңінен.
Ағыбай ер ақырып атқа қонса,
Ата жауы түңілген мына өмірден.

Ер Ағыбай, Ағыбай, Ағыбайлап,
Ағып өткен сабазың елін ойлап.
Сарыарқадан аттанған сардар бегім,
Даңқы кеткен үш жүзге Ақжолтайлап.

Ақжол тілеп атаның мұрасына,
Ақжол тілеп Алаштың баласына.
Басын иет бүгінде тәмам халық,
Батыр туған Ақжолтай бабасына.

Серкесі едің хан Кене сардарының,
Куәсі едің ғазауат мұнар күннің.
Қойнауынан ғасырдың атойлаған,
Құлағыма жетеді қыран үнің.

Мағжан ақын

Мағжан ақын, біз сені білмей өстік,
Білмей өстік, жырдан өрнек өргенінді.
Жауыңа жай оғындай тигенінді,
Ерегіскен дұшпанның туырлығын,
Қанжар сөзбен тулақтай тілгенінді.

Білмей өстік өзінді ақын аға,
Туған елге жүрегі жақын аға.
Жылан заман зорлықпен өшіргендей,
Маржан жырдың сен жазған жарқылын да.

Озбырлықтың тұнығын шайқағандай,
Отты жырдан жауың да тайқағандай.
Шындықтың пердесін дар айырып,
Дәл өзінше қай ақын айта алғандай.

Өзінді ойлап, ой кештім оңашада,
Жырыңды оқып жолықтым тамашаға.
Бүрістіріп мұздатар өнбойымды,
Өкінбедім мұңлы жыр қамаса да.

Озбырлықпен отарлап оңды-солды,
Қанша ғұмыр тапталып ерте солды.
Шындықты айтып шырылдап ұшқан жырлар,
Уысында тасырдың тұтқын болды.

Ой-санамды отарлап осынша жыл,
Озбырлыққа табынды тамам ақыл.
Ел едік қой еңселі ерлігі мол,
Ерлігіме сендім де қалдым қапыл.

Кешір бізді,
Біз сені білмей өстік, Мағжан ақын,
Өрге салса жүйріктей озған ақын.
“Халық жауы”, атағын қас дұшпанның
Қақыратып қамалын бұзған ақын.
Кешір бізді!
Білмей өстік, біз сені Мағжан ақын.

Ғарышкер

Тоқтар Әубәкіровке

Көл жатыр көкірегін шаттық кернеп,
Айдынға түсіргендей тұңғыш өрнек.
Ақ арман ел аңсаған осы еді-ау деп,
Көрі тау о да түр ғой ойын тербеп.

Сарыарқа жатыр бүгін толғатқандай,
Бусанып наурыз айы тіл қатқандай.
Естимін ғарыштан бір ғаламат үн,
Тоқтар! — деп, қыран дауыс тіл қатқандай.

Сан жылдар сарсаң болған сана тозып,
Сан арман құмға сіңген, жылдар озып.
Сонда да сөнген емес қиял-арман,
Самғаған үкілі үміт ғарыш кезіп.

Бабалар көз тіккен ғой ғарыш саған,
Қиялы ғарыш кезіп шарықтаған.
Бір ана ұл туыпты ғарышкер ғып,
Әз баба енді, сірә, қамықпағын.

Тербедім жүрегіме Тоқтар өнін,
Намысын нар қасқа елдің ақтар дедім.
Ғарыштан хабар алып оралғанда,
Атыңды мәңгі қазақ жаттар дедім.

Батырым. Баһадүрім. Ғарышкерім.
Бір туар қазағыма арыс дедім.
Самғай бер елің үшін биіктерге,
Қиялы қиыр кезген даңқты ерім.

Арқаның бастың бүгін топырағын,
Тоқтар! – деп, толғайды жыр атырабым.
Тоқтарым, Толағайым сүрінбе, – деп,
Рухын бабалардың шақырамын.

**Мен ғашықпын
Мұхтар Шахановқа**

Мұхтар аға, ғашықпын жырларына,
Жырларыңа, ақ алау нұрлы ағынға.
Жүрегімді баурап бір тылсым өуен,
“Танакөзге” ғашық қып шырмадың ба?!

Қанбай өскен жырға бір жан құмарым,
Аңсап жүрген ақ дауыл жаңбыр өнін.
Жолықтырып өзіңнен өзгеше өлең,
Сусар көңіл жырға шөл қандыратын.

Қанбай өскен жырға бір жан құмарым,
“Танакөзің” болғандай бойтұмарым.
Жыр жампозы – пірімсің, ақын-аға,
Жырыңды іздеп кейде мен шарқ ұрамын.

Сұлулықтың сырын сол ұқтырғандай,
Қыран қиял болар ма ұшқыр мұндай.
Сезімімді жаулаған ақық жырлар,
Жүрегімде өшпейді бүршік жармай.

Мен ғашықпын жырыңа Мұхтар аға,
Сені батыр десем ел құптар аға.
Желтоқсанды ойласам мұздар денем,
Мұздар денем, жүрегім, сыздар неден.
Бір қатерге бас тігіп тұрғандай ең,
Ел де өзіндей шындыққа құштар дер ем,
Желтоқсанды ойласам мұздар денем...

Мұхтар ақын бөлек ол бар ақыннан,
Ол батыр боп, ақын боп дара туған.
Махамбеттей мәрттіктің туын тігіп,
Ерлік пенен өрліктен жаратылған.

Құлағымнан кетпейді азамат ұн,
Сендей перзент ғасырда аз жаратылған.
Артық айтты деменің
Мықтылық ол,
Сақтап қалу қазақтың ақзал атын,
Сақта тәңірім,
Қазақтың азаматын.

**Шынардай шыңға біткен
(топтама)**

**Халық ақыны Шашубай Қошқарбайұлының
рухына арнаймын**

Шашекеңнің монологы

Баласы Қошқарбайдың Шашубаймын,
Қызыққа, қуанышқа шашудаймын.
Қулық пен кесапатқа менменсіген,
Арқаның алай-дүлей қысындаймын.

Сарыарқа салтанатың жарасатын,
Төсіңнен дүбірлеп той тарасатын.
Бөгазы, Қызыларай, Бектауата,
Көрген жан көз тігісіп қарасатын.

Көлім бар Балқаш атты мамыражай,
Мамырлап аққау ұшқан көл жағалай.
Ұқсастық болса менің мінезімде,
Шілде су анам алған, содан болғай.

Арқаның ақпанындай мінезім бар,
Сенімі туған елдің болады жар.
Қиқулап түскен сайын жыр-додаға,
Жеңіспен ораламын, сынбай ажар.

Жасымнан өнер қуып, атқа міндім,
Он үште ұлы дүбір топқа кірдім.
Қазақтың кара сөзі бойға дарып,
Іле мен Қараталдай ақтарылдым.

Толқындай барыс жонды тулап берген,
Ақынның бірі едім ғой алмас берген.
Ақтарып жан сырымды кетейінші,
Қазағым шығар әлі талай өрден.

Бата
немесе Біржан Салдың Шашубайға
берген батасы жайлы

“Арқадан кім тумаған өнер кәрнеп,
Сайрадың сырнайынды көкке сермеп.
Тартынба, талабыңды тарықтырма,
Айта бер өрістетіп әнінен өрнек.”

Сал Біржан аты кеткен алты Алашқа,
Осылай бата берген жас талапқа.
Бата алған Біржан Салдан бала бүркіт,
Өзгеше кенелген-ау шапағатқа.

Тулады бойда қаны ие бермей,
Самғады биіктерге қанат сермей.
Атақты Біржан Салдың ақ батасы
Өткендей өмір бойы дамыл бермей.

Жанына жалау етіп Біржан сөзін,
Өнерден ақын бала іздеді өзін.
Қияға құлаш ұрған қайсар жігіт,
Қырандай қия шыңға тіккен көзін.

Сайрандап Жетісудың ен алабын,
Танытқан дүйім елге өр талабын.
“Үш жүздің ақындары сайысқанда”,
Қаусатып бұзған талай сөз қамалын.

**Шашекеңнің жыр алыбы Жамбылмен
айтысын еске алу**

Айтысып: Қуандық, Сарбас, Жамбылменен,
(Жамбыл да өзінді оңай шалды демен.)

Жәкенді жыр сүлейі даңғыл десек,
Шөшеке, жыр дүлдүлі сен емеспе ең.

Қоздырып делебесін тындаушы елдің,
Тасқындап төпелеген жырдың селін.
Шабыты шамырқанса Шөшекеңдер,
Шалқытар көз алдыңа Балқаш көлін.

Лақтырып жырдан тұзақ, сөзден құрық,
Аяман сөзбен іреп, соққан бұрап.
Ақырып, атой салған сол айтыста,
Ақынның өр мінезі түр бүрқырап.

Ақындар айтады анық келістіріп,
Тойтарар сөз тапқанды сірестіріп.
Алысып ұмар-жұмар айқасқан сөз,
Сананда жатады екен күрес құрып.

Даңғылдар дана сөзді таба білген,
Ойды да оспадарсыз жона білген.
О, шіркін! Қайран ата, жарар еді,
Ескерткіш жырдан қашап қоя білсем.

Ел еркесі

Ән мен жырдың аумаған шашуындай,
Көз алдыма келеді өр Шашубай.
Күркіреп күндік жерден естіледі,
Дауысың күздан құлар тау суындай.

Айтыстың лапылдаған өрті болып,
Өнердің өрге жүзген көркі болып.
Өлеңің өзегінді өртеді ме,
Жаныңның жалындаған дерті болып.

Шынардай шыңға біткен өренім-ай,
Жырыңнан асау екпін көрем ыңғай.
Қырандай саңқылдаған қия шыңнан,
Жаңғырған дауысыңды естіп, тұрам ыңғай.

Арындап ақтарылған айбарлым-ай,
Жайылған шартарапқа даңқың қандай.
Атанған: ел — еркесі, жыр — перісі,
Арқаның ақиығы сағындым-ай!

Шашубай ақынның соңғы сөзі
немесе Тұғырлы Қойшымановқа айтқаны
Ей, Тұғырлы, құлақ тұргін, асылым!
Мына өмірде мен қаншама тасыдым.
Тасыдым да байқайсың ба басылдым,
Бұл фәниден өтер күнде жақын тым.

Ғұмыр кештім жұрттан бөлек өзгеше,
Айтыстарда жібергем жоқ сөзге есе.
Өнер ғана болды менің мұратым,
Сол өнермең өмір сүрдім ендеше.

Бір өкініш қалды бірақ кеудемде,
Сыздатады жүрегімді сол кейде.
Қанша жырым қағаз бетін көрмеді,
Сірә сорым осы болар ендеше.

Осыны айтқан қарт ақынның ақ күміс сақалы
желкілдеп, кәрі жанарын мұң шалып, үнсіз
отырып қалды. Кенет кәрі қырандай дүр
сілкінген ол сөзін қайта бастап кетті.

Арқаның асқақ төрінде,
Төңірін таудың көрдің бе?
Қызығып соған қараушы ем,
Шыңына көзім сүрінсе.

Жайлаған қыран қиясын,
Шыңына салған ұясын.
Жатайын соның бауырында,
Мекен ғып мен де саясын.

Жерлендер мені өлген соң,
Бауырына Бектауатаның.
Ақын-ата мен тау-ата,
Тарқатып сырын жататын.

Жыр болып өткен ғұмырым,
Тау болып қалсын тұғырым.
Шашубай шалдың сөзі деп,
Қарттарға жеткіз Тұғырлым.

* * *

Арқадан ұшқан ақиық,
Қанаты жүрген бұлт сүйіп.
Дәулескер ақын білсеңіз,
Қалғымай әлі тұр биік.
Даңқы бір кетіп алысқа,
Төбесін нұрлы күн сүйіп...

Кешір ата

Тамсандырып талайды өнерімен,
Өтіпті ақың дүрілдеп мына өмірден:
Жүрегінен жұлқынып туған жырды,
Жатқа айтып жүр жаңылмай бүгінгі өрен.

Төнті қылып халқынды өнеріңе,
Гармоныңнан “Ақ қайың” әні өрілді.
Көкіректі кернеген қайың жырлар,
Болашаққа беттеді бізбен бірге.

Уақыттың тартып бір безбеніне,
Өзің жайлы ой кешкен кездерімде,
Тереңінен жылдардың атойлаған,
Жалын жырдың жарқылын сезбедім бе?

Кешір ата!

Сен жайлы жаза алмасақ,
Келісті — өлең, көркем — ой тере алмасақ.
Кешір ата, тұлпарды қыран жырдың,
Қадіріне жырыңның жете алмасақ.

Шашубай ақынның дойбысы туралы (баллада)

Сұңқар қиял сыр беріп қартайғанда,
Қыран жүзден қылпыған әр тайғанда.
Ермек қыпты Шашекең дойбы ойнауды,
Көңіл шіркін, соған тек марқайған ба?..

Ақ пен қара шайқасқан шаршы тақта,
Өлең өрген кешегі шаршы топта.
Көрі қыран секілді қомданып ап,
“Саңқ” ететін “Сөйле!” деп көңіл соқса.

Жендірмейтін, ешкімге дес бермейтін,
Қарасың ба, хансың ба ескермейтін.
Тақиясын ойнатып төбесінде,
Жеңген сайын жұлқынып төске өрлейтін.

Үнсіз ойын болмайтын “ду-ду” қызып,
Қарсыластың қорғанын “у-шу” бұзып.
Тақиясын мөңкітіп төбесінде,
Мақтанғаны тамаша “гу-гу” қызық.

Ойып жүрер ортадан ойыншы деп
Ойда жоқта жеңетін “сүйіншілеп”.
Шендетпейтін ептіні, есерді де,
Жол табатын қиыннан шүйілсе кеп.

Кезікпейтін даладан, қаладан да,
Мыстан, бәлкім, ғажайып қоладан ба?
Болған дейді, “тамаша дойбысы — оның”
Әшекейі сыймайтын со заманға.

Қыр қыдырып жүргенде, сыр сыдырып,
Қоңыр күздің соңы екен күн ызғырық.
Бір ауылға түсіпті сері жігіт,
Тоңған бойын алмаққа бір қыздырып.

Ауыл екен ерекше салтанатты,
Жомарт жүрек ел дейді парасатты.
Жалғыз атты серіні түсіріп ап,
Хабар берген байына мархаббатты.

Мырзасы да көрікті, тұлғалы екен,
Қызық ойын дойбыдан құрған екен.
Хабаршы айтқан сөзді әлгі шала ұқты ма,
Елеусіз мезіреті қылған екен.

Бай солай бақуатты ойын құрып,
Елді де қойған соған еміндірің.
Өзі алаң, көңілі күпті дойбыға мез,
Ақынға қарамаған көңіл бұрып.

Серіге ұнамады байдың ісі,
(Аяған қошеметін қандай кісі.)
Өзінше қорлық санап бай қылығын,
Шашаңның қозған сонда делебесі.

— Ей, жігіт! Сатшы маған ойыныңды,
Соғайын аямай-ақ, сөйылыңды.
Бәс тігіп белдесуге мырзаменен,
Жимадым маған салсаң айылымды.

Бай сонда бажайлайды серіге анық,
Шынымен бөске ойнайтын пері ме анық.
— Кел, — деді олай болса көрейін деп,
— Қонақ бол, отыр мына төріме шық.

Қымыз ал, қуат жина бойыңа шақ,
Сөзі зор жан екенсің ойың анық.
Бәсіңе не тігесің соныңды ата,
Артайын содан кейін мойныңа жүк.

Байекең осыны айтып маңғазданды,
Құйғызып сырлы аяқпен қымыз алды.
“Айтқан сөз — атылған оқ” деген бар ғой,
Тілегін ер жігіттің қабыл алды.

— Байеке, байыпты сөз ойға қонар,
Ұта алсаң олжаңызға көңілің толар,
Құты еді тақымымда құла жирен,
Жиренді бәске тіктім жеңген алар.

Мүйізден иген едім ердің қасын,
Күміспен күптеген ем әрбір тасын.
Ер-тұрман, әбзелімді қоса тігем,
Көзімдей көргейсің тек ердің затын.

Ал, маған керек емес қыл-құйрығың,
Бар еді ондай-мұндай көп сыйлығым.
Бәске тік мына ғажап дойбыңызды,
Сол болсын жеңіп алар жез түйғыным.

Көзді арбар жез, лағыл тас жарқылдаған,
Қазынаң бұдан бәлкім сарқылмаған.
Бәске тік дойбыңызды әшекейлі,
Шын мырза мұндай сәтте тартынбаған.

Мақұл деп бай мен ақын талас құрды,
Қадалып сарапшылар сарап қылды.
Шашасын шаң шалмаған Шашаң сонда,
Мырзаны үйірімен “закот” қылды.

Шуылдап жиналған жұрт мөре-сәре,
Секірген тақияда бар ма пәле.
Ойланса өрғып шығып шүйдесіне,
Қимылы түсіргендей нені есіне.

Тамсанып, тамашалап талай адам,
Секірген тақияға қарайлаған.
Күлкіні “дарақ ел” деп теріс жорып,
Байкең ашуменен айғайлаған.

Қисайтып беті-жүзін мұндай кезде,
Шашаң да түсінбеген болар сөзге.
Байдан қашқан секілді тақиясы,
Көрінбей қатың қалған тобесіне.

Бай мұны аңғармады байыппенен,
Шашаң да дей қоймады айып менен.
Тасқа қолы тигенде байкеңнің,
Тақия секіреді тайып төмен.

Осымен жеңді байды ойсыратып,
Ойсыратып, жүйкесін сансыратып.
Бәйгесін қолына алып “Жез түйғын” деп,
— Тұрайық, — деді екеуміз хал сұрасып.

Осылай аңыз еткен дойбы сырын,
Өнердің білгеннен соң не бір түрін.
Ғажайып сол дойбыда қолды болып,
Жоғалып кеткен екен бізден бұрын.

* * *

Кешелермен алысатын жоқ шамам,
Өнеріме, өлеңіме тоқтағам.
Жоғалды деп сол баяғы тас мүсін...
Оны да мен енді қайтып жоқтаман.

Жоғалмасын сенің ұлы өнерің,
Жоғалмасын өлең деген көгенім.
Сен отырғызған “Ақ қайыңның” қасына,
Мен де әкеліп жас шыбықты егермін.

Маңдайымның терін қанша төгермін,
Соншалықты өлең-жырда көгердім.
Түсінбесе өлеңімді өнер деп,
Қай тобырды қайтіп енді сөгермін.

Мұзбалақ

Мұқағалиға

Мұзбалақ еді құзда өскен,
Тұрағын іздеп тұз кешкен.
Мұзартқа қонып, көк шарлап,
Биікпен ғана жүздескен.

Ақ жауын болып ашылып,
Ақ шуақ болып шашылдың.
Сарайлар ашып есігін,
Жыр болып сонда жосылдың.

Алдауға енді көнбедің,
Арбауға және төзбедің.
Кеудеңнен кері итерген,
Иттерді көзге ілмедің.

Шығып ап қырға, сайынға,
Айналдың жалпақ қайыңға.
Біз жүрміз мұнда жыр оқып,
Жердегі сенің тойыңда.

Шалкөде жатты шаңдатып,
Тұғырдан тұлпар таңдатып.
Алқымын бояп көк жиек,
Келеді тағы таң да атып,
Келеді бізді жұбатып.

Әлқиса мен Нұрқиса

**“...Меніңше, бұл адам “дың”
еткен дыбыстан жаралған”**

Кеңшілік Мырзабеков.

Армандай ғажап асқақ үн,
Тербейді байтақ даламды.
Жаулайды сәтте қас-қағым,
Аққу-ән ғарыш ғаламды.

Күдірет, ғұмыр, өр екпің,
Сыйдырып бойға ғаламат.
Суарып сазды, гүл ектің,
Қуанды қанша азамат.

Ән менен күйдің еркесі,
Семсер ең еертке бергісіз.
Елдің де сен ең еркесі,
Іздейміз аға енді біз.

Айқара ашқан есігін,
Сарайлар қалды қанша артта.
Тербетіп әннің бесігін,
Келер ме ең енді жол тартса?

Сері де өзін,
Сал да өзін,
Имеген басын ешкімге.
Маздатып отын сал сезім,
Бақыт нең сорды қештің бе?

Әлқисса болып шешіліп,
Нұрқиса болып көсілдің.
Аңыз боп елге есімің,
Күй болып мәңгі көз ілдің.

Дүбірге толы дүние,
Төр берді саған мәңгілік.
Бұлқынған асау күйінде,
Өмірді жүрсің ән қылып.

Қазақтың Хамзині

Жаңа жыл қарсаңында қалалық ономастикалық комиссиясының шешімімен Балқаш Мысшылар мәдениет сарайына Қазақстан Республикасының халық әртісі Мағауия Хамзиннің есімі берілді. Ол осы мәдениет сарайында алғашқы өнер қарлығаштарының отауын тігіп, бүгінгі “Сарыарқа” ансамблінің негізін қалап, домбыраға көптеген жастарды баулып, ұстаздық еткен еді. Мағанның даңқты есімі ел жадында осылайша жаңғыра бермек.

Ой, дүлдүлім-ай,
Оралып жүруші едің жыл құсындай.
Сағынып Сарыарқаға келген сайын,
Күй бөлып құба жолда күйғыдың-ай.

Бата алып Аққыз бенен Әшімтайдан,
Сайрадың домбырада қаршадайдан.
Тулаған толқын атып арынды күй,
Арқырап жатушы еді кең сарайдан.

Жан едің жаны жомарт өнер құған,
Сазымен “Саржайлаудың” бетін жуған.
Сөйлетіп Моцартты да егіз шекте,
Өзгені өнеріне табындырған.

Көзі едің ұлылардың Тәттімбеттей,
Күйге орап кең даланы өтгің көктей.
Жадында туған елдің жүрер атың,
Қазақтың Хамзині боп естен кетпей.

Жарқырап көкірегің сырға тұнып,
Өнерде шежіре едің бір ғасырлық.
Күй болып ақтарылған тарланым-ай,
Батысты, Шығысты да таң қалдырып.

* * *

Қас өнерді пір тұтқан,
Тектілердің тұяғы ең.
Домбырада өр тұлған,
Күмбірлеген күй-ақ ең.

Сенің ұлы бақытың,
Күйде қалған секілді.
Ұлы өнердің жақұты,
Билеп алған секілді.

Өнер еді мұратың,
Талант еді бір атың.
Тұтатамын өзіңнен,
Мен де жырдың бір отын.

Шертпе күйді идіріп,
Шер толқытқан дер едім.
Егіз шекке сыйдырып,
Сен ғаламды тербедің.

Сазбен өрген сапарың,
Сахараны жүр шарлап.
Туған елің, достарың,
Еске алады жыр арнап.

Күлтегіннің рухын іздедің бе?

Серік Ақсұңқарұлына

Көз жазбаған мәңгілік мұраттардан,
Шабыт қысса лапылдап жыр ақтарған.
Рухымды жаныған қыран дауыс,
Саңқылдайды ғаламшар құрақтардан.

Мұңға алдырмай ойыңды нұрға бөлеп,
Ақ қағазға түсірдің тыңнан өрнек.
Ақтоғайдан — Арқадан қанаттанып,
Самғап ұштың арқанда өлең — бөбек.

Жүрегіне жай отын қондырғанда,
Алашты ойлап қанатын талдырғанда.
Ауылына Абайдың Серік ақын,
Жыр тұлпарын сонда бір шалдырған ба?!

Деп қаламын өзінді мәрт мінездім,
Бұл ғасырдың мінезін тәркіледің.
Адам ата — Хауа ана айтқан сөзді,
Періште өлең пейіштен шерткен едің.

Күлтегіннің рухын іздедің бе,
Көктүріктің түсіп бір іздеріне.
Ат шалдырып оған да өткендейсің,
Шайырлармен тілдесіп түркі елінде.

Көз жазбаған мәңгілік мұраттардан,
Дауыл сезім лапылдап сыр ақтарған.
Рухымды жаныған ақ берен жыр,
Саңқылдайды ғаламшар құрақтардан.

Абзал ақын

Абзал ақын,
Сырға тұнып сырбаздау қозғалатын,
Ол емес-ті кергитін, сызданатын.
Атағыңды, даңқыңды қызғанатын,
Мінезі бар жібектей қыздай ақын.

Шыңға тігіп жанарын шабыттанса,
Жанар таудай тереңнен қозданатын.
Мен білетін сол еді
Абзал ақын,
Абыздайын сөйлейтін, маңғаз ақын.

Жамылмайтын ешкімнің жалған атын.
Ақтоғайдан кетті ұшып Алатауға,
Жалғаймын деп киелі Жыр қанатын.
Биіктетін азамат Абзал атын.

Адалдық деп,
Шындық деп толғанатын.
Сен ұшырған жырлардың талмасын деп,
Тілеп жүрем қашанда жез қанатын.

Елге деген суытпай махаббатын,
Тигізбекші талайға шапағатын.
Мен білетін осы еді — Абзал ақын,
Елінің де шығарған абзал атын,
Биіктерге самғай бер азаматым.

Ой орманы

Менің дертім

Дертің қайсы десеңдер айта аламын,
Дертім қазақ мәңгүрті байқағаным.
Көрге тығар басыңды төрден сүйреп,
Билік тисе мәңгүрттер байқа, жаным.

Түсінбедім заманның сайқал заңын,
Түсінемін туған тіл шайқалғанын.
Түзелер деп жолы ауыр керуенді,
Өздеріңе дәл бүгін айта аламын.

Дертім көп қой, дертім көп байқас жаным,
Мың дертімнің қайысын мен айта аламын.
Тілім мүкіс, жаралы жүрегім бар,
Жан дауыспен жапанда айқайладым.

Бауырымды тіледі тастүлегім,
Шұбар жылан іштегі қаскүнемім.
Туған тілдің мәйегін сезбей өскен,
Мәңгүртінді мәпелеп тапшы емін.

Амал қайсы, қайсы амал айтшы маған,
Ана тілде сөйлейді қазақ қашан.
Әжесімен немере шүлдірлесет,
Қай қорлығың бұл бізге, о, жасаған!

Заман

Заманнан да, заңнан да жасқанамын,
Жасқанбасқа қалмады басқа амалым.
Жалғыз қалған жапанда жан сияқты,
Жабыққанда жанымды жасқа малдым.

Қоғамнан да, құлдан да қауіттенем,
Жоқ қайғыны, жоқ жерде тауып келген.
Еңсем биік, егемен елмін. ғой деп,
Болашаққа әйтеуір үміттенем.

Тірлігім бар, сірә, ешкім қызықпаған,
Білімім бар жаныма азық дейтін.
Топырағы өкшемді қыздыратын,
Туған жер бар өмірлік қазық дейтін.

Өлеңім бар өзіме қуат берген,
Сүрінгенде жабығып жұбатты орден.
Сенгім келед, сеңемін болашаққа,
Шабытыма сол сенім қанат берген.

Толғаныс

Сәлем бердім тобырға, тоң мойынға,
Ішкен-жеген басқасы жоқ ойында.
Пысықтар жүр толтырып құлқындарын,
Ойламайды ешқайсы ел жайында.

Аш-жалаңаш халқың жүр битін сорып,
Шенеуніктер шалқаяр шенін қорып.
Депутаттар сөйлейді мінбелерден,
Қара сөзбен қалтқысыз орақ орып.

Нағыз дейтін аламан заман туды,
Занды-заңсыз әркім бір амал қуды.
Артын жуып есектің мал табам деп,
Ақымақтар байқаусыз ішкен у-ды.

Алып-қашып, жұлқып жеп таласатын,
Ісі түссе бет-аузын жаласатын.
Бір тобыр жүр ортаңды ойып-жарып,
Болашаққа өзінше жол ашатын.

Зәрлі заман кәр шашып түнереді,
Заңғар таулар ой кешіп жүдер енді.
Биіктерді биік деп түсінбеген,
Бишаралар төменде күндер еді.

Құлан сағым сырғыған далада кең,
Құлазиды көңілім алабөтен.
Жауап іздеп отырам бұл күндері,
Өлшенер деп өмірдің нарқы немен.
1996 ж.

Бұрынғы ел ағасына

Жақсы менен жаманды жатқа біліп,
Ширек ғасыр отырған таққа мініп.
Хатшы ағамыз көтерген жүк те ерекше,
Жүрмейді ғой әрине, аққа күдік.

Біреулерге жарылқап тізгін берген,
Біреулерді тұқыртып тізгіндеген.
Былығы мен шылығын көрсе-дағы,
Болған жоқ қой хатшыға “сіз кім?” деген.

Түсін халқым, бәрін де зерделегін,
Елің үшін азамат терле тегін.
Байлық, мансап бәрі де алдамшы ғой,
Қарғыс айтып жүрмесін ертең елің.

Аласарған жоқсың сен

Тал бесікті тербеген әуенімен,
Әлдилеген жанымды бала күннен.
Ақ сүтіндей анамның қасиетті,
Жаным бірге қашан да ана тілмен.

Баба тіл деп, ал бірде дана тіл деп,
Еркеледім бір мезет ана тіл деп.
Сәуле шашып санама сәби күннен,
Жүрегімде жайқалдың дара гүлдеп.

Үлбіреген арудың ажарындай,
Сұлулығы жастықтың базарындай.
Менің туған халқымның көсем тілі,
Сөйлеп кетсе шайырлар ғазалындай.

Абай, Мұхтар сөйлеген шешен тілім,
Махамбеттей от шашқан семсер тілім.
Аласарған жоқсың сен,
Аласарма!
Сен еңкейсең түседі еңсем бүгін.

Тіліме берші теңдікті

О, жаратқан!
Тіліме берші теңдікті,
Жаулап бір алмас жердегі ұлы ендікті,
Мүмкіндік берші, Тәңірім,
Сақтап бір қалсын қазық ұлттық елдікті.

Шешен тілім,
Мәрт тілім, мәртебелі,
Сенің күйің жанымды өртейді әлі.
Марапаттап, мадаққа жеткенменен,
Ана тілге ата жұрт шөлдейді әлі.

Мәртебе, бердік,
Мән бердік,
Бәрін де соның жөн көрдік.
Алқалы жиын, мінбеден,
Қазақтың тілін кем көрдік.

Жаулайды оңашада ойымды мұң,
Білмеймін болашағың бұлдыр-ау тым.
Жалаңдап жан-жағыңда жұтынады,
Көздеген байлығыңды сұғанақ сұм.

Тілім, дінім деп ұғын ұлттың мәнін,
Тілің барда естисің бабаң үнін.
Рухың да сол болар, намысың да,
Оны жойсаң болар-ау, қараң күнің.

Ән

Әншіл көңіл әннен ғана жаралған,
Әсем әннен кәусар шабыт нәр алған.
Әуелетіп Әсет салған ән бе екен,
Шымыр-шымыр тулап бойға таралған.

Сенің тылсым күдіретің бар шығар,
Сенсіз мынау көк аспан да тар шығар.
Осы өмірде әдемілік болса егер,
Оның аты — ару мінез ән шығар.

Сұлулықтың көгіндегі күнісің,
Көңілдердің көктемісің, гүлісің.
Қол соғады алақандар кептер боп,
Сайрап берген бұлбұл көмей үн үшін...

Ару жыр

Әддилейді жүрегімді ару жыр,
Ару жырдан тоят қылдым дәру сыр.
Жазбаймын деп ант етемін ағайын,
Мезі қылар, жүйкені езер жауыр жыр.

Азабы ма, назасы ма білмедім,
Ару жырдың алдында тіл күрмелдің.
Өзімді ақын сезіндім ба, бір мезет,
Сұңқар жырға ғашық болған күйге ендім.

Сұлу сөздің құпиясын аңғардым,
Сырлы сөзде ұқтым-ау бір “заң”барын.
Сөз тасқыны төгілгенде көмейден,
Сымбатына сұлу жырдың таңқалдым.

БАЛАЛАРЫМ, БАҚЫТЫМ

Өмірімнің аумаған жалғасы боп,
Жүрегімнен үш түрлі арна шығат.
Бірі – Мұқтар, бірі – Асқар, бірі – Баян,
Дарияға құймақшы алғаш рет.

Талпынады үш бұлақ, алқынады,
Күші болар олардың жойқын әлі.
Құзарынан кеудемнің бастау алып,
Шайқалмаған тұнығы мөлдір әлі.

Үш бұлағым, үш өзен барым олар,
Жаңа шыққан қауызын жарып олар.
Ұқсап бүгін саялы бөйтерекке,
Үшеуіне тілеймін: жолын оңғар.

Балаларым, бақытым, барым сендер,
Сендерменен жайқалып өмір гүлдер.
Қуатым боп, үшеуің мұратым боп,
Сендерменен өмірім көңілденер.

Әке болып, біріне ата болып,
Ата десе жүрегім жатады еріп.
“Жолың болсын, жортқанда құлыным”, деп
Әрқайсыңа келемін бата беріп.

Махаббат моншақтары

Зағираға

1

Түсімде сені көрдім күлімдейсің,
Күлімдейсің, тек қана үндемейсің.
Қолыңда құшақ толы жүзімің бар,
Сызылып соны ғана үзіп жейсің.

Ұмтылам мен өзіңе,
Күнім деймін, .
Сыйлайын жүрегімнің гүлін деймін.
Арада асу бермес өзен жатты,
Сұңғимін оған дағы бөгелмеймін.

Алқынып ала қашқан арманым-ай,
Алдыңа келем жетін қарағым-ай.
Алыстап менен тағы бара жаттың,
Бұлдырап көк теңіздің жағасындай.

Қолыңда шәйі орамал желбіреген,
Жүрегім қала берді елжіреумен.
Сезімнің жағаласқан дауысымен,
Жас тамды жанарымнан мөлдіреген.

* * *

2

Керіліп күміс ай-қасың,
Күлімдеп өзіл айтасың.
Теңіздей сезім тербеліп,
Қайығын жырдың шайқасын.

Құлындай мүсін құлпырып,
Көзінде тұр-ау сыр тұнып.
Деміңнің сезіп алауын,
Жүрегім кетті бұлқынып.

Өмірді түгел өн қылып,
Жар еттім сені мәңгілік.
Жарқ еткен сол бір дидарға,
Ғашық боп жүрмін мәңгілік.

* * *

3

Сені іздедім күзгі күміс бақтардан,
Сені іздедім тымық түннен, ақ таңнан.
Сая болған ақ қайыңға анау бір,
Жүрек сырын егіле мен ақтарғам.

Сені іздедім сәулелі бір шақтардан,
Өзің болдың мендегі алау тәтті арман.
Қылықтарың әлі маған көрсетер,
Әлдеқашан көкіректе жатталған.

* * *

4

Қызғалдақты, сиреньді де сыйладым,
Тау гүлін де, саған арнап жинадым.
Сенің мынау жанарыңды мойылдай,
Мұңайтуға қимадым.

Қозың едім сағынышын жолдаған,
Қыз Баян да сенен артық болмаған.
Сенің мынау жанарыңдай нәркес көз,
Эпоста да болмаған.

* * *

5

Қап-қара көздер мойылдай,
Қарап бір қалам тойынбай.
Тұңғыық жанар түбіне
Батып бір кетсем, арман-ай.
Қап-қара көздер мойылдай...

Еліктің үркек лағындай,
Өзіңді жаным сағынды-ай.
Жүрмісің сен де сезімнің,
Ырқына түсіп бағынбай.
Мөлдіреп көзің мойылдай...

* * *

6

Гүл едің Лала коктемгі,
Жүзіңді аппақ өпкем-ді.
Мұнайып мойыл жанарың,
Айтушы ең небір өкпенді.

Гүлім-ау, қанша көрмедім,
Сағыныш сазын шертемін.
Өзіңмен еркем жүріп бір,
Даланың гүлін термедім.

Өзің де керім ерке едің,
Сүйгізіп жанды өртедің.
Албырап алма, ай жүзің,
Көңіліме жанат көрік едің.

Алыстап кетті арай күн,
Жаутандап жолға қараймын.
Аңсаттың жанды тым ұзақ,
Келесің қашан арайлым.

* * *

7

Келсем бір аңсап кешқұрым,
Ұяла басып шықтың сен.
Төгілген мақпал қос бұрым,
Аймалап сонда құштым мен,

Күлкіңе баттым күнәсіз,
Көзіңе тоймай қарадым.
Білегіңді аппақ аялсыз,
Мөйныма әкеп орадың.

* * *

8

Ақ тымық түн шуағына шомылып,
Асыға бір тосушы едім сағынып.
Ағыл-тегіл ақ жауындар астында,
Ақ қайыңның жапырағын жамылып.

Мақпал түнді мазалады таң келіп,
Майса самал бұрымыңды кетті өріп.
Мөлдіреген жанарыңнан жалт етіп,
Жалғыз тамшы жүрегіме кетті еніп

* * *

9

Есімде сонау бұла кез,
Есімде сол бір қара көз.
Ең алғаш маған ұяндау.
Еркелеп айтқан жылы сөз.

Есімде сонау ақ қайың,
Есіңе сен де сақта айым.
Ең алғаш сені аймалап,
Ерніңнен сүйген шоқтайын.

Сүйкімді қыз ең, жүзі ұяң,
Сол бейнең есте қалды аян.
Сен сүйген Қозы мен болып,
Сен болдың маған Ақбаян.

* * *

10

Сол жылдардан көп еді ғой, көп белгі,
Қызғалдақ та қырға бітік көктеді.
Екеуміздің көрші қонып үйіміз,
Бізге уақыт жақсылығын сепкен-ді.

Бақанға да барушы едік жиі тым,
Бөлінбейтін иығың мен иығым.
Сезем мынау қызыл ерін гүл түсті,
Сенің маған ұсынатын сиың-тын.

* * *

11

Көп жыл өтті салқын тартты санамыз,
Оттай ыстық жастық шақтан алыстады арамыз.
Кейде жұмбақ сыр ұшығын ұға алмай,
Ойға шомып, мұңға батып қаламыз.

Орман ойлар адастырса мені ылғи,
Қол созасың жолбасшым боп сен ылғи.
Шабытыма жігер беріп жүресің,
Қадіріңді біледі деп менен артық кім ылғи.

Кешір, қалқам, түсінбеген бар кезім,
Бірақ, бірақ кіршік шалмай жайқалады пәк сезім,
Мына өмірде мен сүйетін жан болса,
Періште қыз,
Періште қыз бір өзің.

Шопан қыз

1

Ақ жауындар төккенде кірпік ілмей,
Ақтылы қой күзеттің бір жігіттей.
Бота көзің күлімдеп түн түнекте,
Маған түннің көріндің еркесіндей.

Қатпа қыста қытымыр қар жамылып,
Тор дөненмен қой жайдың қыр сағалап.
Долы дауыл жұлқылап бұрымыңды,
Жапалақтап ұратын қар сабалап.

Боранда да, дауылда дамыл алмай,
Арпалысып жүрді қыз өрімталдай.
Өрімталдай қайсар қыз барады өне,
Өрге тартып сенімнің жүгін талмай.

* * *

2

Аңсадым сені шопан қыз,
Көрікті бейне ашаң жүз.
Қиындау биыл тиді ме,
Қаһарлы қыс пен қатаң күз.

Мойымай күліп жүрмісің,
Құлпырып құлын ғұл мүсін.
... Аңсайды менің жүрегім,
Ботакөз балғын құрбысын.

Күмістей күлкің өлі есте,
Сағынбау мүмкін емес те.
Сарала күз де сонау бір,
Қыдырған қоңыр белесте.
Күмістей күлкің өлі есте...

* * *

3

От еріннен, өрт еріннен бал емін,
Жүрдік біздер пәк сезімге бөленіп.
Жанарымды жаулап алған ақық нұр,
Жүрегіме бірте-бірте алды еніп.

Сен дегенде бөлек еді шығар жан,
Көкіректе түнушы еді ақ арман.
Арманым боп ұзақ жылдар дариға-ай,
Жұлдыздайын ағып түстің жанардан.

Қыз көктем

Бүрме көйлек тізеден сөл жоғары,
Ашық екен, көрікті екен ажары.
Бұлтияды шәйі көйлек ішінде,
Балаң қыздың төңкерілген анары.

Қыз — көктемнің әсері ма бұл өзі,
Шаттық толы көрінеді көздері.
Қытықтайды жүрегімді тылсым үн,
Көктем қыздың сыбырлаған әр сөзі.

Қыз бен көктем, көктем мен қыз алмасып,
Бара жатыр жер дүние бір әуенге жалғасып.
Арасында жасыл нұрдың балаң қыз,
Толықсиды аяқтарын паң басып.

Көңіл көгінде

Әке

Жиі енесің түсіме өзің енді,
Қыспағына алғанда өмір мені.
Сенің бейнең, жан әке, айбарым боп,
Үмітімнің шырағын сөндірмеді.

Елегзиді кей-кейде жаным менің,
Жүрек шіркін лүпілдеп нені іздедің.
Балалық па, білмедім, тарыққанда,
Тарыққанда, жан әке, сені іздедім.

Бір үмітті жалғадым, бір үмітке,
Жол бергенде сүрініп жүз күдікке.
Өзің берген өсиет жолбасшым боп,
Мені бастап келеді ізгілікке.

Анама

Сарқылып мына менен төзім деген,
Ауыр ойдан серпіліп көз ілген ем.
Көрдім сені жан ана түсімде мен,
Жанарыңда жас тұрды дірілдеген.

... Боркемік боп кеттің бе, ұлым неден,
Көрем бе, деп жүруші ем тайыңды өрден.
Шулы өмірдің төтемей ағынына.
Кеткенің бе осылай. мойып бірден, –

-дедің солай жан ана толмай ішің,
Құп алмастай ұлыңнан қылған ісін.
Айтшы маған қарлы шың, туған дала,
Перзентіңнің жоры да көрген түсін.

Әнім едің ақ қанат талмайтұғын,
Сендер ең ғой ғұмырды жалғайтұғын.
Аңсап ұшқан жыр көгін ұлына ол,
Арнаса тек жүрегін арнайтұғын.

Тауға соғып топшымды жараласам,
Тауым қайтып сонда мен тұраласам.
Өлең мені кешірме, кешірме анәм.
Амандығын ұлыңның сұрама сен.

Жүректегі арман

**Әскери міндетін орындап жүріп,
мезгілсіз қаза болған інім
Ержан Башарұлына.**

Сағым қуып Сарыарқа төсінде кең,
Ойнақтаған маралдай еркін өскен.
Алау жастық сен жайлы шертейін сыр,
Кең даламның төсінен қаздай көшкен.

Зеңгір аспан, заңғар шың досы болып,
Қарлы дала аумаған қосы болып.
Жүрсе-дағы ұзақ күн қой соңында,
Махаббаттың маздады ол оты болып.

Сүйгені оның болатын құралай қыз,
Ол жайында тандардан сұрағайсыз.
Сан сапарға шығарып, қарсы алатын,
Шуақ құсап құлпырып, нұр арай қыз.

Балалықтың, пәктіктің балын бөліп,
Олар бірге өсіпті жалын болып.
Қос жүрекке дарыды, дарыды анық,
Ақ махаббат киелі сезім қонып.

Жайсаң еді, дейтұғын жолым анық,
Жойқын еді жататын толып-ағып.
Еңбек жолын енді-енді бастап еді,
Шопан ата таяғын қолына алып.

Ол оңайға үздігіп, үздікпейті,
Қыран қиял жүргенде жүзіп көкті.
Қатал тағдыр аямай гүл ғұмырды,
Мезгілінен тым ерте үзіп кетті.

Туған жердің төсінде жатыр адам,
Жатыр жастық ерлігі таусылмаған.
Ұлы көшін өмірдің өрге сүйреп,
Қалғып кеткен секілді дамылдаған.

Ол баспаған қалалар, далалар бар,
Ол көрмеген аналар, ағалар бар.
Ол шықпаған мұзарт шың, қарлы таулар,
Ол ашпаған белгісіз бар аралдар.

Балалықтың, пәктіктің балын бөліп,
Олар бірге өсіпті жалын болып
Қос жүрекке дарыды, дарыды анық,
Ақ махаббат бақыттың бәрін беріп.

Қыз көктемнің қырмызы гүлін жиып,
Нұр көктемнің бүрінен бұрым түйіп.
Мен білмейтін мұңлы бір бейтаныс қыз,
Қорғаныңа келін жүр басын иіп.
Бейтаныс қыз жанардан жасын құйып...

Мінездері-ай адамның

Мінездері-ай адамның,
Бәрі өзінше айтады екен адалдық.
Бәрі өзінше жасайды екен жақсылық,
Жақсылығы алдынан шықпайды екен қас қылып.

Бұл адамның қойсаңшы мінездерін,
Өздерінің білмейтін мерездерін.
Шалдуардың тілімен сөйлейді де,
Данышпанға балайды тек өздерін.

Кейбірі құбылады қу түлкідей,
Кейбіреуі қутындар сұм түрткендей.
Енді бірі тұрады кесіп-пішіп,
Мықтылығы еңкейіп к... сүрткендей.

Достық

Марқұм Сәкенге

Адал досқа төрімді келем беріп,
Адал досқа табындым тәңір көріп.
Зұлымдыққа қап-қара шашын жайған,
Уа, достық, сен барда берем бе ерік.

Қастерледім мен оны сүйіп кілең,
Махаббат па?
Одан да биік дер ем.
Ізетпенен алдына қадір тұтып,
Достыққа адал басымды иіп келем.

Достық барда жаңымды аялаған,
Жан сырымды бәріңе жая да алам.
Ізгілікті бойына гүл ғып еккен,
Қадірле тек достықты, аяла, адам!

* * *

Жылдар бойы жүретін тыншымды алып,
Арманымның биігі сенсің бе анық.
Жанарыма от болып лақтырылған,
Жалыныңа мен жүрмін жүйіп-жанып.

Жылдар бойы ой-санамды тоздырып,
Көкейімді өртеді-ау, бір нәрлі үміт,
О, періште!
Өлең елі армысың!
Саған келем ат арытып, шалдырып.

Сері күндер жасқа тән өттің білем,
Серке күннен қалған бір отты көрем.
Сан соқтырып өттің-ау,
Қайран жастық,
Сырбаз өлең, сан шабыт кетті білем,

Құмар күннен қуат ап, ой қуамын,
Түсінбеген күнім көй қайғы мәңгі.
Ай-хой, жастық!
Алқынып қайта оралсаң,
Дүйім елді гулетіш той қыламын.

* * *

Барама екен шіркін-ау, жас ұлғайып,
Сертпен, сөзден тұрамыз біз де тайып.
Өмір – ғайып,
Болмашыға қаламыз ерте тойып,
Сырымды ұқшы, ей өмір, көңіл қойып.

Мына өмірден алмақшы-ем еншімді ойып,
Өмір – ғайып,
Зулайды екен өзінше талап қойып,
Талабыңнан табаным кетсе тайып,
Кінә қойма өскен ел, етпеші айып.
Өмір – ғайып,
Болам ба деп ұмтылдым ерге лайық,
Қайда Ертіс, шіркін-ау, қайда Жайық?..
Қиялыңнан батырым болар айық.

* * *

Жүрегімнің сездің бе қызу кезін,
Еритетін тоңын да мұзын ненің.
Өтіп кеткен секілді жаңбырлы жаз,
Сезінбеймін жүректің қызу лебің.

Бұрынғыдай лапылдап, күйіп-жанып,
Өмірге әлі құштар ма менің жаным.
Өткенге жоқ секілді сағынышым,
Болашаққа бар әйтеуір асығысым.

Кейде осылай мұңға бой алдырамын,
Өзімді де жиі мен жазғырамын.
Жазар кезде жазбаған, жазылмаған,
Оралмайды екен-ау, жаңбыр әнім.

* * *

Сапарға шықтым тағы да,
Тоқтаусыз ұзақ жолдармен.
Келемін аңсап сағына,
Қауышар шуақ тандармен.

Тандайдан шаңы бұрқырап,
Ағады жолдар тоқтаусыз.
Өтіп бір кеткен зырқырап,
Күндерім қалды-ау жоқтаусыз.

Мәнді де, мәнсіз жол шектім,
Арайлы күнге ұмтылып.
Жақсылық іздеп тер төктім,
Жүрегім жанып, бұлқынып.

Барады өтіп күндерім,
Баянсыз мынау жалғанда.
Жүрегім саған не дермін,
Жалғанға енді алданба.

Әшім аға

Бірде тулап, бірде аунап өтті өмір,
Тыныш күні жұлдыз ақты көкте бір.
Мәңгілікке шығарып сап бір ұлын,
Жатыр өксіп Арқа деген текті өңір.

Бір басында мол еді ғой қисілік,
Істерінде бар еді-ау, бір ірілік.
Жарқылдаған ажарынды көргенде,
Әр сөзіңнен қалушы едік сыр ұғып.

Қу тірліктің қызығын жан сарқар ма?
Бір қасірет, сірә, бастан тарқар ма?
Жетісудан арман құып, Әш аға,
Келгендейсің кеше ғана Арқаға.

Бәйтеректей бұтақ жайған саялы ең,
Дос-жаранға жайдары едің, аялы ең.
Соқпағанда сұм ажалдың дауылы,
Сен тұғырдан, Әшім аға таяр ма ең?!

Суретші

Өміркелді Әбеуовке

Хас суретші толғандырды мені көп,
Өн саусақтан төгіледі не бір гөп.
Кейде ертегі, кейде қиял, кейде арман,
Жетелейді тылсым ойға керемет.

Сиқыр сурет сылаң қағып арбайды,
Сөуле шашып қиялымды жалғайды.
Кеңістікте кескінделген кестелі ой,
Өмір жайлы мәңгілік жыр толғайды.

Ұшқын шашқан сезімнің бір жарқылын,
Бәлкім, бәлкім ойдан өрнек қалқыдың.
Бір ғаламат кеңістікте кестелі ой,
Ұқтырады мына өмірдің салқынын.

Он саусақтың күдіретін ұқтырып,
Тұрғандайсың пенделікті ықтырып.
Шулы өмірді нар кілемге сидырған,
Қас өнерге тағзым еттім тік тұрып.

Жұқарды жүйкем

“...Өзіңе сен, өзіңді алып шығар
Еңбегің мен ақылың екі жақтап...”

Абай.

Неге сонша жұқарды жүйкем менің,
Айтшы қалқам, неге мен жүйкеледім.
Болмашыға бұрқылдап күйіп-жанып,
Таусылудан шаршады дінкем менің.

Жеткізбейді бір сағым, арбайды анық,
Арманым да, жырым да шалғай қалып.
Күйбеңіне тірліктің тұтқын болып,
Қаламым да қалғандай тұр байланып.

Емші! Ханым, сен айтшы, аңғардың ба,
Не бар екен жанымның заңғарында?
Тамырымнан дүркіреп аққан қандар,
Не бар дейді, ертеңгі тандарымда?

Тамырымның тыңдап болып лүпілін,
Тәуіп Ханым айтты маған үкімін:
— Алғыс та бар, қарғыс та бар басыңда,
Сатқан екен қасың түгіл, досың да,
Жолыңызда кедергі тұр осынша...

Қалдым үнсіз, ойға батып бір түрлі,
Жанарыма мөлдіреп жас іркілді.
Ал, жүрегім сыймай мынау кеудеме,
Аласұрды, бұлқынды...

Өзіме аян жүрген жолым — белесім,
Сүрінген де, жаңылған да бар ғой кезім білесің.
Бар адамға тілеуші едім жақсылық,
Қай ант ұрған маған қарғыс тіледің?

Сатқындықты көрдім рас, қасым түгіл, досымнан,
Сеніп өскен жан едім, адал досқа жасынан.
Қастықпенен дұшпан сатса, түк емес,
Досың сатса, дүниеде со жаман.

Кезең бе, екен келген жерім тым биік,
Шатқал ма екен, ор ма екен,
Аяқ асты түңғиық.
Жолыма не кедергі,
Қарсы алдымда тұрғандай ма бір түйық?

Неге, неге, неге мен қапаландым,
Ұмыттым ба, өмірдің қатал заңын.
Кедергіден шегінген кезім бар ма?
Жалған ба, әлде жақсыдан бата алғаным,
Күрестерде шындалып от алғаным...

Арпалыстым, ой қудым кірпік ілмей,
Сан сауалға тірелдім кілтін іздей.
Жұмбағы мол өмірдің өткелінен,
Келем өтіп жақсыдан күдер үзбей.

Дүркіреген дүние өтер, кетер,
Замандарға ақынның сөзі жетер.
Күншілдікпен пенденің озғаны жоқ,
Уақыт сыншы, бәрін де со түзетер.

* * *

Бір күнім ұқсап бір күнге,
Жалықтым босқа жүргенге.
Көзіме мақтап біреулер,
Мәз болдым өтірік күлгенге.

Жүргендей тауды құлатып,
Өзімді келдім жұбатып.
Күндерім қанша текке өтті,
Байлығым екен уақыт.

Алтынға балар әр күнді,
Бір сезім кештеу жаңғырды.
Қайтесің, енді көнесің,
Жазғырып сәтсіз тағдырды.

Сейліп сері күндердің,
Тұманы баяу тарады.
Көктемнің соңғы жаңбыры,
Өлкеме қайта оралды.

Көкше көлдің самалы

Жүрегімде бір от бар өлең деген,
Соны қаузап көңілім кемелденген.
Мұң шағамын, сыр шертіп соған ғана,
Жарасын да жанымның сол емдеген.
Сұлу сөзді ойнатып қамшы өремін,
Ақ қағазға мөлдіреп тамшы өлеңім.
Зеңгір аспан, заңғар шың, туған дала,
Сырынды жырға төгіп көмкеремін.

I-бөлім

Сәмбі талдар сәукелелі....

Асау Балқашым-ай

Асау теңізім-ай,
толқыны жағаны ұрған.
Тосіңе телміріп ай,
айдыңға бетін жуған.

Бұғынып қалтарыста,
Бертісің түнереді.
Жоғалған жолбарыс та,
түсіңе кіре ме енді?

Қондырып күнді ұяға,
жұлдыздар жымындасқан.
Жағада қамыс-қоға,
толқынмен сыбырласқан.

Долданып қара мұржа,
түтіннен бұлт өреді.
У жұтып дала мырза,
түншығып күн көреді.

Қайырсыз анау аспан,
күтпе одан жақсылықты.
Сайқалдай ернін тосқан,
көрсетер жат қылығын.

Бектауата

Жапанда жалғыз тау шынар,
Далама болған бой тұмар.
Оранған қырда боз мұнар,
Киелі биік сол шығар.

Көлге де төніп сұқтана,
Қарайды көкке шаншылып.
Төкөппар шыңнан ықты ма,
Төбелер кеткен жаншылып.

Қыздырып күнге жотасын,
Қақтайды төсін жап-жалтыр.
Баурайы балқып жататын,
Билеген қайың ақ балтыр.

Балағы бұйра көк тоғай,
Биігі тұттай жалаңаш.
Шағылып шыңға күн мен ай,
Ұялтар көзді ала қаш.

Көзге ұрып күндік шалғайдан,
Көгілдір нілге оранар.
Тау менен дала жалғайды ән,
Фашықтық әнге пара-пар.

Сағымға сіңіп жоғалған,
Мұнар ма дедім кейде оны.
Төсінен жердің нөр алған,
Шынар ма дедім кейде оны.

Сан рет келдім саяңа,
Биіктік жайлы білсем деп.
Биігің болса аяла,
Биіктің парқын білсін деп.

Тасып жатыр Тоқырауын

Қағып толқын қоңырауын,
Тасып жатыр Тоқырауын.
Ақ толқындар жағаласып,
Ай сәулесін ала қашып,
Қырдан-қырға барады асып.
Сәмбі талдар сәукелелі,
Толқын ойнап еркелейді.
Шулап желмен сартерегі,
Көктем қыздан гүл тереді.

Асау өзен жөңкіледі,
Толқын тулап желпінеді.
Бауырына алып күміс ерді,
Шу асаудай мөңкігені.
Бұзып жарып кимелеген,
Тентек ағыс билеп ерен,
Көпірiңді қағып өтіп,
Ұмар-жұмар сүйрелеген.

Қол соғады құмай дала,
Қылығы оның ұнайды ана.
Тентектікті тектіліктің,
Белгісіне балайды ана.
Сыймай ағып арнасына,
Шапшиды екен жар басына.
Қояр емес кернеген күш,
Көкше көлге бармасына.

Алқынады асау өзен,
Құм құрсағы тұсау кезең.
Сол есіне түсті-ау әрең,
Басып қатты солығын да,
Келмей қайта қалыбына,
Жатты сіңіп долы құмға.
Құм астымен барады ағып,
Періштедей тазаланып,
Көл – Анаға жолығуға,
Көл – Ана да сағынуда.

* * *

Косілетін даланың күйі қандай,
Күмбірлесе “Саржайлау” үні балдай.
Арғымағың астында барады ағып,
Ат дүбірі күй болып құйылғандай.

Кестелейсің жотаны кең әуенмен,
Құмар едім далаға мен әуелден.
Тұяғынан тұлпардың күй сорғалап,
Қоңыр кешке құлашы жыр әлемнен.

Дала деген домбыра мамырлаған,
Адамдардан сор мен сый қабылдаған.
Өзегіне жинаған оксігін ол,
Күй тілімен айтады, зарын саған.

Арман далам!
Адамға ең тарылмаған.
Зарынды да,
Кешір, кеш қабылдағам.
Дала сенің перзентіңмін деуім қате,
Ұлың болып өзінді сағынбағам.

Қыс суреттері

Толқындар жоқ ойнаған,
Шағала да ұшпайды.
Боран ұйтқып қоймаған,
Бәріне енді қыс қайғы.

Мүз құрсанған кол беті,
Түнереді түксиіп.
Жалтыраған мүз бетін,
Аяз ғана жүр сүйіп.

Ақша қар қандай сәулелі,
Айнала аппақ нұрға енді.
Алтыннан алқа тағынған,
Арулар сонда көргем-ді.

Алаң ғып мені қанша ойлар,
Жанымды кейде ән жайлар.
Ақша қар жауған сол күнгі,
Арулар қайда, қайда олар.

Қыстың ғажап келбеті

Қыстың ғажап келбетін ұнатамын,
Содан ғажап ерекше қуат алдым.
Сүт сәулеге оранған қарлы қыстан,
Шабыт іздеп өзімді жұбатамын.

Дауылды аңсап тұрады жаным кейде,
Алай-дүлей ақ боран соқса дей ме?
Ақ түтекке оранған қарлы дала,
Ақ қағазға өлең боп төгілмей ме?

* * *

Ақпаным-ай,
Ақыршы, ақыршы бір.
Мазамды алып кіл өңкей,
Ақылшы жүр.
Сенің қатал айбарың керек маған,
Ашуыңды ақпаным,
Шақыршы бір,
Ақыршы бір.
Алай-түлей дауылды,
Сапыршы бір.

Ақ түтекті жамылып,
Ақ далада
Ақ қанат жыр
Ағылып,
Жосылшы бір.

* * *

Көрі қыстан көр кетіп,
Жас жуады жанарын:
Көктем ару тербетіп,
Әдіптейді ажарын.

Ғашық болып ояндым,
Бүршік жарған көктемге.
Шақырады аяулым,
Гүлге оранған бөктерге.

Балаң қайың қалған ба,
Шашын түйіп бой жетіп?
Терек сүйіп алған ба,
Қайың қызға ой кетіп?

Дірілдейді қыз көктем,
Үзілердей бүлкетсең.
О, ғажайып!
Күн көктем,
Сұлу едің сен неткен!

Ғашық өнін тербеткен,
Ғашық болып ержеткен.
Мен де, сенің ұлың ем,
Махаббатқа серт еткен.

Қасқырлар

Қаңтар еді, даланың аязы кем,
Сонар түскен мезгілдің таяғымен.
Ақ сонарға із тастап ұялы арлан,
Із кешеді мал-жанның тұяғымен.

Көңілімді жүргенде өртеп өлең,
Қара қасқыр естігем ертегіден.
Көкбөрінің болса егер өз тұқымы,
Қара бояу жамылмас ол тегіннен.

Қыңыр келіп сол күннің сонарына,
Қалды ілігіп аңшының назарына.
Итшілеуді білмейтін бөрі мінез,
Сезді білем жалғанның озарын да.

Аң аулайтын түз кешіп аңшы деген,
Аң қумаса көңілі көншімеген.
Ақ далада меңдей боп қара қасқыр,
Қарсы алдынан мұншалық жөңкімеген.

Қара қасқыр жотасы күлтеленген,
Зерттер оның тұқымын кім тереңнен.
Қара қаншық, қара арлан қарлы қыста,
Қылшық жүні құлпырып бөртеленген.

Мерген еді аңшымыз қапысы жоқ,
Бір тартатын екі атар қақысы жоқ.
Қарауылға ілігіп қара қаншық,
Арланды да құтқармай ұшырды оқ.

Қаншығымен қатар сұлап жатты арлан,
Жарқыраған көзден ұшып бұ жалған.
Ыза қалды азуында ырсиып,
Сүс береді қан төгілген жанардан.

Арлан болар, бәлкім, алты қар басқан,
Кекшіл көзде түнереді зерлі аспан.
Ал соңында қалды ұлып,
Бөлтіріктер тұңғыш рет қар басқан.

Көктем жырлары

Қыз көктемнің көзінен сыр аңғарып,
Күлімдейді жан біткен құмарланып.
Сыңғыр қағып,
Бұралып тау бұлағы,
Тамылжиды тамаша бір ән салып.

Алтын кірпік таң атты арайланып,
Тағы келді қыз көктем шыр айналып.
Кәрі тоғай жасарып кеткендей ма?
Кеткендей ма,
Сұлудан басы айналып?

Омырауы бусанып Жер-Ананың,
Тартып жатыр дәл мендей жыр азабын.
Көктем қыздың қолынан шарап алып,
Мен өзіңе тағы да жыр жазамын.

* * *

Омырауы исініп,
Төнеді бұлт төскейге.
Дала жатты сүйсініп,
Кеудесінде шыт жейде.

Кеудесінде шыт жейде,
Әлдекімді күт дей ме?
Қарсы алады бір сұлу,
Ақ жауынды беткейде.

Тамылжиды айнала,
Өн салады ай қала.
Құлпырады көктеммен,
Дала сұлу жай ғана,
Аймаласаң, аймала.

Терек

Ойнап көкте жай кенет,
Құлап түсті бәйтерек.
Жапырақтар шуылдап,
Жылап тұрды жас терек.

Қырау шалып қияны,
Қайғы жанды қияды.
Бәйтерек те байқасаң
Жер қойнына сияды.

Тоғай қалды аңырап,
Түнереді атырап.
Ақ жауынмен егіліп,
Түн жылады қалтырап.

Күздың ұшар төсі еді,
Ол бөріне ес еді.
Еске алады қара орман,
Бәйтеректі кешегі.

Тұман

Тұман еді теңіздің төсін өпкен,
Көк бурадай келеге тура шөккен.
Арпалысып аунайды толқын ұрып,
Құмарына жолығып есі кеткен.

Жағалауда жайқалған майда құрақ,
Сыбырласты өзара түріп құлақ.
Тыныштыққа бөленіп тұра қалған,
Шағала да кетіпті көлден жырақ.

* * *

Далаға күрең күз келді,
Бұлттар да көкте жүзді енді.
Сырғасын түзеп жас қайың,
Терекке көзін сүзді енді.

Менің де жаным күйзелді,
Мұңлы бір күңгірт күйге енді.
Оңаша, оқшау қалайын,
Мазалап, маған тиме енді.

Арбалып сұлу сезімге,
Жүзейін қиял теңізге.
Көңілден күзді қуайын,
Қыз — көктем қайда көз ілме.

Жыр жазу менде бір арман,
Сол сертке мәңгі тұра алғам.
Үміт пен күдік сеніммен,
Арманшыл болып жаралғам.

Қыран

Мұхтар Шахановтан

Тұла бойдан әл тайып,
Қыран бүркіт қалды ұяда қартайып.
Өткен күннің ерліктерін еске алып,
Соған ғана жатты іштей марқайып.

Жанарынан сырғиды енді көк аспан,
Көк аспанға өршелене таласқан.
Тұғыр етіп шынды анау,
Қыран ғұмыр даңқыменен жарасқан.

Кеудесінде сыздады бір тосын ой,
Тірліктің де сәні кетін, семді бой.
Қорлықпенен тұлып болып жатқанша,
Құз биіктен құламақшы ендігі ой.

Заңғар көктің құшағын,
Тілгілеген өр қанат.
Қия шыңнан төменге,
Құламақшы сорғалап.

Бекіп іштей осы ойға,
Кетті орнынан нық тұрып.
Құз биіктен құрдымға,
Жіберді өзін лақтырып.

Ата қыран кетті өліп,
Өлерде де кектеніп,
Тұрды білем ішінен,
Ездігінді жек көріп.

Күздың ұшар биігі,
Ашылмай тұр иіні.
Жүдететін секілді,
Ақ иықтың күйігі.

Шабыт беріп өрдегі ұн,
Талай ойды тербедім.
Қыран қонған биіктің,
Аласасын көрмедім.

Көрінгенге қол емес,
Қыран жайлар қия шың.
Салу үшін ұясын,
Қыран ғана таңдайды,
Күздың шырқау қиясын.

Құласа да құрдымға,
Самғағандай тылсымға,
Өледі екен қырандар,
Табындырып шыңды да.

Балқашым — байтағым

Шалқиды төсің айдынды,
Толқындар тулар айбынды.
Сағынып жүрем қашанда,
Төсінде жүзген ай-күнді.

Балқашым — байтағым,
Өзіңмен ғана өзгеше.
Бақыттың сырын,
Бақыттың сырын, байқадым.
Балқашым — байтағым.

Жалтылдап жатқан жайдарлым,
Өзінде өтті жылдарым.
Жағанда туды жарасып,
Толқындай ойнап жырларым.

Әнімді жатқа айтарсың,
Жағадан сен де қайтарсың.
Толқыннан соңғы толқындар,
Аялап сен де байқарсың.

Балқашым — байтағым,
Теңіздей сезім шайқадың.
Толқынға орап әнімді,
Өзіңе сыйға тартамын.

Менің Балқашым

Қасымхан Ахметовке

Теріскейі Балқаштың сала-сала,
Елім деген ерлер де жүр осында.
Қала салып, кен қазған керемет те,
Мыс сапырған маңғаз да бар осында.

Қалам менің Балқашым — мыс шаһары,
Жеңе алмаған заманның еш қаһары.
Ойып алып тарихтан өз орныңды,
Таң қалдырып келесің жер жаһанды.

Көлім менің көк теңіз өр толқынды,
Өр толқынға ілесіп шер толқиды.
Қарашығы секілді қара көздің,
Ол мұнайса бұлқынып ел толқиды.

Көкіректі жуамын сағынышқа,
Шешпесе деп тағдырын асығыста.
Көрі Балқаш, аяулы қариям-ай,
Сен де қалдың адамға бағынышта.

Жарысады көшелер атқан оқтай,
Өз атымен аталды жатқа кетпей.
Келді оралып Алаштың Әлиханы,
Ұмыт болған тарихты баса-көктей.

Қиып өтсең даңғылын Қарекеннің,
Шашубайдың ауылына жетер едің.
Ер Ағыбай жарысып қапталыңда,
Сөлем беріп Сәкенге кетер едің.

Ұлдарым бар есімі ұран болған,
Қыздарым бар Күләштәй өн қалдырған.
Жарқыраған жанарда жаңа ғасыр,
Жүректерде алаулап тұнған арман.

Тебірендім тегімнің тереңіне,
Тізгін бердім өзімнің өреніме.
Рухына сыйындым бабалардың,
Мыңжылдыққа аттанып жөнелерде.

Құмында қалды...

Айдыным едің шалқыған,
Көңілге медет болғандай.
Оны да сүйреп шашынан,
Құртатын болды жалған-ай!

Көл еді менің байлығым,
Ырзығын терген бар ауыл.
Басынан кетпей қайғы-мұң,
Шыңғыртып жатыр бір дауыл.

Селкеу де, селкеу селдір құм,
Сенен де көшті сөн базар.
Жағада қалды енді кім?..
Ұрланған балық қан базар.

Ормандай еді тораңғым,
Оны да қидым балтаға.
Қажетін ашып сараңның,
Беремін салып қалтаға.

Құмың да қалды қайраңдап,
Үміттің қанша кемесі.
Адыра қалған сайран бақ,
Шулайсың енді неге осы?!

Ауылға барғанда

Алдымнан шықты жүгіріп,
балалық шағым баяғы.
Балағын алған түрініп,
жалтылдап жалаң аяғы.

Зымырап өткен сол бір кез,
сағынтып мені қояды.

Білмеймін, неге өттің тез,
балалық шағым баяғы.

Жарысып қырда желменен,
балалық шағым кекілді.

Алыстап кеттің сен менен,
ұмытқан мені секілді.

Анау бір тұста жарысып,
келеді қанша топ бала.

Балалық шағым алысып,
барады қуып допты ала.

Қарайлап қалдым сол тұсқа,
арайлап мөлдір жанарым,
Алаңсыз жүр-ау сол тұста,
балалық дейтін базарым.

Аңсарым ауып ел жаққа,
жүрегім кейде тулайды.

Кәрі өзен ырғын, сол шақта,
кеудеме сыймай шулайды.

Ауылды аңсағанда

Төлеу Мұсановқа

Баяғы мектеп балалық шақтың өткелі,
Көп болды, аға, ауылдан шалғай кеткелі.

Жүремін кейде әуреге түсіп, қиялдап,
Арқырап жатқан өзенді жалдап өткелі.

Ақ көбік атып арнаға сыймай көктемде,
Көк езу толқын іргені келіп тепкенде.
Жүгірер едік өзенді бойлап топ бала,
Ашулы толқын өткелді бұзып өткенде.

Уақыт ұрлап бәрін де соның кетті алып,
Ойымда қалды суреттер сол бір жатталып.
Тоқырауын торғын тоғайлы,
Көп болды сенен кеткелі, мен де аттанып.

Сарытерек десе сағымға сіңіп бір ойлар,
Балалық шақтың базары маған атойлар.
Бұйығы ауыл, бұйра бел,
Сағынар ма екен селдіреп қалған тоғайлар.

Сонау бір тұста бұрқырап бұйра самайы,
Биіктен барлап тұратын торғын тоғайды.
Қайда екен Баба терегім?
Өлкемнің сұлу шырайы.

Қайда екен деймін, қайда екен достар баяғы?
Ағалар қайда, апалар қайда, белгісіз маған ояғы.
Ағыны қатты жылдардың сүйреп жетегі,
Маңдайға тиді тағдырдың қанша таяғы.

Ағалар бар-тын еңсесі биік ер мүсін,
Ел менен жерге тұлға да болған дермісің.
Сау жүрсе болды, тың жүрсе болды тек солар,
Сүйеді солар, сүйеді солар елді шын!

Құдық басында

Ат суара келген ем,
Ауылына құрбының.
Ит аралап кетіпті,
Астаудағы тұнығын.

Құлажирен тақымда,
Ауыздығын сүзеді.
Астауға сәл жақындап,
Арам судан безеді.

Су шығырын шыңғыртып,
Шыңыраудан су тарттым.
Құла бесті түрды үркіп,
Білмей оның еш парқын.

Шеген құдық тым терең,
Қауға тартып көрген ем.
Шелек-шелек суды өрең,
Тартып сонда терлегем.

Құланы да суардым,
Өзіме де су алдым.
Қанар емес құмарым,
Мөлдіріңе қуандым.

Тағы келіп ауылыңа,
Ат суғарып тұрармын.
Тұнығыңа жолатпай,
Ит біткенді қуармын.

Екінші бөлім Парасат сазы

Бостандық

Боздадың ба боз інгендей босанып,
Сені қуып кетті өмірден қанша алып.
Алатау да,
Қаратау да, Арқа да,
Жатыр бүгін бостандық деп ән салып.

Бостандықтың сыпырып бар ноқтасын,
Өзің келіп қақтың қазақ қақпасын.
Бостандығым, азып-тозып жеттің-ау,
Егілмеші, көзің жасы тоқтасын.

Кетпе сусып уысымнан ұлы ұғым,
Лайлатпашы туған елдің тұнығын.
Талай ғасыр шегіп зарлы қасірет,
Бостандығым келді сүйреп жұлығын.

Аялашы, паналатшы енді оны,
Сүріндіріп құлдық ой да жеңді оны.
Шомылдырып боз биенің сүтіне,
Ақ киізбен көтерейік енді оны.

Бостандығым әлі балаң белі бос,
Іздемейік оған енді жеңіл дос.
Бекітейік буыны мен іргесін,
Алашым-ау, енді ешкімге берме дес.

Шаңырақ

Балқаштағы Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің
10 жылдығына арналған монументтің ашылуына

Зәулім едің, зәулім едің сен қандай,
Еңкеюден, иілуден иінім де талғандай.
Шайқалтпауға шаңырағын бекініп,
Болат білек мөңгі тіреп қалғандай.

Қалдым үнсіз толғанып, ойға оранып,
Бір киесі қазақтың бар ғой анық.
Қос қарлығаш айналып шаңырағын,
Күзететін секілді көзден анық.

Қанатына қалғандай көз байланып,
Қос қарлығаш ұшады шыр айналып.
Жамандықтан қорғай ма, киелі құс,
Шаңырағын қазақтың жүр айналып.

Көзге парлап жас келеді шаттықтан,
Өтті қанша қаралы күн жас жұтқан.
Отқа оранып жүрсе-дағы ер елім,
Шаңырағын төбесіне ап шыққан.

Еңкейтпеші шаңырағын елімнің,
Айқара ашып бақытыңның есігін.
Биігіңнен күн сәулесі төгіліп,
Ал, төрінде тербетілсін бесігің.

Сездім содан беріктігін ділімнің,
Сездім содан еркіндігін елімнің.
Үзігіне ұя салған қарлығаш,
Шаңырақтың аясында көз ілдім.

Шыр айналып,
Жарықтық жүр айналып,
Шаңырағы қазақтың күннен-күнге
Бара жатқан секілді күнге айналып.

Сен Тәңірдің ұлы едің

Балқашта Шашубай Қошқарбайұлының атында
музыка мектебі бар. 1990 жылы осы мектептің алдына
Шашекеннің ескерткіш бюсті қойылды. Кейін мектеп басқа
ғимаратқа қоныс аударған кезде мектеп әкімшілігі
Шашекеннің ескерткішін жұртқа тастап кеткен.
Иесіз қалған ескерткішті әлдекімдер сындырып, ақыры
жоғалып кетті. Балқаш Шашубай ақынның туған жері
ғой. Қазақтың жезтандай, ақиық ақыны атанған
Шашекене жасаған құрметіміздің түрі осы болғаны ма,
деп кейде қатты күйзелемін.

Ай, Шашеке, Шашеке,
Сен Тәңірдің ұлы едің.
Талантына табындырған талайды,
Сел түрғызған ағын жырдан арайлы.

Аралдың не бір алтын сарайды,
Жараладың жүректерін сұлулардың шырайлы.
Ай, Шашеке, Шашеке,
Серілікпен өтті сенің көп күнің,
Жырсыз өткен жоқ күнің.
“Ақ қайыңың” ән-жырың,
Сенен қалған ұлы ескерткіш деп білдім.

Тебіреніп телегей,
Жырдың пірі болған едің бірегей.
Сен туралы сөз болса,
Қалай тұрам үндемей.
Содырдың көп сойқанды білегі оның,
Жақамасын әнді аса, білем, оның.

Тас тұғырда орнаған тас мүсінің
Тас еденде тас-талқан шықты бүгін.
Ұқтыра алмай әнінді тас кереңге,
Жеткізе алмай жырынды жас өренге,
Мен де айналып барамын тас еменге.
Тас тұғырда тұратын тас мүсінің
Түсті ме екен қолына жат кісінің.
Ғайып болып көзімнен бір-ақ күнде,
Тас тұғырдан жоғалды өр мүсінің.
Шарқ ұрып, шыңғырып ғайыптан бір,
Елес кезіп ойымнан айықпай жүр.
Жалт қаратып тосыннан шыға келіп,
Аруағың бізді кеп айыптап жүр.

**Жырға қостым өзінді
Аймақтық “Балқаш өңірі”
газетіндегі әріптестеріме**

Көтеріп биік еңсені,
Жырға да қостым мен сені.
Жетпіске келген күніңмен,
Құттықтап жатыр ел сені.

Қадірлім әрі айбарлым,
Тарихы талай жайлардың.
Бабамның сөзі секілді,
Тереңге тартар ойларың.

Жаршысы жалпақ даланың,
Үні боп сұлу қаланың.
Қолында жүрші балқаштық,
Қазақ боп туған баланың.
Өмірін жырлап өңірдің,

Өлең боп сен де өрілдің,
Айбарлы шындай арқаның
Алыстан асқақ көріндің.

Айнасы болып аймақтың,
Шындықтан әсте таймапсың.
Ағалар салған ақ жолда,
Шашубай сынды сайрапсың.

Сертке де тұрдың семсердей,
Көргем жоқ газет мен сендей.
Тілімнің төтті мәйегі,
Бойыңда сенің жүр сөнбей.

Кол болып кейде шалқыдың,
Мыс болып қанша балқыдың.
Тораңғы сынды күрсініп,
Өй кешіп кейде толқыдың.

Жарлыға беріп қол ұшын,
Сөйледің сөзді ел үшін.
Тілімнің алтын сынығы,
Намысым болдың мен үшін.

Жетпіс жыл айбын асырдың,
Дауылын серпіп ғасырдың.
Тәуелсіз қазақ көгінде,
Жыр болып қайта жосылдың.

Нағашы атам

Нағашы атам Молдахан — діндар еді,
Қызыл тілге ғажап бір — ділмар еді.
Итжеккенге айдалып байлығы үшін,
Конфескенің о да бір құрбаны еді.

Тіс жармаған азапты қияс күннен,
Өзін мәңгі жұбатқан сияқты іштен.
Он бес жылдық ғұмырын мұзға байлап,
Келді айырылып, бойдағы мият күштен.

Жан еді ғой айнымаған қалыбы,
Бұза алмаған сайқал күннің сарыны.
Жалбарынып жаратқанға жүрді іштей,
Озбырлықтың басылса деп арыны.

Бір Аллаға мұқтаж болып ұйыған
Қуат алып шықты қанша қиыннан,
Келсе оралып қиырдан,
Туған жердің дәмі болар бұйырған.

Шапағатты тосты жалғыз Алладан,
Тәрік етті жақсылықты жалғаннан.
Көрер күннің жарығын, —
Қанағат қып, Бағдат деп,
Өмір гүлін жалғаған.

О заманның зарын адам ұғар ма?
Сабағынан үзілген гүл оңар ма?
Қанша қайнар құм басып,
Қалды кеуіп қанша арна,
Әділетсіз заман-ай,
Бұлдыраған жанарда!

Сексен жас

Қадірлі ағамыз Әлихан Жәңгірұлына
Менің әкем
Сексеннің жетеуін ілген адам,
Күпиясын өмірдің білген адам.
Қызығы мен шыжығын бұ ғұмырдың,
Бір кісідей қасқайып көрген адам.
Содан ұқтым,
Сексен деген ғұмырдың ұлылығын,
Ұлылығын өмірдің жылылығын.
Бүгін, міне, тағы да тұрмын естіп,
Сексен деген ғажайып ғұмыр үнін.
Кәрілікке ұқсатпадым
Сексенді,
Сексенде де іздейді адам
Көктемді,
Сексен деген серке жас па деп қалдым.
Шаршатпайтын,
Алдырмайтын текке енді.
Сексен деген парасаты-ау, деп қалдым
Нар тұлғаға,
Жараса ма, деп қалдым.
Сексен деген оңай емес шамасы,
Сұлуға да таласа ма, деп қалдым.
Солай аға,
Сексеннен де сескенбе,
Сексенге де дес берме.
Қырықтағы кезіндей,
Сексенде де төске өрле.
Гүл ғұмырды,
Кешіп жүрші көктемде!
Сексен деген ғұмыр атты Бөктерде.

Ақ сарай

Балқаштағы Мысшылар мәдениет сарайы 1949 жылы “Балқаш ЛАГ” тұтқындарының қолымен тұрғызылған. Мұнда жазықсыз жандардың мандай тері мен көз жастары бар. Сонысымен де ол киелі орын.

Өнердің бұл да бір ордасы,
Ақын да, батыр да,
Ән-күйдің алуан жорғасы.
Ат басын тіреген осында,
Осынау ақ сарай қақында,
Сөз де көп айналған аңызға.
Тұтқындар тұрғызған дейді оны,
Советтік “Степлаг” тұсында.
Көремін кейде одан көз жасын,
Ал кейде арманның жалғасын.
Естимін кісеннің сыңғырын,
Зорлықтың таңбасын.
Құйғандай қорғасын,
Қасірет басады еңсеріп,
Көремін тұтқындар тұлғасын.
Айдауда жүретін әл семіп,
Қайтеміз қазбалап өткенді.
Білем ғой жаралы тарихым,
Зорлықпен құл болып өткендер,
Тағдыры жанымды қаритын.

Ал бүгін ақ сарай төрінде,
Ән шалқып, қағады құй қанат.
Қол соққан қошамет бәрін де,
Жаладан, наладан енді азат.
О, ғажап!
Қаламын ой бөгеп,
Бар ма деп мұнда бір махаббат,
Тұр ма деп аманат.
Жоқ әлде жылай ма,
Жылай ма?
Тұтқындар тұрғызған,
Осынау ғимарат?

Ұстаз

Тілеуғалы Әміртайұлына

Жасың бұл алпыс деген арда жүйрік,
Ақылмен қондыратын қолға билік.
Аға деп, ақсақал деп ағайын-жұрт,
Алдында тұрғандай ма басын иіп.

Кезің бұл өткенді бір саралайтын,
Алпыс жыл нұрға бөлеп тарады ай-күн.
Алпыс жыл күрес құрып бақыт үшін,
Самайға қырау түсті тарамайтын.

Гүл егіп шәкірттердің жүрегіне,
Айналдың сан ұрпақтың тірегіне.
40 жыл ұстаз болған өз-аға деп,
Қошамет жаудырамыз бір өзіңе.

Мерейлі, мәртебелі, дүлдүл жасқа,
Толдыңыз аға, бүгін Алла жазса.
Өмірдің нар өркешті биігі-ау деп,
Даналар ат шалдырған осы жасқа.

Көтеріп көңілдегі хошыңызды,
Жақсы деп ел мақтайды атыңызды.
Кешегі Башар шалдан бата алып ең,
Ұмытпа нағашыдай затыңызды.

Ай аға, құтты болсын алпыс жасың,
Өлі де жас кезіндей талпынасың.
Аяулы Қалимаштай жеңгемізбен,
Жігіттің отыздағы қалпындасың.

Тілеке, құтты болсын алпыс жасың,
Өлі де арман қуып лапылдарсың.
Жеңгеміз Қалимашпен қатар жүріп,
Жүзге де құдай жазса жақындарсың.

Өмірдің көрдің талай өткелегін,
Асудан алпыс рет өткен едің.
Ұшырып үш балапан ұясынан,
Өзің де бәйтеректей көктеп едің.

Қазақтың зиялы бір тұлғасы деп,
Ұстаздық — ұлағаттың тұнбасы деп.
Өлеңмен шашу шаштым асыл аға,
Қасқайып дауылдардан сынбасын деп.

**Ардақты Абай мектебі
мадақ жыр**

Балқашта Абай мектебі,
Тарих қой оның өткені.
Нәр алып мұнда шәкірттер,
Бәйтерек сынды көктеді.

Тербетіп өмір өткелі,
Гүл жарды дала қөктемі.
70-ке келдің сен бүгін,
Ардақты Абай мектебі!

Алмасып жылдар, күз бен қыс,
Тербетті сені күн мен түз.
Шарлаған мынау жаһанды,
Түлеген сенен ұл мен қыз.

Ошағы болдың қазақтың,
Кезінде қызыл одақтың.
Тілімнің маржан мәйегін,
Сақтаған қара шаңырақсың.

Арқалап Абай есімін,
Тарих боп сен де көсiлдiң.
Ғылымның шашып сөулесiн,
Тұлғалар қанша өсiрдiң.

Ордасы болып бiлiмнiң,
Қорғаны болдың тiлiмнiң.
Қаймағын сақтап қазақтың,
Байрағым болып тiрiлдiң.

Ер жетiп сен де қанша өрен,
Елге де тұлға болды ерен.
Намысын қуып ұлтымның,
Көгiнде сөлар жүр дер ем.

Тербетіп білім бесігін,
Ашқыздың өмір есігін.
Өзіңнен ұшқан ұландар
Ардақтар Абай есімін.

Жосыдың жыр боп ортаймай,
Абайдан қалған жауһардай.
Күй болып бірде көсілдің,
Хамзиннің өзі тартқандай.

Алаш деп асқақ ұранды,
Ұшырдың қанша қыранды.
Үйреттің соның бәріне,
Отаным деген жыр-өнді.

Тербетін өмір өткелі,
Гүл жарды дала көктемі.
Жетпіске келдің сен бүгін,
Ардақты Абай мектебі.

Жыр еліне

М.Нұртазаұлына

“Асыл арман” алдында аңқылдаған,
Ақжелең жыр кеуденде жарқылдаған.
Қара өлеңге қапысыз ой тұндырдың,
Ақ дауылда ақын ол саңқылдаған.

Жүрегіңе тұндырып өмір әнін,
Өз әлемін танытқан, өз ұранын.
Жолаушы ғой ақын да сапар кешіп,
Жыр елінен іздеген өз тұрағын.

Өмір сырын өзінше түйіндеген,
Төбіренсе көмейден құйылды өлең.
Ақ тұлпарын шабыттың ерттеп мініп,
Жарыстырған ұшқыр ой құйынменен.

Тартып жырдың азабын, тозағын да,
Елемеген өмірдің мазағын да.
Нағыз ақын, ағайын, Пайғамбар ол,
Пенделіктің алданбас тозаңына.

Тарбағатай тауының бұлағыңдай,
Сарыарқаның сәнді бір құрағыңдай.
Өлең оқып өзіңнен өрелі аға,
Жырларыңа сүйінші сұрадым-ай!

**Тоқырауын өзені боп кеп тұрмын
Ақын Әбіл Кәріпбайтегіне**

Ақөлеңде тудың да,
Қара өлеңге қадам басып жөнелдің.
Қуанышқа содан ғана кенелдің,
Балықшы боп,
Ұстаз боп,
Құрметке де бөлендің.
Бірақ, бірақ, Әбеке,
Сен халқыңа ақын болып елендің.

Сыйын ұғып, сидам тартқан даланың,
Жыр соқпағын қаладың.
Мұңайсаң да қаншалық,
Мұқалмады талабың,
Жұқармады қаламың,
Жыр-музаның мұхитыңа тұншығып,
Дауыл оймен жағаласып тік тұрдың.

Көкше көлдей қайратыңды ұқтырдың,
Айдыныңа арбалып,
Тоқырауын өзені боп кеп тұрмын.
Тұлымды етіп,
Туған жердің түлегін,
Түлегіңмен қатар ұшып түдедің.
Сенің маржан жырларыңа, Әбеке,
Мәңгіліктен, мәңгі ғұмыр тіледім.

Көнермейтін Көкше көлдей көрікті,
Жырға ғана келдің беріп ерікті.
Содан ғана таптың білем серікті,
Бесіндегі жүлде алған
Берші бүгін шабытыңа ерікті!
Жыр періште,
Көтер мені, бер қуат!

Ақынға тек жыр мұрат,
Кәрі теңіз қолда сен,
Кеудемдегі шырылдаған мұңды уат.
Тек ақынға,
Тек ақынға бер қуат!
Шақыр енді шабыт деген пірінді,
Естиікші күркіреген өр үнді.
Төкші біраз бойдағы алау-төрінді,
Тербеші бір,
Тербетші бір сезімді.
Саған келдім сағынып,
Жыр оқитын кезінді.

Жалау

Ардақты көкем Әбіл Ноғаявқа
Сен жайлы жиі толғанам,
Толғанам,
Оймен сандалам.
Заман-тын ол бір сұрапыл,
Талайды қыршын жалмаған.

Өрімдей көркем жас та едің,
Талайға ақыл, бас та едің.
Жұмбақтау жұтаң заманның,
Есігін сонда ашты елің.

Жанарың жасын нұр шашып,
Табаның қызыл қыр басып.
Албырап алау жас көңіл,
Асудан талай жүрді асып.

Серік боп асау қиялы,
Шарладың оймен қиянды.
Бар еді сен де көп арман,
Көркейтсем деген ұянды.

Өшіріп өндірі ойды алау,
Көшті бір ғұмыр жалған-ау.
Қып-қызыл қанға боялып,
Желбіреп тұрды бір жалау.

Сол жалау болып сенгенің,
Оққа да қарсы жүргенсің.
Құлатпай соны құрдымға,
Намысты қорғап көргенсің.

Түркісіз болып түрленіп,
Тың болып дала дүрлігіп.
Астында жатты шпалдың,
Ғұмырлар қыршын үзіліп.

Сол жалау тұрды сонда да,
Жендеттей жүзі нұрлана.
Жасасын! – деді жалпақ ел,
Жүзінен шаттық зорлана.

Алашын ойлап бар аймақ,
Ұрпағың қалды қарайлап.
Шошынып атом даусынан,
Шыңғырды дала Абайлап!

Сол жалау тұрды сонда да,
Жендеттей жүзі нұрлана.
Жасасын! – деді жалпақ ел
Жүзіне шаттық зорлана.

Тербетіп ғұмыр бесігін,
Биік тұр сенің есімің.
Егемен болып елдіктің,
Аштық біз өмір есігін.

* * *

Секен Көбеновке

Жалғыз жортқан жапан түзде жандай бір,
Жабықты да, үзілді бір жанбай гүл.
Жанарына тұнды сонда қандай мұң,
Жас жүрегін жайлады екен қандай нұр.

Жұмбақ еді,
Жұмбағы көп өмірің нұрлы-ақ еді.
Жарық күнің жанып бір тұрмақ еді,
Жұмбақ өлем тым ерте кеттің-ау алып,
Қас өнерді енді-енді қумақ еді.

Өзің еккен балаң қайың гүл жарып,
Құлпырады, талпынады нұрланып.
Баяғы өзен,
Баяғы ауыл байқасаң,
Баяғыша келеді өсіп ырғалып.

Кеттің солай оралмасқа келмеске,
Аламысың о жақта сен елді еске.
Хор қызына жүр ме екенсің жыр оқып,
Баяғыша шарап ішіп әр кеште.

Сен оралмай кеттің енді келмеске,
Жыр оқимын алып кейде сені еске.
Адал достар ұмытпаған дұға оқып,
Қабіріңе қойып жатар гүл десте.
Жыр оқимын алып кейде сені еске.

* * *

Құрдасым Сәденге

Шиыр-шиыр жол екен өмір деген,
Шиыр жолға шөккен ғой небір кемең.

Шимайлайсың өмірдің парақтарын,
Қимай келді өзінді қарақтарын.

Қызық-қызық өмірден сыр ақтарып,
Қияс ойға сен енді тұрақтадың.

Алды думан өмірдің, арты сұйық,
Кете алмайсың бәрін де ерте қиып.

Ұмтыласың биікке құлаш ұрып,
Алысасың толқынмен аласұрып.

Бірте-бірте ауырлап ой мен дене,
Шиыр құмға шөгетін сен бір кеме.

Жеткенге де мәз болып, кеткенге де,
Сағынасың мұңайып өткенді де.

Тәңір өзі сыйлаған қысқа ғұмыр,
Арпалыспен осылай өткені де.

Өкінерсің, сен бәлкім, өкінбессің,
Тоқтатпаса бөлғаны өмір көшін.

Талпыныпсың, жақсыдан шегінбепсің,
Ұмтылмасаң сыйлайды тәңір несін.

Көз жазбашы әйтеуір ізгіліктен,
Жүдемесін өмірің күзге іліккен.

* * *

Металлург

Қабыл Кенжебековке

От сапырған кезінде,
Балқиды нұр көзінде.
Ағады екен мыс өзен,
Жүрегіннің өзінде.

Сауыттары киізден,
Отқа жүзін сүйгізген.
Батырлардай баяғы,
Ерлікке бас игізген.

Ағызады балқыма,
Қызуы оның жойқын, ә?!
Найзалы ерте ұқсайды,
Маң-маң басқан қалпы да.

Ерлік көрдім мен сенен,
Өрлік көрдім мен сенен.
Бір жақсылық күтеді,
Ер ұлым деп ел сенен.

**Ең бақытты жыл өткердің
немесе мектеп бітірушілер кешінде оқылған өлең**
Анар Кәкітайқызына
Тілектерің – түлектерің,
Бірге соққан жүректерің.
Бағбаны боп шәкірттердің,
Сен қаншама жыл откердің.

Көрдім ұстаз өнегесін,
Жайған білім керегесін.
Әр санаға сәуле шашып,
Нұрландырған терезесін.

Алғыс қанша арнасам да,
Сыйлық қанша тартсам алға.
Сенің абзал еңбегіңнің,
Өтеуіне толмас ол да.

Биік-биік мұраттардан,
Балаң арман қанаттанған.
Жанарыңда жаңа ғасыр,
Тұнған ұлы сұрақтардан.

Қыр баласы,
Нұр анасы.
Жаңа туған мыңжылдықтың,
Сенсің бүгін бел баласы.
Сенсің бүгін жыр егесі,
Сенсің бүгін ел егесі.
Әр ұстаздың саған берген —
ең киелі өнегесі.

Тілектерің — түлектерің,
Бірге соққан жүректерің.
Бағбаны боп шәкірттердің,
Ең бақытты жыл өткердің.

* * *

Тайжан Қалитегіне

Қиындықтан қашпаған кезің үшін,
Сенім үшін, сендегі төзім үшін.
Жырлап берем мен сенің өміріңді,
Тер сыпырдың маңдайдан елің үшін.

Дүрсілінен оянып диірменнің,
Таудың тасын талқандап иіргенсің.
Дәулеті деп қоғамның дәулескерше,
Маржан төгіп маңдайдан иілгенсің.

Өндірістің өрелі нарындайсың,
Аралассаң еңбекке арындайсың.
Аңқылдаған ақ көңіл азаматым,
Досың түгіл қасыңа тарылмайсың.

Мандай терге суарып жігерінді,
Еңбекпенен тербедің жүрегінді.
Пайда қумай немесе айла қумай,
Адал істен іздедің керегінді!

Елу деген еңселі жасқа толып,
Қоңыр қосың қоғадай досқа толып,
Бүгін сені құттықтап жатыр өлкен,
Дастарханың ақ бұйра асқа толып.

* * *

**Елегзиді ауылын
Тұрысбек Нысанбайұлының
рухына арнаймын**

Солқылдатып қара жердің қыртысын,
Жан еді бір еңбек еткен жұрт үшін.

Мынау дала, анау ұлы таулар да,
Жасыл орман, жасыл алқап баулар да.
Аласұрып өзінді іздер секілді,
Алтын орақ қырға бітік қаулар да.

Елегзи ме ауылыңның көшесі,
Өзің жүрген таныс жолдар кеңе осы.
Маң-маң басып келе жатқан қалпыңнан,
Сізге қарап түзелетін ел осы.

Үлкен-кіші иіліп қоғадайын,
Қадірінді білгендер бағалайтын.
Айбар көріп біреулер Аға десіп,
Бөз біреулер өзінді сағалайтын.

Бүлт арылмай Бостаның да түр бүгін,
Көңілсіздеу күрсінеді нұрлы күн.
Қадірлім-ай, жатырмыеың алаңдап,
“Маған бүгін келді екең, деп енді қим.”

Күн райы маған соны ұқтырды,
Көкейімде Парыз деген жүк тұрды.
Рухына арнау етін оқыдым,
Осы бір жыр ұшқынды.

Бұл фәниден сіз кеткелі жыл төлды,
Көңілге мұң, көзге мөлдір жас тұнды.
Ел жиналды еске алып,
Сізге зират еткелі,
Жылға айналды сіз фәнидең өткелі.

* * *

Ағатай
Тайкен Қалиевқа

Сенің нұрлы дидарың әлі есімде,
Сені заңғар шың десем көнәсің бе.
Менің алғаш жырымды өзің оқып,
Қуанғаның, Ағатай, әлі есімде.

Нұрлы күндей кезің көп тебіrentкен,
Саған ұқсап сау жүрдім небір кептен.
Сырбаз аға сыр шерткен сәулелі шақ,
Қамшылайды қалдырмай ұлы көштен.

Сен бақиға жөнелдің, бұрылмадың,
Екі етпеді қатал күн ғұмыр заңын.
Содан бері қанша жыл, қанша уақыт,
Саған деген басылмас мұңым-зарым.

Ағатай деп, аға деп еркеледім,
Арқаланып өзінді ерке күнім.
Сөуле шашып шуақты нұрлы күндей,
Іңкөр етіп жанымды әуреледің.

Арқа тұтып өзінді арда жүрдім,
Тентек суды сіміріп, бар да жүрдім.
Ақыл айтып, сабырға шақыратын,
Дәл өзіндей қамқоршы қайда бүгін.

* * *

Айәділ

Бейдауа түнді қақ жарып,
Бейкүнә жұлдыз түсті ағып.
Шернеуде шеккен жазу ма?
Жазмыштан озмыш жоқ па, анық.

Қиылып түсті-ау, қызғалдақ,
Маңайын түгел мұз қаулап.
Аңырап қалды-ау, анасы,
Қайғылы көзден жас саулап.

Алдамшы мына жалғанда,
Алданыш болған өз жанға.
Ағып бір түсті-ау жанардан,
Бәсіре мінер болғанда.

Қатал ма, неткен өмірің,
Баладай өксит өңірің.
Мүлгиді көкте ай ғана,
Айәділ қайда, тәңірім?

Бейдауа түнді қақ жарып,
Бейкүнә жұлдыз түсті ағып.
Шернеуде шеккен жазу ма?
Жазмыштан озмыш жоқ па, анық.

* * *

Тексіздің тиіп тепкісі,
Қызғыш құс кетті жыраққа.
Пайдасын қуған ептісі,
Жеткізбек енді мұратқа.

Көкше көл бүгін көңілсіз,
Назарын төмен салады.
Жағаны ұрып еріксіз,
Толқындар іштен тынады.

Ақынын іздеп жететін,
Ақылман тұрақ таппады.
Құлқынын қуып кететін,
Пысығын жұртым мақтады.

Теперіш көріп тексізден,
Текті ұлым кетті бұрылмай,
Ит көрген ешкікөзденіп,
Тобырым қалды құрымай.

Достық өзіл
Мендіғали мен Мендісараға
Өңі-түсі мендей ақ,
Ал жүрегі сүттен ақ.
Сүт демекші,
Сүт сатып,
Келіп тұрар күтпей-ақ.

Әкесі де Меңдіаяк,
Атасы да Меңдіаяк.
Ата менен әкеден,
Туған бала қандай ақ!

Меңге құштар содан да,
Меңдей оқшау болғанда.
Меңдіаяқов болған соң,
Меңдей сұлу алған да.

Жақсырақым Ғалыұлына

Еңсегей бойлы ер дерсің,
Соңына жұрты ергесін,
Елге де аға сол дерсің,
Халқына бата бергесін.

Шежіре шалым сол дерсің,
Шерінді жұмбақ шерткесін.
Көненің көзі сол дерсің,
Бабамның сөзін тергесін.

Өркеште-өркеш жылдардың,
Толқынын бастан өткердің.
Талқысын мұнар күндердің,
Өз аға сен де көп көрдің.

Арамдық көрсең түнердің,
Жақсыдан күдер үзбедің.
Текті бір жүйрік секілді,
Ұзаққа құлаш сермедің.

* * *

Қызғаныштың қызыл иті

Қызғаныштың қытымыр қызыл иті,
Арсылдайды күзетін бүткіл үйді.
Үріп қойса өзгенің ақ төбеті,
Қызыл иттің құтырып іші күйді.

Қызыл ит бар әркімнің жүрегінде,
Зәһар шашып тұрады реңінде.
Болмаған соң өзі арлан, не жолбарыс,
Жақамайды ешкімнің жүргенін де.

Шабаланып, ал кейде бұға қалып,
Арсылдайды кей-кейде тұра қалып.
Қызғаныштан өртенсе үлиды екен,
Айға бетін қызыл ит бұрып алып.

Қызғанады таңыңның атқанын да,
Күніңнің жайма-шуақ батқанын да.
Қызғаныштың қытымыр қызыл иті,
Қабады екен байқаусыз жатқаныңда.

Қызыл ит жоқ қолымда жетелеген,
Тұлпарым бар тұмарлап үкілеген.
Қызыл иттер талаған балтырымды,
Тұлпар өлең терімен емдеп келем.

* * *

Балқытушы

Әбдіманат Үлкенбаевқа

Ер дедім кеше, бүгін де,
Таныр-ау халқың түбінде.
Еңбектің тартып көшін сен,
Жеңіске жеттің көбінде.

Шүбатқан шылбыр төзімді,
Көрмедім осал кезінді.
Ағып бір өткен тұлпардай,
Мәреден көрдім өзінді.

Бұлағын оттың байлаған,
Шаттыққа жаны тоймаған.
Сарыала мыс та сақырлап,
Отаныңа сенің қайнаған.

Жарқылдап жанар от ұшқын,
Балқыттың металл соны ұқтым.
Мандайдан маржан сыпырдың,
Мүддесі үшін халықтың.

1993, шілде.

**Балқаш теледидары
Жәзібек Төлендиновке**

Балқашта телемұнара,
Тұнып бір тұрған сыр о да.
Дәурені тарап басынан,
Түнжырап бүгін тұр о да.

Жылдармен бірге ер жеткен,
Таратып хабар жер-көктен.
Қуанту үшін Балқашты,
Талайлар мұнда тер төккен.

Батыр да келіп сыр шерткен,
Ақын да келіп жыр төккен.
Шырқалып небір асқақ ән,
Құйқырлы талай күй кеткен.

“Уақыттың” тыңдап тынысын,
Әлсізге берген қолұшын.
Күлмара, Күләш, Бақыттар,
Сөйлеген еді ол үшін.

Көп еді бізде онда арман,
Қалыспай асау жылдардан.
Баз-базда өлең оқушы ек,
Ақын боп теледидардан.

Сағынам сол бір жылдарды,
Сағынам телеидидарды.
Жүздесін елмен кешкілік,
Сыр шертер телеқайнарды.

Қайнарым қалай суалдың,
Қайтып мен енді жұбандым

Шумақтар

Күйіп тұр дала таңы,
Иіп тұр алақаны.
Бұрылмай кетеді екен,
Сүйікті балапаны.

* * *

Кейде мұңсыз күндерге,
Өкінетін секілді-ем.
Кейде қатаң күндерге,
Бекінетін секілді-ем.
Соның бәрін сен ғана,
Түсінетін секілді-ең.

* * *

Саған арнап жыр жаздым таңсәріде,
Сенен артық емес-ау, хан төрі де.

* * *

Балқаш десе халықтың,
Көкейіне көл келер.
Қара мыс пен балықтан,
Еленбейді өз өнер.

Қасқыр, қақпан, бостандық

Арлан еді азу тісі қанжардай,
Қанжар тісті қас жауына салғандай.
Түсіп қалып қанды ауызды қақпанға,
Еркіндігі көзден ұшты жалған-ай.

Болат қақпан қарысады пышақтай,
Бөрінің де бөгелді оған тісі өтпей.
Қанды көздер от шашса да қаншалық;
Темір қақпан тірсекте түр босатпай.

Еркіндігі көзден ұшып, жалған-ай,
Ұлыды кеп, далада ессіз қалғандай.
Айбалтадай айда туған қасқайып,
Үндемейді, үндемейді бұл қалай?!

Шерін төгіп құла түзде көк арлан,
Көк аспанға жалбарынды,
О, Жалған!
Болмаған соң қанжар азу ақсиып,
Қу тірсекті шайнап түсті ызадан.

Төрт аяқтың бірін беріп қақпанға,
Еркіндігін сақтап қалды тап сонда.
Бөріге де қымбат болған бостандық,
Кімге қымбат емес дейсің жалғанда.

Көңіл пернесі

Үшінші бөлім

Қадалады жанымға шаншудай мұң,
Қалшылдаймын,
Қиналып сәл шыдаймын.
Ем таба алмай жанымның,
Дертіне бұл,
Ақ қағазға жас болып,
Тамшылаймын.

Нені аңсайсың жүрегім,
Нені іздейсің?
Кезікпеген шабыттан ем іздейсің.
Шабыт қысса шайқалып,
Сезім айдын,
Дауыл күнгі долданған
Теңіздейсің.

Өлең, өлең

Өлең, өлең,
Не деген азап едің,
Шұқып ойдың тереңін қаза бердің.
Өңешімді өлгенше соза бердің,
Маған енді сәл ғана маза бергін.
Сен болмасаң немене,
Өлер ме едім.
Көнер едім,
Төзер едім,
Әй, бірақ та өлеңсіз,

Не дер едім.
Сенсіз шаңы шықпайды-ау,
Қара жолдың.
Сенсіз мәні келмейді-ау, қара сөздің.
Жарқылынан от алып найзағайдың,
Шабыт алдым нұрынан
Қара көздің.
Соның бәрін өлеңсіз сезер ме едім.
Түнерген түн,
Ал анау кезерген бел.
Шалқар дала.
Шалқыған шуақты көл,
Жырға айналып,
Ал бірде тіл байланып,
Сұлулыққа сусатып басатын шөл.

Биіктікке іңкәр боп бала жастан,
Тартысына өмірдің араласқам.
Соза тартып келемін көшімді мен,
Дауылдарға түтеген қарамастан.
Биіктерге шықсам деп жағаласып,
Сүрінген де кезім көп,
Жаза басып.
Қанатым боп сол кезде өлең-арман,
Сүйреп шығып келеді ала-қашып.
Өлең, өлең,
Не деген азап едің.
Азап едің,
Не деген ғажап едің.
Өмір өлең көшінен қалмайын деп,
Үңгіп ойдың тереңін қаза келдім.

Сапар алдында

Жолға түстім сан түрлі,
Сауалдарға жауап іздеп сан қилы.
Адастым ба, білмеймін, -
Дауыл тағдыр жан-жағымнан жүлқиды.

Жол іздеймін, жол іздеп келем әлі,
Жолым бар ғой, бағытым өлең елі.
Алдым толы таусылмас бөгеттер ме?..
Көк тұманнан шыға алмай келем енді.

* * *

Жүрегімде бір от бар өлең деген,
Соны қаузап көңілім кемелденген.
Мұң шағамын, сыр шертіп соған ғана,
Жарасын да жанымның сол емдеген.

Сұлу сөзді ойнатып қамшы өремін,
Ақ қағазға мөлдіреп тамшы өлеңім.
Зеңгір аспан, заңғар шың, туған дала,
Сырынды жырға төгіп көмкеремін.

Періште өлең-қанатым самғашы енді,
Самғашы енді, жыр-тұлпар талмашы енді.
Өр Шашубай пір тұтқан данам едің,
Медет бер, өруағыңмен қолдашы енді.

* * *

Мынау Дастар,
Анау Желтау, жол қайда?
Адастым ба?
Шығып кетіп шалғайға.

Түнде түнек алдады,
Күндіз сағым арбады.
Ал санамда өлең-қыз,
Өрмек тоқып сарнады.

Парыз бен қарыз

Парыз да көп,
Шіркін-ай, қарыз да көп.
Қарыз бенен парыздан құтқаратың,
Тіркесем бе, соңына арызды әкеп.

Қарыз екем балаға, бөлеге де.
Қарыз екем ана бір көлденеңге,
Қарызбын мен зарығып, шөлдегенге.
Өтей алмай осынша қарызымды,
Алаңдайды көңілім әлденеге.

Қарыз бенен парызды бөктеріп ап,
Кетсем бе екен осынау көптен жырақ.
Қарыз, парыз дегенді білмей-тұғын
Тапсам ба екен жаһаннан өзге тұрақ.

Табылса да, қарағым, ондай тұрақ,
Қабыл алмай тұрады көңілім құлап.
Қарыз бенен парызым біткен күні,
Сөнеді гой маңдайдан өмір шырақ.

Қарызымнан айырма, парызымнан,
Тауып жермін қалайда бір үзім нан.
Өмір сүргім келеді, өмір сүргім,
Айырмандар мені тек
Парызымнан.

* * *

Кімге айтамын

Кімге айтамын сырымды,
Кімге оқимын жырымды.
Тобырыңнан қорынып,
Обырыңнан жерініп,
Аңсап жүрмін,
Адал досты бұрынғы.

Мұң шағамын мұндайда
Жырақ барып,
Көкше көлге көк толқын
Сыр ақтарып.
Мазақ қылып шулайды
Қатын-қамыс,
Жырларымды үн-түнсіз тыңдап алып.

Қажып бітіп содан-ақ күйректеймін,
Кері жүзген сасқалақ үйректеймін.
Ақ толқындар аулайды көңілімді,
Шағаласы үн қосып билеп кейін.

Құрғатпадым бәрібір жыр құндағын,
Дала деген данадан сыр тыңдадым.
Көл — ананың киелі батасын ап,
Қуантпақ ем жыр оқып,
Жұрттың бәрін.

Жетпей келем көздеген
Межеге дәл,
Итереді кеудемнен кебеже тал,
Тұлпарым бар бөйгеге соны қостым,
Жүген-құрық тимеген кереге-жал.

САҒЫНДЫМ СЕНІ, БОТАШЫМ
немерем Кәмилаға

Жас жуып жарқын жүзімді,
Бұзылып баршын түр-өңім.
Сені іздеп ботам түсімде,
Жаһанды шарлап жүремін.

Қара жол жатты қасқайып,
Келемін кешіп кемерін.
Күтемін сені сәт сайын,
Үміттің үзбей күдерін.

Аяқ пен қолдан жан кетіп,
Қарысып қалған секілді.
Жүгіріп шықтың жалт етіп,
Көмашым менің кекілді.

Мойнымнан күшып тас қылып,
Сағындым, — дей ме,
Не дейді?
Көзінде тұрды жас тұнып,
Ата мен апа кел, — дей ме?!

Ойымды тербеп сол дауыс,
АТА! — деп айғай салды анық.
Шымырлап сонда жүрегім,
Үзіле жаздап қалды анық.

Қайтейін, жалған күндер-ай,
Жанымды қажап біттің сен.
Үміттің жағып шырағын,
Бал ашып сені күттім мен

Махаббат мүйісі

3-ға

Ашылмаған даланың гүліндейсің,
Жақындасам қасыңа дірілдейсің.
Лапылдаған жанымның қызуымен,
Ұқсадым ба,
Жыртқышқа бүріп жейтін.

Тағы көрдім мең сені қызыл таңда,
Таң нұрына бөленіп тұрдың сонда.
Лүпілдеген жүрегім аласұрып,
Жетіп келдім қасыңа,
Қызық сонда.

Жалт қарадың, жанарың үрейленіп,
Көмейіңе лықсыған бір ой келіп.
Жалт бұрылып жөнелдің қарамастан,
Тіл қатуға қалдым мен жарамастан.

Жалт қарадың, сонда сен ұзай беріп,
Жанарыңнан қалдым бір шырай көріп.
Кеткім келді, сонда мен кеткім келді,
Сол арудың соңына құмайша еріп.

Жалт-жүлт еткен жанарға іңкәр болып,
Жүрегімнің жөнелді мұздары еріп.
Қызыл таңда жолыққан сол сұлумен,
Өмір таңын келемін бірге көріп..

Аян ол бір Тәңірге

Маған деген сенімің талқан болып,
Әр ісімді тұрасың жалған жорып.
Бір қызғаныш түсті ме жүрегіңе?
Ренішке келесің тізгін беріп.

Сендіремін мен енді сені қайтп,
Жыр жазамын отырып мұңымды айтып.
Сан аруды жолыңа құрбан қылсам,
Оралмайды-ау өткен күн енді қайтып.

Сендіремін мен сені қалай ғана,
Сен мұңайсаң жанымды қажайды о да.
Әр күңіңе арнайын өлең-гүлiн,
Айтшы, жаным, мұң-шерiң тарайды ма?

Бұрымыңа жүрейiн өлең өрiп,
Қайратымды көресiң сертке берiк.
Сенiмiңнiң шыңына ту тiгемiн,
Өмiрiңе тұратын көрiк берiп.

Сыйлайын деп күн сайын өлең гүлiн,
Аралаумен жыр бағын келем бүгiн.
“Жаным”– деген бiр гүл бар жапанда өскен,
Соны сыйға беремiн, берем бүгiн.

Аяулым деп аршылған ақ көңiлде,
Бiр гүл бар жүрегiмнiң қақ төрiнде.
Сыйға тартқан өзiңе жүрегiммен,
Өзiңе аян, аян ол бiр Тәңiрге.

* * *

Естiп едiм сенен бiр ғажап өндi,
Сол әнiңмен жаным бiр тазаланды.
Қайда кеттi сондағы сұлқым әуен,
Соны iздеумен жүрегiм мазаланды.

Дамыл таппай мен соған алаңдаймын,
Әнсіз, күйсіз бір мезет қала алмаймын.
Аласұрған сезімнің әлегімен,
Байыз тауып орнымда тұра алмаймын.

Сірә, мені шырмаған жыр азабы,
Жыр азабы жанымнан нұр қазады,
Ой толқынға көміліп,
Жағаласып,
Арпалысып осылай күн озады.

* * *

Мінезі кей адамның...

Мінезі кей адамның шатақ болар,
Өзеуреп, өрге ұмтылып атақ қуар.
Кейде тік, кейде дөкір,
Бірде қызба,
Көзді алдап, көпшілікті матап болар.

Аңқылдап, ақ жарылып сөйлер сөзін,
(Көп адам біле бермес жалғанда өзін).
Ортаңнан ойып орын алғаннан соң,
Жылпостар жүргізеді өз есебін.

Дана боп көрінеді көп оқыған,
Пейіштен сөз сөйлейді ар қақынан.
Пейілі тұманданып тұрар әр кез,
Пердесін алдырмайды сұм тоқыған.

Ей, адам!
Қысқа ғұмыр өтер кетер,
Тірлікте адалдыққа,
Жоқ-ау жетер.
Жайқалған жасыл нудың арасында,
Балқыған қорғасындай өмір өтер.

Жек көрмен мен адамның кемшілігін,
Қойнына өлеңімнің енші күнім.
“Жыныңды” шайтан тұрткен ұшықтайын,
Естіртін ақ өлеңнің бишік үнін.

* * *

Даланың да майысады белі одан,
Сенесің бе сен оған.
Қайысады қабырғасы адамның,
Көк түтінге көмілгенде көк орман.

Даланың да күйзеледі жаны оған,
Изеннің күйгені деп біл одан.
Адамның да қайнайды екен қаны оған,
Уланғанда қара орман.

Даланы әзір көргенім жоқ жаңарған,
Қанша жұлдыз өшті мынау жанардан.
Көзім талып қарай берем, қарай берем,
Қайда екен деп Ақ Ордам.

* * *

Дала солай қалжырады қарағым,
Дала солай сан жылады қарағым.
“Дала сені сатам”, – деген сөзден-ақ,
Ет жүрегім қан жылады қарағым.

Даланы әзір көргенім жоқ оңалған,
Оңалып та кете қоймас ол одан.
Меншік, меншік жерге айналған қоршалған,
Бұрыс-бұрыс жол шығады әлі одан.

Сар сақалға сатамыз ба даланы,
Қайдан іздеп табам сонсоң пананы.
Сайын дала,
Кімге артамын айтшы, өзің,
Жат қолында кетсең егер жаланы.

Ойып-ойып үлестіріп меншікке,
Бүлінбесе жарар еді ел жікке.
Тәуелсіз боп, тәубә дескен шақта бұл,
Жер сатқаның жарамай тұр елдікке.

Сенім

Сенім деген серт екен,
Сенім деген мәрт екен.
Сенім тірек жойылса,
Дүниені тәрк етем.

Жауы да көп сенімнің,
Досы да көп сенімнің.
Ақ сенімді арқалап,
Ат жалында көсілдім.

Бірі шалып аяқтан,
Бірі тартып балақтан.
Дұшпандары сенімді,
Айырмады таяқтан.

Сенімімнің семсерін,
Қайратыма суардым.
Сенімімнің семсерін,
Жай отына суардым.

Серік етіп сенімді,
Намысыңды қуармын.
Ырза қылып өзіңді,
Сенімінде тұрармын.

Күдік

Күдік те бір у секілді,
Бүлікті,
Қарып түсер үмітті.
Төзімімді тоздырып,
Жүйкем содан жінікті.

Жайлап алса ойыңды,
Кеміреді бойыңды.
Езіп биік еңсенді,
Жауға алдырар жайыңды.

Сенімінді шайқайды,
Қайратың да тайқайды.
Кіріп алып санаңа,
Салып тұрса айқайды.

Қуып кейде үрейдің,
Бұлтың маған төндірді.
Сөйтіп күдік дүлейің,
Сенім отын сөндірді.

Күдіктен бір аршылып,
Өркен жайшы жыр шыбық.
Үміт атты өлкемде,
Сенім гүлі тұр шығып.

Күдігім жоқ досқа да,
Күдігім жоқ қасқа да.
Күдік деген пәледен,
Сал іргемді басқаға.

**Жазуы шығар тәңірдің
немесе Мұқағалидың Махамбетті еске алуы**

1.

Ай, Маха!
Жырлағым келді дәл сендей,
Сөйлегім келді сескенбей.
Бауырша тіліп төске өрлей,
Қарсыластарға дес бермей.
Ішмерездерді ескермей,
Ездері қалып көшке ермей.
Өлгені жанып өшкендей,
Сөйлегім келді сескенбей.

2.

Мөңгілік майдан өмірдің,
Зары мен уын сімірдім.
Жазуы шығар тәңірдің,
Біреуден кейде жеңілдім.
Жыр болып сонда өрілдім,
Санаға қанша сөз ілдім.
Өзегі өшсе төзімнің,
Өнер деп сонда көз ілдім.

3.

Сағыныш деген сезімнің,
Мөлдіреп қалған көзімін.
Өмірді өріп өлеңмен,
Қараймын өлең көзімен.

Өлеңнен алмас асынған,
Шабыты шалқып тасыған.
Ормандай күзгі шуылдап,
Жырларым қалды жосыған,
Ырзамын тағдыр осыған.

4.

Өтті ғой мына өмірден,
Жөңкіліп қанша керуен.
Махаңдар кеткен ұлы ізбен,
Барамын қайтып бүгін мен.
Жамылып түздің шуағын,
Дала боп мәңгі тұрағым.
Қайың боп соғып жүрегім,
Қасқайып қырда тұрамын.
Мені іздеп шықсаң қарағым,
Таулардан ғана сұрағын.
Айналған аппақ қайыңға,
Кезігер сонда жыр-ағын.
Солай да, солай,
Қарағым!
Дала ғой мәңгі тұрағым.

Тіліңді сат

пародия

“Тіліңді сатып, намысыңды сақта” – деген
белгісіз ақынның өлеңіне
Автор.

Алтынға сат, жезге сат, темірге сат,
Намыс үшін қажет пе тегін тарат.
Сат тіліңді: қытайға,
Мұжыққа да,
Тек намысыңа тимесін еш жаманат.

Құлаймын деп қорықпа орға дайын,
Тілсіз жүйткіп көрші бір жорғадайын.
Сат тілінді, намыстан әулие ме,
Тілсіз қалып намысты қорға, ағайын.

Сатып едім тілімді,
Намыс көкем бүлінді.
Айналды да мәңгүртке,
Өзгелердің иті болды бүгінгі.

Қалай саттым тілімді,
Азғын ойдың жетегіне ілінді.
Қайтар, – дедім – тілімді,
Бірақ енді тірі жан,
Естімейді үнімді.

Ақын адам жырлады осыны айтып,
Бүйірімнен түртеді тосын ой тік.
Масановтар масқара масаттанып,
Қуаныштан мәңгүрттер тасыды-ай кеп.

Менің жайым өзгеше

Дәрменсіз бір жан екенмін қарағым,
Таңырқадым,
Жан-жағыма қарадым...
Бірі айға, бірі күнге ұмтылып,
Енді бірі,
Жердің ұстап кіндігін,
Дүрілдейді екпінінен жел тұрып.

Менің жайым өзгеше,
Өлең өрем өзімше,

Өз қызығым өзімде.
Бақыт тапқан елден бөлек,
Жанға ұқсап,
Жыр оқимын әлі де,
Отыздағы кезімше.
Сорың осы десе-дағы ел маған,
Өзгерте алман өмірімді өзгеше.

Жұрттағы жазу

Шот бабаның жұрты болар осы ара,
Шырақ жанып тұрған дейді қысада.
Көк тұманда бұлдыраған от көрдім,
Сол бір алау сөнбей бізді тоса ма?
Соқыр тұман сөгілмейді түнеріп,
От жанады көмескі ойды бүркеніп.
Ал жағада, боз мұнарды қақ жарып,
Баба қорған көк теңізге тұр төніп.

* * *

Мына Бертіс, Бертіс бойдың түбегі,
Бертіс ата қыстақ еткен кешегі.
Осы арада туған екен бай ұлы,
Бертіс қойған атын содан деседі.
Бала Бертіс, аға Бертіс, бай Бертіс,
Ұмыт болған одан қалған көп үрдіс.
Илеуіне түсті дағы заманның,
Кетті үзіліп не бір күш.

Ақаң байдың ақ мешіті,
Жұрты анау.
Қатал күндер, оны да жеп,

Құртқан-ау.
Заманында ғибадаттың,
Орны еді,
Ал, бүгінгі сұрқы анау.
Ақ мешітте жығылатын намазға,
Мұсылманның емес еді саны аз да.
Қатал жылдан қамшы тиіп көзіне,
Мешітіңнен үрке қашқан күн аз ба?

Шумақтар

Үңірейген үйлерден,
Күңіренген күй көрем.
Зары ма деп заманның,
Зәрезап бір күйге енем.
* * *

Бес кітаптың авторы,
Бес бақырлық жоқ құны.
Бес жылдықтың балғасы,
Партияның жарнасы,
Оқитын да жоқ түгі.
* * *

Бұл өзі нағыз ірі адам,
Жол тапқан не бір жырадан.
Бірақ..., бірақ,
Ақылы бүтін қай адам,
Одан ақыл сұраған.
* * *

Ғұмыр неткен қысқа еді,
Тағдыр неткен ұста еді.
Сүрінетін тұлпары,
Мүшелі бір тұста еді.
Алысумен өтті өмір,

Көз алдында көшті өңір.
Ұлағатты мәңгілік,
Не қалды екен есте бір.

* * *

Шашылып бұрқасын жыр,
Шерің де тарқасын бір.
Ізінді құмға түскен,
Сұм ажал құртады бір.

Қараңғылық

немесе жарық сөніп қалғанда жазылмай қалған жыр
Жан-жағымды тұмшалап қараңғылық,
Қалды сөніп жарық та қараң қалып.
Түнек түнге шым батып кететіндей,
Тарылады дүние зәремді алып.

Қараңғылық,
Қажайды түнегімен,
Көрсетпейді ай нұрын желегімен.
Қара пәле баспалап, сақ-сақ күліп,
Жармасады тосында білегімнен.

Қаламым да іркілді болмай жарық,
Жарығы жоқ бөлмеде болдым ғаріп.
Шабытымды шідерлеп қараңғылық
Жаңа жырды тұмшалап,
Қалғаны анық.

* * *

Кеңітсем деп өлеңнің көкжиегін,
Сөйлетсем деп сезімнің жыр-тиегін.
Тұңғиыққа қалтырап енген сайын,
Жаным мұздап одан да сыр түйемін.

Тарылғанда тынысым сен білесің,
Түс-тұсымнан жұлқылап жел үдесің.
Қиналғанда,
Жанымды мұң шалғанда,
Ең алдымен есіме сен түсесің.

Тарықпаған күнім аз, аяулым-ай,
Ойдың қаздым інжуін құлай-құлай.
Бір өлеңді тұрғызып бола бере,
Тағы ұмтылам өзімді сынай-сынай.

* * *

Түнеріп жұлдызды аспан,
Түксиіп ай қарайды.
Шырқау көк шаңырақтан,
Бір жұлдыз сорғалайды.

Қап-қара шашын жайып,
Мұлғиді дала түні.
Бір бақыт құшақ жайып,
Бөла ма келер күні.

Төбемде түнерген түн,
Ойымда жыр ошағы
Шақырса деп тіледім,
Музаның от құшағы.

* * *

Сыр айта алмай өзіңе,
Өтті менің көп күнім.
Түсіп тағдыр тезіне,
Келді шықпай өр үнім.

Қалжырауды сезіндім,
Кеміп қуат бойдағы.
Қажыдым да көз ілдім,
Бітпей ісім ойдағы.

Көпсінбе

Көбейіп кетті ақын деп,
Зарлады біреу жақтырмай.
Көбейіп кетті батыр деп,
Күпінді біреу апырым-ай!

Кеудеге шауып пенделік,
Жақсыны әмсе күндедік.
Көптігін айтып мешіттің,
Дінді де кейде жүндедік.

Ақынын қазақ көпсінсе,
Айтатын уәж жоқ бізде.
Үзілді қанша үмітім,
Жол беріп небір тексізге.

Көпсіне көрме батырды,
Сақтаған елдік затыңды.
Батырдың парқын білер ең,
Алдырсаң жауға атыңды.

Көпсінбе бауырым, ақынды,
Адамзат түзер түбінде.
Ақынға қарап ақылды.
Қазақта болса қанша ақын,
Бәріне жетер төр анық.
Елінің аппақ сыйына,
Жүреді олар оранып.

Көпсіне көрме мешітті,
Мешітсіз елің не ұтты?
Дінсіздік жайлап санаңды,
Имансыз ұлың бет жыртты.

Тарылма, қалқам тарылма,
Еңсесі биік елден біз.
Езді де талай көргенбіз,
Қызғанып елдің құрметін,
Шаужайдан ала бермеңіз.

Тарылма, қалқам тарылма,
Жараспас сіздей нар ұлға.
Егемен елге еңселі,
Бола көр сен де бір тұлға.

Иттер

Ит арқасы қиянда,
Иен түзге сиям ба?
Итке мініп, ит айдап,
Итжемеде қалам ба?

Иім түсіп итініп,
Иттен пейіл күтем бе?
Итше ұлып, күйініп,
Ит өмірден өтем бе?

Ит үретін базарға,
Итіндірді мені өмір.
Ит ілмесе назарға,
Ит мінезге жоқ өмір.

Итшілеген өмірден,
Иттей болып безінем.
Иттердің де көзінен,
Иттіктерін сезінем.
1997 ж.

Атау — кере

Баллада

Аппақ еді тілегі,
Аппақ еді жүрегі.
Күн сәулесін жамылған,
Көп ананың бірі еді.

Жан еді бір,
Арылмаған соры анық.
Етегіне,
Жүрді бейнет оралып.

Жалғыз ұлы бар еді,
Үміт артқан қуаты.
Ақылды еді, нар еді,
Биік еді мұраты.

Құс ұшырмай басынан,
Қуатым деп тұлымды.
Соған ғана жасынан,
Тілейтұғын ғұмырды.

Ғұмыр кешін қанша жыл
Қызыл ала қыр асты.
Ол да ананың жансебіл,
Бейнетімен жарасты.

Уақытпен жарысып,
Жалғызы да ержетті.
Ер жетті де есер ұл,
Өз дегенін көрсетті.

Өз ошағын өсірген,
Қасіреттің үлкені.
Тығып ішіп есірген,
Арағымен бірге енді.

Жетпіс асып жер өмір,
Жасқа жеткен шағында.
Жалғыз ұлдан сор ему,
Қорлық емей бағы ма?

Бесөкпені қыстаған,
Қошқар баққан жыл еді.
Қөрі ананың құсадан,
Сыздайтұғын жүрегі.

Азанда атқа мінгізіп,
Отарын сап алдына.
Тұрар еді көз сүзіп,
Жалғызының соңына.

Қарлы дала, құмай бел,
Ақ көрпеге оранған.
Көрінбейді былайғы ел,
Ақ кебінді сораңнан.

Қар жамылған қыратта,
Ескі бейіттер мүлгиді,
Қошқар баққан жырақта,
Басты Құзай бір күйге.

Алыс емес бұл жерден,
Ауыл онша десек те.
Адыр-адыр өлкеден,
Көрінбейтін Бесөкпе.

Айырбастар қошқарға,
Мол арақты тізбектеп.
Моладағы жапсарға,
Тығып еді күзде әкеп.

Есебі бар өзінше,
Етпек еді қыста ермек.
Екі таудың арасы,
Жол бекісе кім келмек?

“Үш жылғысын ерте ойлап”,
Жасап алды қыс қамын.
Араққа мәз, жүр тойлап,
Керегі жоқ басқаның.

Тойып ішіп қағынып,
Тілдеседі перімен.
Әруаққа соғынып,
Мазалайды көрінен.

Азанда сау, кешке мас,
Сөзге қонақ бермеді.
Айтары дау, сөзі нас,
Еш ақылға ермеді.

Қайран қалды, көрі Ана,
Ойран болып санасы.
Қайдан алды, қарашы,
Қайдан ішті баласы?

Тағдыр қандай сый тартты,
Қалды қандай мазаққа.
Қыстың көзі қырауда,
Кім келеді бұл жаққа?

Отырғызып атына,
Өзі байлап қоржынын.
Жіберсе де танбады-ау,
Көрсетуден қорлығын.

Кетер емес кеудеден,
Өксік толы өкініш.
Жаза басты бұ неден,
Тия алмайтын ешбір күш.

Қошқарларын беттетіп,
Сарыадырға құлайды.
Құлайды да құшақтап,
Ақ арақты жылайды.

Кейде пері қаққандай,
Өкіреді молада.
Кейде бөрі тартқандай,
Бақырады далада.

Құдайды да қарғайды,
Құзайды да қарғайды.
Жағы сенбей содан соң,
Шоқиып ап сарнайды.

Пері қаққан Құзайдың,
Қорлығына төзе алмай.
Қайдан ішіп келгенін,
Және тағы біле алмай.

Ана байғұс аңырап,
Көздің жасын тия алмай.
Қайғыменен күйзеліп,
Аз-ақ күнде суалды-ай.

Шыдай алмай көрі Ана,
Кетті бірде күйініп.
Өзі шықты өріске,
Белді бекем түйініп.

Малдың ізі шарлаған,
Неше күнгі шарбы жол.
Құзай пері сарнаған,
Ескі бейіттің қолтығы ол.

Әруақтар басына,
Жақын келін тоқтады.
Зират етіп осында,
Дұға оқуға оқталды.

Кенет; кенет жай соғып,
Төбесінен ұрғандай.
Біреулер кеп тай сойып,
Жын ойнағын құрғандай.

Айран-асыр шашылып,
Көрінбейді шөлмектен.
Тұрды ана шошынып,
Жосып жатқан дүрмектен.

Мола ішінде жасырған,
Мол арақты көргенде.
Құлап Ана “Аһ ұрған”,
Жер емес-ау көрге ене.

Жылады, Ана жылады,
Көп пе әлде, ұзақ па?
Өмір өзі осылай,
Салғандай-ау, мазаққа.

Көкірегі айырылып,
Көздің жасы парлады.
Жаратқанға жалынып,
Мұңын айтып зарлады.

Қу жалғыздың бұл ісін,
Сезгендей-тін жүрегі.
Сенімінің сол сәтте,
Құлап түсті тірегі.

Шыдамады жүрегі,
Шыдауды жөн кормеді.
Кеудесінен үзілді,
Өмір деген өрнегі.

Сайын дала тербетіп,
Жатты Ананың денесін.
Көре алмай-ақ, кетті ол,
Жақсылықтың кемесін.

Ескі бейіттің шетінде,
Ақ далада меңдей боп.
Пейілінен Ананың,
Қалды жалғыз сөнбей шоқ.

Көздің жасын көл етіп,
Кетті өмірден сорлы Ана.
Мазак етіп, қор етіп
Өлтірді оны қу бала.

Наласы ма Ананың,
Киесі ма, Даланың.
Обалы мен сауабын,
Кім айтады қарағым?

Қырық күнге жетпей-ақ,
Құзай пері жоғалды.
Тірі кетіп үйінен,
Табытпенен оралды.

Шайтан түртіп санасын,
Арақ іздеп моладан.
Үсіп өлген денесі,
Табылыпты даладан.

Атауына тоя алмай,
Атаусыз боп кешті өмір.
Бәріне де куә боп,
Жатты мына текті өмір.

PS. Кім бар дейсің өмірде мәңгілікке,
Қор қылма тек сөзіңді әңгүдікке.
Пері де бар, өмірде сері де бар,
Қасиетін ананың біледі нар.
Ана сыйлап көрмеген айуанды,
Айуанды, адамнан айырыңдар!

2001 ж.

Өгізге туған күн

Соқаның тісі қанжардай,
Тіледі жерді тортадай.
Осқанда бишік арқасын,
Ышқынар өгіз жан қалмай.

Езіліп мойыны жармада,
Жүреді жаны зорлана.
Бөгелсе болды зырқырап,
Ойнады бишік арқада.

Соқаны талмай сүйреді,
Ысқырып бишік биледі.
Сартылдап аша тұяғы,
Сағызша жерді иледі.

Соқаны жерге түйретіп,
Бір өзі соны сүйретіп.
Адам мен ағаш соқаға,
Келгендей жерді үйретіп.

Солығын баспай күн ұзын,
Сүрінсе болар жексұрын.
Тірсегін соғып сары өгіз,
Қотанға құлар кешқұрым.

Сықырлап сонда тәртелер,
Өгіз боп мұңлы күй төгер.
Қажалған мойын жармада
От болып жанып өртенер.

Не деген көнбіс мал еді,
Демеді, ешкім демеді,
Жармадан босап бір күні,
Сары өгіз етке жөнеді.

Өгізге туған күн осы...
Тіршілік — қамыт егесі.
Әркімнің жанын қажаған,
Қамыттың табы, тегі осы.

Ей, Көлжеке, Көлжеке

Көлжан ақсақалдың қартайған шағы болса керек. Бірде Нарманбет ақын қарияның көңілін сұрай барады. Екеуі ұзақ-сонар әңгімелесіп, түстік желінін, күн ауа Нарекен аттанады.

Сонда Көлжекен. “Наржан, мен олгенде не деп жылайсың”, — дейді. Сонда Нарекен: — Дұрыс сөзден қашпайтын, бұрыс сөзге баспайтын иір-иір Көлжекем-ау, — деп жылаймын депті.

(Сейілбек ақсақалдың әңгімесінен).

Ей, Көлжеке, Көлжеке!

Тірлігінде бермей өттің күшке есе.
Сан бөйгенің маңдайы еді тұлпарың,
Көлжанқара, —
аңыз қылған ел кеше.

Жарысатын желіменен даланың,
Арғымақтың арғымағын қаладың.
Соны ғана пыраққа тек баладың,
Пырағыңа қалай теңеу табамын.

Ей, Көлжеке, Көлжеке!

Бір бүйрегім бүлкілдейді сен десе.
Атсоғарың өйнайды екен
Жотасында есердің,
Қияс кетіп намысыңа шендесе.

Қалаушы да,

Сұраушы да көп болған,
Тұлпарыңа Батыраштар өш болған.
Ұрт мінезді, қарыс қабақ өр тұлған,
Қас-дұшпанға сес болған.

Арғымағың қанатың,
Қаншырдай ғып қан додаға жараттың.
Пасықтық пен пенделікті шаңға орап,
Көлжанқара,
Жұлдыздайын ағатын.

Тұмар тағып үкілеген тұлпарың,
Болды нағыз сұңқарың,
Қаракермен өтті сенің,
Көлжеке,
Ең бақытты жылдарың.

Қара тұлпар — Көлжанқара атанып,
Есіміңді аңызға орап кетті алып.
Жотасында мынау ұлы даланың,
Тұлпарыңнан қалды дүбір жатталып.



Мазмұны

Құс жолы	
I-бөлім	
1. Арғымақ	6
2. Сайын дала	7
3. Дала сені сағындым	8
4. Бектауатамен сырласу	9
5. Теректің сыры	10
6. Найзағай	10
7. Құралайдың лағы	11
8. Періште өлең	12
9. Үміт.	13
10. Қарлы қыс	13
11. Тәңір өзі сыйлаған	14
12. Құлайын құшағыңа қалдыр енді. (толғау)	15
II-бөлім	
13. Солай, солай Кокше кол...	21
14. Сені кейде теңіз деймін	21
15. Ғұмыр әуені	22
16. Өмір кейде береді жотасын деп	23
17. Өмір деп біз де жырладық	23
18. Ойымды бір елес кезің езеді	24
19. Шындығым — ғазәлім	24
20. Наурызым менің	25
21. Қадір түні	26
III-бөлім	
22. Ана тіл — ардың жүгі еді	27
23. Қағынан жеріп ұлдарың	29
24. Қолдашы бізді азат күн	30
25. “Тілге достың мұңы жоқ”	31
26. Бабадан қалған сөз	32

27. Қайрау	33
28. Жақсы ойынды жалпыға жеткізе алмай...	33
29. Қазақы той	34
IV-бөлім	
30. Ақ сүтінмен бөйыма адалдықты дарыттың	35
V-бөлім	
31. Құстар олін жатыр	44
32. Көк мұржадан көк түтіні қоздаған	45
33. Көк түтіннен у жұтқалы...	46
34. Боз мұнар	46
VI-бөлім	
35. Таң шығындай...	47
36. Ойлар, ойлар...	48
37. Жігіт сөзі	49
38. Тұнық ойды ерке сұлу тербеді	50
39. Бұрын сендей сұлуға кездеспегем	50
40. Кешір мені	51
41. Шабыт сезім...	52
Үкілі үміт	
I-бөлім	
42. Қазақ атам	53
43. Нар жігіттің тақымында ат ойнап	54
44. Атам қазақ жасасқан...	54
45. Қайран дала	54
46. Туған жер	55
47. Баба терек	56
48. Ауыл ығып барады	57
49. Жарылыс жаңғырығы	58
50. Сәлем, саған Балқашым!	58
51. Көлмен сырласу	59
52. Кәрі Балқан	60

53. Мінәжат	61
54. Көктем	62
II-бөлім	
55. Тораңғы тоғайы	62
56. Шайтанкол шыршалары	65
57. Шот баба	66
Жұлдыздар шоғыры	69
58. Ұлы Абай	69
59. Ұлы Шоқан қабірінің басында туған ой	70
60. Бабам Қараменде биге	72
61. Махамбет	73
62. Құрманғазы	73
63. Ер Ағыбай	74
64. Мағжан ақын	75
65. Ғарышкер	76
66. Мен ғашықпын	77
67. Шынардай шыңға біткен (топтама)	79
68. Шашубай ақынның дойбысы туралы (баллада)	84
69. Мұзбалақ	89
70. Әлқисса мен Нұрқиса	90
71. Қазақтың Хамзині	92
72. Күлтегіннің рухын іздедің бе?	94
73. Абзал ақын	95
Ой-орманы	
74. Менің дертім	96
75. Заман	96
76. Толғаным	97
77. Бұрынғы ел ағасына	98
78. Аласарған жоқсың сен	99
79. Тіліме берші теңдікті	99

80. Ән	100
81. Ару жыр	101
82. Балаларым, бақытым	101
Махаббат моннақтары	102
83. Зағираға	102
84. Шопан қыз	107
85. Қыз көктем	108
Көңіл көгінде	
86. Әке	109
87. Анама	109
88. Жүректегі арман	110
89. Мінездері-ай адамның	112
90. Достық	112
91. Жылдар бойы жүретін тыншымды алып	113
92. Бара ма екен шіркін-ау...	113
93. Жүрегімнің сездің бе қызу кезін	114
94. Сапарға шықтым тағы да	114
95. Әшім аға	115
96. Суретші	116
97. Жұқарды жүйкем	116
Көкше көлдің самалы	
98. Сәмбі талдар сәукелелі...	120
99. Асау Балқашым-ай	120
100. Бектауата	121
101. Тасып жатыр Тоқырауын	122
102. Көсілетін даланың күйі қандай?	124
103. Қыс суреттері	124
104. Ақша қар	125
105. Қыстың ғажап келбеті	126
106. Қасқырлар	128
107. Көктем жырлары	129

108. Терек	130
109. Тұман	131
110. Далаға күрең күз келді	131
111. Қыран	132
112. Балқашым — байтағым	133
113. Менің Балқашым	134
114. Құмыңда қалды...	136
115. Ауылға барғанда	136
116. Ауылды аңсағанда	137
117. Құдық басында	139
II-бөлім	
Парасат сазы	
118. Бостандық	140
119. Шаңырақ	141
120. Сен Тәңірдің ұлы едің	142
121. Жырға қостым өзінді	143
122. Нағашы атам	145
123. Сексен жас	146
124. Ақ сарай	147
125. Ұстаз	148
126. Ардақты Абай мектебі (мадақ жыр)	149
127. Жыр еліне	151
128. Тоқырауын өзені боп кеп тұрмын	152
129. Жалау	154
130. Секен Көбеновке	155
131. Құрдасым Сәденге	156
132. Металлурғ	157
133. Ең бақытты жыл откердің	158
134. Тайжан Қалитегіне	159
135. Елегзиді ауылың	160
136. Ағатай	161

137. Айәділ	162
138. Тексіздің тиіп тепкісі	163
139. Достық әзіл	163
140. Жақсырақым Ғалыұлына	164
141. Қызғаныштың қызыл иті	165
142. Балқытушы	165
143. Балқан теледидары	166
144. Шумақтар	167
145. Қасқыр, қақпан, бостандық	168
Көңіл пернесі	.
III-бөлім.	.
146. Өлең, өлең	169
147. Сапар алдында	171
148. Мынау Дастар	171
149. Парыз бен қарыз	172
150. Кімге айтамын...	173
151. Сағындым сені, боташым	174
Махаббат мүйісі	175
152. 3-ға	175
153. Аян ол бір Тәңірге	175
154. Естіп едім сенен бір ғажап әнді	176
155. Мінезі кей адамның...	177
156. Даланың да майысады белі одан	178
157. Дала солай қалжырады қарағым	178
158. Сенім	179
159. Күдік	180
160. Жазуы шығар Тәңірдің	181
161. Тіліңді сат	182
162. Менің жайым өзгеше	183
163. Жұрттағы жазулар	184
164. Шумақтар	185

165. Қараңғылық	186
166. Кеңітсем деп өлеңнің кок жиегін	186
167. Түнеріп жұлдызды аспан	187
168. Көпсінбе	188
169. Итгер	189
170. Атау-кере (баллада)	190
171. Өгізге туған күн	197
172. Ей, Көлжеке, Көлжеке	199

Пішімі 60x84 1/16. Офсеттік қағаз.
Офсеттік басылым. Көлемі 13 б.т.
Тапсырыс № 252. Тараламы 300 дана.
“Арқо” ЖШС баспаханасында басылды,
Қарағанды қ., Ленин қ., 2



500.

